

|

**Studiehåndbok
for
Stabs- og masterstudiet
Forsvarets høyskole
2011 – 2012**

Innhold

1 Velkommen til Forsvarets høyskole og Stabs- og masterstudiet	5
2 Sjef FSTS' velkomsthilsen	6
3 Hensikten med Studiehåndboken	7
4 Forsvarets utdanningsordning og Forsvarets høyskoles rolle	7
4.1 FORSVARETS UTDANNINGSORDNING	7
4.2 STYRING AV FORSVARETS UTDANNINGSSYSTEM OG FORSVARETS HØYSKOLES ROLLE	8
5 Virksomheten ved Forsvarets høyskole	9
5.1 DEFINISJON AV DE FAGLIGE KJERNEOMRÅDENE	9
5.2 KJERNEVIRKSOMHET	9
5.3 ANNEN VIRKSOMHET.....	10
6 Stabs- og masterstudiet – mål og innhold	10
6.1 STUDIETS PROFIL	10
6.2 STUDIETS BAKGRUNN OG FORSVARETS UTFORDRINGER.....	11
6.3 STUDIETS LÆRINGSUTBYTTE.....	12
6.3.1 Vitenskapsteori og metode.....	13
6.3.2 De kontekstuelle betingelser for utøvelse av den militære profesjon.....	13
6.3.3 Anvendelse av militærmakt og utøvelse av militær ledelse og virksomhetsstyring	13
6.3.4 Gjennomgående fokus på rollen som militær leder.....	14
6.3.5 Generell kompetanse	14
6.4 STABS- OG MASTERSTUDIET – STRUKTUR	15
6.5 MASTER I MILITÆRE STUDIER MED FORDYPNING I VIRKSOMHETSSTYRING	16
6.6 SEMESTERPLAN, UNDERVISNINGS- OG VURDERINGSFORMER	16
6.7 EMNEBESKRIVELSE OG EMNEHEFTE	18
7 Emnebeskrivelser og pensumlister – første semester	18
7.1 VITENSKAPSTEORI OG METODOLOGI.....	18
7.2 MILITÆR HISTORIE OG TEORI.....	23
7.3 NORSK OG INTERNASJONAL POLITIKK	27
8 Emnebeskrivelser og pensumlister – andre semester	32
8.1 VIRKSOMHETSSTYRING I FORSVARSSEKTOREN	32
8.2 FELLESOPERASJONER	37
Pensum	39
9 Emnebeskrivelser og pensumlister – tredje semester	46
9.1 SIKKERHETSPOLITIKK, MILITÆRMAKT OG INTERNASJONALE OPERASJONER	46
9.2 STRATEGISK PLANLEGGING OG IMPLEMENTERING I FORSVARSSEKTOREN.....	50
9.3 BUSINESS WAR GAMING.....	55
9.4 LEDELSE AV OPERASJONER	60
9.5 ETTERRETNING	64
9.6 NATO OG NORSK OG INTERNASJONAL SIKKERHETSPOLITIKK	71
9.7 FORSKNINGSMETODE	74
10 Arbeidet med masteroppgaven – fjerde semester	79
10.1 PROSEDYRER FOR VALG AV VALGFRIIT EMNE OG TEMA FOR MASTEROPPGAVEN	79
11 Planlegging, gjennomføring og vurdering av eksamener	80
11.1 UTARBEIDELSE OG GODKJENNING AV EKSAMENER	80
11.2 DEN PRAKTISKE GJENNOMFØRINGEN.....	81
11.3 SENSUR.....	81
11.4 SÆRORDNINGER	81
11.5 UTSATT/NY EKSAMEN	81
11.6 ANTALL FORSØK TIL EKSAMEN.....	81
11.7 VITNEMÅL	82

11.8 PRISER VED STABS- OG MASTERSTUDIET	82
12 Kvalitetssikring av utdanningen	82
12.1 FORA FOR UNDERVISNINGSLÆDELSE OG KVALITETSSIKRING AV UNDERVISNINGEN	83
12.2 STUDENTEVALUERINGER	83
12.3 ÅRSEVALUERING AV STUDIENE	84
12.4 KVALITETSSIKRING AV UNDERVISNINGSPERSONALET	84
12.5 KVALITETSSIKRING AV FORSKNING OG UTVIKLING	84
13 Biblioteket	85
13.1 SAMLING OG LOKALER	85
13.2 TJENESTER	86
13.3 KONTAKTINFORMASJON	86
14 Infrastruktur	86
14.1 LOKALISERING OG BYGNINGER	86
14.2 IKT-INFRASTRUKTUR	87
15 Studentorganer	88
15.1 GENERELT	88
15.2 STUDENTALLMØTET	88
15.3 STUDENTSTYRET	88
15.4 MØTE MED LEDELSEN	89
15.5 ARBEIDSMILJØUTVALG (AMU)	89
15.6 LÆRINGSMILJØUTVALG (LMU)	89
15.7 KULLBOK	89
15.8 IT/DATAANSVARLIG	90
15.9 SOSIALE ARRANGEMENT	90
15.10 IDRETT	90
15.11 STUDIEPLANGRUPPE (SPG)	90
15.12 EMNEUTVALG (EU)	90
16 Direktiver for studentfunksjoner	90
16.1 GENERELT	90
16.2 DIREKTIV FOR VAKTHAVENDE STUDENT	91
16.3 DIREKTIV FOR GRUPPEOBERST	91
16.4 DIREKTIV FOR VERTSSTUDENT	92
17 Administrative bestemmelser	94
17.1 OPPTAK TIL STABS- OG MASTERSTUDIET	94
17.2 SPØRSMÅL OM FRITAK FRA ENKELTEMNER	94
17.3 FORHOLD UNDER UTDANNINGEN	94
17.4 BESTEMMELSER OM FRABEORDRING	94
17.5 INFOSKRIV TIL STUDENTENE	95
17.6 LØNN OG TILLEGG	95
17.7 REISER	95
17.8 EGENREGISTRERING/FIF	95
17.9 ADMINISTRATIVE BESTEMMELSER FOR EMNESTUDENTER OG HOSPITANTER UNDER STUDIET	96
17.10 FORLEGNING OG GODTGJØRELSER FOR STUDENTER SOM INNVILGES PENDLERSTATUS	96
17.11 UNIFORM OG UTSTYR	96
17.12 UNDERVISNINGSMATERIELL	97
17.13 PC	97
17.14 LEGETJENESTE	97
17.15 "NORMALDAG"	97
17.16 REISER OG ØVELSER	97
17.17 PERMISJON FOR STUDENTER	98
17.18 FERIE FOR STUDENTER	98

17.19 ÅRLIG FYSISK TEST I STUDIEPERIODEN	98
17.20 SIKKERHET	98
17.21 ID-KORT	99
17.22 GARDEROBE	99
17.23 KANTINE	99
17.24 PARKERING.....	99
17.25 FASILITETER	99
17.26 POST OG TELEFON	99

1 Velkommen til Forsvarets høyskole og Stabs- og masterstudiet

Stabs- og masterstudiet ved Forsvarets høyskole har som overordnet målsetning å forberede militært og sivilt personell til å bekle sentrale posisjoner i forsvarssektoren, nasjonalt og internasjonalt. Studiet skal hjelpe den enkelte student til å utvikle sine evner til godt lederskap, enten det gjelder som forvalter av offentlige midler eller av legitim vold i krig eller krise. Målet er at FHS' studenter i sin senere yrkesutøvelse skal fremstå som tydelige, troverdige og bevisste ledere. Tydelighet og troverdighet forutsetter faglig kunnskap, et reflektert forhold til egen profesjon, personlig integritet, lojalitet og evne til å formidle et budskap. Bevissthet om eget lederskap må ikke minst omfatte en klar rolle- og strukturforståelse. Den gode leder må kunne løse et tildelt oppdrag i henhold til kontekstuelle krav og legitime forventninger fra samfunnet. Kunnskaper om og evne til å reflektere over etiske og juridiske sider ved bruk av militærmakt er et selvsagt krav.

Stabs- og masterstudiet er Forsvarets høyeste nivådannende utdanning. Dere som er våre studenter, har lang erfaring fra sivil eller militær tjeneste i Forsvaret, mange i svært ansvarsfulle posisjoner. Dere har også allerede gjennomgått omfattende utdanning og trening i militært lederskap. Lederutdanningen gjennom stabs- og masterstudiet må innebære noe annet og noe mer. På dette nivået innebærer lederutdanning først og fremst å utvikle forståelse av de komplekse utfordringer som bruk av militærmakt innebærer, hjemme så vel som under operasjoner i utlandet. Jo høyere man kommer i en organisasjon som Forsvaret, jo mer sammensatt, uforutsigbar og mangetydig blir virkeligheten man må forholde seg til.

Stabs- og masterstudiet ved Forsvarets høyskole tar utgangspunkt i og bygger videre på studentenes tidligere utdanning og profesjonelle erfaring. Det innebærer at det stilles høye krav til selvstendighet, kritisk refleksjon og evne og vilje til tilegnelse av kunnskap og ferdigheter – alt som grunnlag for senere yrkesutøvelse og godt lederskap. Som studenter ved stabs- og masterstudiet er dere utvalgt til å gjennomgå Forsvarets høyeste militære lederutdanning. Hjertelig velkommen, og lykke til!

Louise K. Dedichen
Kontreadmiral
Sjef Forsvarets høyskole

2 Sjef FSTS' velkomsthilsen

Kjære studenter

Som stabs- og masterstudenter ved FHS er dere ansatt ved Forsvarets stabsskole. Også jeg vil derfor først og fremst ønske dere velkommen til skolen, og la meg også få lov til å gratulere med studieplassen. Det er et stort privilegium å få lov til å studere på heltid med full lønn betalt av arbeidsgiver. Du vil ganske sikkert erfare at det er mye mer enn et privilegium. Det er også en forpliktelse, og kan være svært krevende.

Det er et stort alvor i yrket vårt. Vi har alle venner eller bekjente som har mistet livet eller fått ødelagt helsa i tjenesten. Uansett hvor dyktige vi er vil det fortsatt innebære risiko i det å forberede seg til eller delta i militære operasjoner. Det at yrket medfører en grad av risiko må aldri bli en sovepute. Gjennom studiene her ved Forsvarets høgskole og stabsskolen skal du bygge opp kompetanse som gjør deg enda bedre skikket til å møte de utfordringene som tjenesten i Forsvaret byr på. Det er vår målsetting at våre studenter etter gjennomførte studier alltid skal ha et stort fokus på det å planlegge, understøtte og gjennomføre vår virksomhet på en slik måte at vi begrenser risiko til et minimum.

Det krever mye tid og arbeid for å legge forholdene til rette for en god og relevant utdanning på dette nivået, og det er satt inn store ressurser på å gjøre stabs- og masterstudiet best mulig. Vi vet allikevel at det er enda mer krevende for deg som student.

Vi vil oppfordre deg til å bruke studietiden best mulig. Delta i diskusjoner både i plenum og i gruppene. Gi av deg selv, og ikke vær redd for å mene noe eller stille spørsmål. Dette er en høyskole, og vi er selvsagt opptatt av å tilføre kompetanse og måle resultater. Dette til tross vet vi at det viktigste er hvordan dere evner å bruke denne kompetansen i den videre tjenesten. For å kunne rettferdiggjøre at Forsvaret tar dere ut av tjeneste i inntil to år må tiden her ved skolen gjøre dere skikket til å gjøre en enda bedre jobb.

Lykke til med studiet!

Håkon Tronstad
Flaggkommandør
Sjef Forsvarets stabsskole

3 Hensikten med Studiehåndboken

Studiehåndboken skal være et oppslagsverk for Stabs- og masterstudiet ved FHS, og den skal legge grunnlaget for en forventningsavklaring for studenter så vel som for skolestab.

Det tas forbehold om at det vil kunne bli foretatt endringer i studiets innhold og gjennomføring i løpet av studieåret, herunder i pensumlister og undervisningsopplegg. Forut for oppstart av det enkelte emne vil studentene motta egne *emnehefter*. Disse vil inneholde oppdaterte pensumlister og informasjon om undervisning, eksamen og øvrige forhold.

Studiehåndboken foreligger i nettbasert utgave og i papirformat.

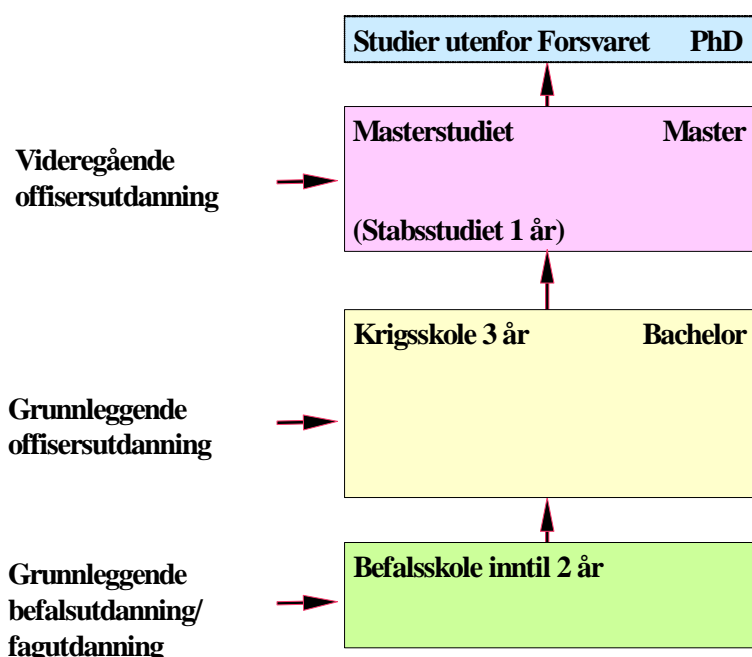
4 Forsvarets utdanningsordning og Forsvarets høgskoles rolle

Forsvarets utdanningsordning er utformet med grunnlag i Forsvarets behov, oppgaver og utfordringer, men baserer seg samtidig på nasjonale utdanningspolitiske mål og retningslinjer. Gjennom langsiktig og målrettet kompetanseoppbygging tar utdanningssystemet sikte på å sikre Forsvaret gode ledere med bred kompetanse og god psykisk og fysisk yteevne.

Utdanningssystemet har i tillegg en viktig funksjon som kultur- og identitetsbærer i offiserskorpset og i Forsvaret forøvrig, og det skal bidra til å skape en høyverdig profesjonskodeks. Utdanningen i Forsvaret er basert på en kombinasjon av teori og praksis, der utnyttelsen av profesjonell erfaring blant studenter og lærere inngår som et viktig element.

4.1 Forsvarets utdanningsordning

Forsvarets utdanningsordning kan forenklet fremstilles slik:

Figur 1: Forsvarets utdanningsordning

Stabsstudiet er en selvstendig utdanning, men utgjør også det første året i masterutdanningen. Fullføring av det andre studieåret gir tittelen *Master i militære studier*, eventuelt *Master i militære studier med fordypning i virksomhetsstyring*. Både Stabs- og masterstudiene er nivådannende og gir VOU-nivå i Forsvaret.

I tillegg til utdanningen ved FHS finnes flere veier til VOU-nivå:

- *Stipendiatordninger*. Et mindre antall ansatte i Forsvaret tilbys, basert på Forsvarets behov, å ta mastergrad ved sivile læresteder med stipendium fra Forsvaret. FHS har et overordnet ansvar for stipendiatene, mens den faktiske gjennomføringen foregår ved læresteder som er godkjent for å utstede mastergrad.
- *Militær utdanning i utlandet*. En del offiserer gjennomfører utdanning ved høyere militære læresteder i utlandet.
- *Relevant sivil mastergrad som ikke er finansiert av Forsvaret*.

Gjennomført utenlandsk stabsskole gir normalt VOU-nivå på lik linje med Stabs- eller masterstudiet ved FHS. Sivil mastergrad må normalt suppleres med fellesoperativt emne ved stabstudiet for å gi grunnlag for VOU-nivå.

4.2 Styring av Forsvarets utdanningssystem og Forsvarets høgskoles rolle

Forsvarsdepartementet er gjennom Forsvarssjefen øverste styringsmyndighet for Forsvarets utdanningssystem. FST/P ivaretar denne styringen på vegne av Forsvarssjefen og er fagmyndighet for utdanning. I tillegg til å være den øverste lederen for den faglige og administrative virksomheten ved FHS, er Sjef FHS gitt et koordinerende ansvar for all kompetanseutvikling og nivådannende utdanning i Forsvaret. Sjef FHS utøver sitt ansvar for utdanningsvirksomheten i Forsvaret gjennom en ledelses- og rådsstruktur som ivaretar faglig og administrativ koordinering av utdanningen på alle nivåer i Forsvarets utdanningssystem. Strukturen består blant annet av:

- *Forsvarets råd for utdanning*. Et faglig råd for Sjef FHS i spørsmål som gjelder kompetanseproduksjon og utdanning. Rådet skal arbeide for og fremme forslag til tiltak for kontinuerlig kvalitetsheving og for effektivisering av kompetanseproduksjon og utdanning i Forsvaret.
- *Forsvarets krigsskoleråd*. Et faglig råd for Sjef FHS i spørsmål som gjelder kompetanseproduksjon og utdanning ved krigsskolene.
- *Forsvarets befalsskoleråd*. Et faglig råd for Sjef FHS i spørsmål som gjelder grunnleggende befalsutdanning og kompetanseproduksjonen på dette nivået.

Rådene ledes av Sjef FHS.

5 Virksomheten ved Forsvarets høyskole

FHS' primæroppgaver er å gjennomføre Stabs- og masterstudiet, samt å drive forskning og utvikling (FoU) innenfor kjerneområdene *militærmaktens kontekst*, *fellesoperasjoner* og *militær virksomhetsstyring*. Grunnlaget for godt militært lederskap inngår som element i alle kjerneområdene. FHS har også ansvar for kunnskapsformidling på disse feltene innenfor og utenfor Forsvaret. I tillegg ivaretar FHS også annen virksomhet, herunder gjennomføring av ulike typer nasjonal og internasjonal kursvirksomhet, seleksjon og lederutvikling og annet utviklingsarbeid.

FHS har ansvar for gjennomføring av studiepoenggivende videreutdanning for sivile i Forsvaret, samt utdanning for vernepliktige, dvs. emnene "Jus og militærmakt", "Etikk og militærmakt" og "Kropp, bevegelse og energi". FHS har akkrediteringsansvar for språkfagene ved Befalsskolen for etterretning og språk (BSES).

5.1 Definisjon av de faglige kjerneområdene

Med uttrykket *militærmaktens kontekst* menes faktorer som påvirker planleggingen og gjennomføringen av militære operasjoner, slik som erfaringer, doktriner, konsepter, organisasjoner og strukturer sett i en bred politisk og sosial kontekst. Viktige elementer er militær teori og historie, norsk og internasjonal politikk, teknologi, jus, etikk, militær erfaringshåndtering og genderperspektivet.

Kjerneområdet *fellesoperasjoner* har en klar fagmilitær profil, og forstås som selve planleggingen og gjennomføringen av militære operasjoner der to eller flere forsvarsgrener samvirker. Oppmerksomheten rettes blant annet mot betydningen og implikasjonene av aktuelle militærteoretiske perspektiver, militære doktriner, operasjonskonsepter og stabsmetodikk.

Med *militær virksomhetsstyring* menes å utforme og lede prosessen som omsetter tilgjengelige ressurser til et militært styrkepotensiale.

5.2 Kjernevirksomhet

Primærvirksomheten ved FHS drives i dag hovedsaklig med utgangspunkt i to enheter:

Forsvarets stabsskole (FSTS) leverer erfarings- og forskningsbasert undervisning og veiledning til Stabs- og masterstudiet, og har gjennomføringsansvaret for studiet. FSTS driver FoU og formidling innenfor kjerneområdene *militærmaktens kontekst*, *fellesoperasjoner* og *militær virksomhetsstyring*, samt innen militærpsykologi og lederutvikling. FSTS driver doktrineutvikling på vegne av Forsvarssjefen. I tillegg ivaretar FSTS Norges del av utdanningsansvaret innen Nordic Defense Cooperation (NORDEFECO), herunder utdanning i FN-operasjoner.

Institutt for forsvarsstudier (IFS) driver forskning og formidling innenfor kjerneområdet *militærmaktens kontekst*, og leverer forskningsbasert undervisning og veiledning ved Stabs- og masterstudiet. Personell ved IFS deltar også i rådgivnings- og utredningsarbeid innenfor sine kompetansefelt.

I tillegg til faglig virksomhet innenfor kjerneområdene, formidler FSTS og IFS sitt arbeid til et bredere publikum gjennom publikasjoner av vitenskapelig og mer allmennrettet art. Dette gjøres ved å gjennomføre konferanser og seminarer, og ved uttalelser i media. IFS utgir instituttseriene *Oslo Files on Defence and Security* og *IFS Insights*. FSTS utgir en egen skriftserie med interne og eksterne bidrag.

5.3 Annen virksomhet

FHS/Sjefskurs har som mål å gi nøkkelpersonell i militær og sivil sektor innsikt i norsk utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitik og de faktorer som påvirker disse. Avdelingen tilbyr kurs og programmer med fokus på sikkerhetspolitikk, anvendelse av militærmakt, totalforsvaret og andre former for sivil-militært samarbeid. Kursporteføljen omfatter Sjefskurs, Informasjonskurs og Attachèkurs. Sjefskurset er Forsvarets høyeste utdanningsnivå (HOU), men gir ikke studiepoeng.

Forsvarets kompetanse- og utdanningscenter (Fokus) har som oppdrag å tilby karriereveiledning, jobbsøkerkurs, tilleggsundervisning i studiepoenggivende emner for vernepliktige samt kompetanseheving opp til og med høgskole-/universitetsnivå for målgruppene vernepliktige, lærlinger og vervede. I tillegg mekler Fokus etter oppdrag utdanning for avdelingsbefal og ansatte med finansiering fra ulike avdelinger/grener i Forsvaret.

Norges Idrettshøgskole/Forsvarets institutt (NIH/F) er fagansvarlig for fysisk fostring i Forsvaret, er Forsvarets kompetansebrønn innen militær ferdighetstrening, fysisk trening og militæridrett, og har herunder ansvar for å ivareta Norges forpliktelser innen internasjonalt militært idrettssamarbeid. Instituttet skal se spesielt på ”soldaten i bevegelse” med utgangspunkt i menneskets muligheter og begrensninger, samt sette treningsfaglige utfordringer på dagsordenen i ulike miljøer i Forsvaret. Instituttets oppgaver er forskning, fagutvikling, utdanning, rådgivning og kurs innenfor sitt kompetanseområde. I utdanningssammenheng skal instituttet drive fagutvikling og undervise i relevante fagmoduler på bachelornivå samt ved behov drive undervisning innenfor sitt fagområde på masternivå.

6 Stabs- og masterstudiet – mål og innhold

Stabs- og masterstudiet gir studentene – utvalgte offiserer og sivile – et grunnlag for å bekle sentrale posisjoner innenfor forsvarssektoren, nasjonalt og internasjonalt. Hovedelementene i studiet er *militærmaktens kontekst, fellesoperasjoner* og *militær virksomhetsstyring*, med gjennomgående fokus på rollen som militær leder. For at studentene skal utvikle tilstrekkelig handlingskompetanse til å fylle leder- og stabsstillinger, er det en forutsetning at de etter å ha tilegnet seg bachelorgrad eller tilsvarende har erfaring fra stabs- og lederstillinger på lavere og midlere nivå. Noen års relevant yrkespraksis er derfor et krav til studentene som skal gjennomføre studiet.

6.1 Studiets profil

Stabs- og masterstudiet er et militært, akademisk profesjonsstudium. Studiet skal ivareta Forsvarets behov for kunnskap om militære styrkers praktiske muligheter og begrensninger under vekslende teknologiske, sosiale, politiske og kulturelle forhold. Studiet skal sikre at studentene får innsikt i hvordan militære organisasjoner virker og hvordan militær ledelse utøves. Studiet retter særlig blikket mot fellesoperasjoner, altså operasjoner der to eller flere forsvarsgrener samvirker. Samtidig skal studiet gi innsikt i militær virksomhetsstyring av både den daglige fredsdriften og skarpe operasjoner.

Studiet har som utgangspunkt at anvendelsen av militære maktmidler ikke kan ses isolert fra politiske omgivelser og samfunnet for øvrig.

Stabs- og masterstudiet opererer i spennet mellom det partikulære og det generelle. *Militærmaktens kontekst, fellesoperasjoner og militær virksomhetsstyring* problematiseres i militærfaglige, humanistiske/filosofiske, samfunnsvitenskapelige og naturvitenskapelige/teknologiske perspektiver.

Studiet har gjennomgående fokus på rollen som militær leder og beslutningstaker, ved at de enkelte emner har som en uttalt målsetting å bevisstgjøre studenten på forutsetningene for, og innholdet i, godt lederskap.

6.2 Studiets bakgrunn og Forsvarets utfordringer

Etter den kalde krigen har politikk, samfunn og militær maktbruk, nasjonalt og internasjonalt, vært i forandring. En tendens er økt kompleksitet og uforutsigbarhet. Samtidig har også samspillet mellom politikk, samfunn og militær maktbruk funnet nye former både i løpende operasjoner ute og i de nasjonale beslutningsprosesser hjemme. På det internasjonale nivået er tre tendenser av særlig betydning: For det første er det internasjonale systemet endret, fra et bipolart system dominert av USA og Sovjetunionen til et system der USA har inntatt en dominerende rolle. For det andre har det foregått en markert globalisering av trussel- og risikobildet, med særlig vekt på internasjonal terrorisme, kriminalitet og spredning av masseødeleggelsesvåpen. For det tredje har det vokst frem nye globale maktsentra i Asia, og en ny regional europeisk dimensjon har i noen grad endret NATOs og EUs roller i vestlig sikkerhetspolitikk. Forsvars- og sikkerhetspolitikkenes plass i dette bildet er i endring. Det er uklare grenser mellom staters indre og ytre sikkerhet, mellom væpnet konflikt og fred, mellom væpnet konflikt og kriminalitet, og mellom militære styrker og politistyrker.

Militære maktmidler spiller nå en rolle i flere typer konflikter enn under den kalde krigen. I disse konfliktene er interaksjonen mellom politikk og militærmakt mer sammensatt. Samtidig er vestlige samfunn svært følsomme overfor virkningene av anvendelse av militær makt. I Norge og i andre land er Forsvaret underkastet dyptgripende reformer. Doktriner, operasjonskonsepter og strukturer er i hurtig endring.

Disse forholdene i *militærmaktens kontekst* påvirker hvordan militærmakt anvendes, blant annet i gjennomføringen av *fellesoperasjoner* og i *militær virksomhetsstyring*, og de har stor betydning for det norske Forsvarets roller og oppgaver. Norske militære styrker brukes stadig ute, ofte i skarpe oppdrag. Forsvarets daglige virksomhet griper derfor direkte inn i individuelle, nasjonale og internasjonale forhold på en mer omfattende måte enn tidligere. Samtidig berører Forsvarets virksomhet stadig flere samfunnsområder. Forsvaret står overfor nye, sammensatte problemstillinger knyttet til nasjonal sårbarhet, samfunnssikkerhet og samvirket mellom forsvarssektoren og justissektoren.

Under den kalde krigen var militære studier som forsknings- og undervisningsfelt i Norge ofte preget av kvantitative og teknologiske perspektiver. Ifølge den dominerende oppfatning kunne krigen langt på vei beregnes. Etter den kalde krigen har innholdet i begrepet krig som fenomen blitt mindre klart. Militære maktmidler brukes gjerne for å frembringe politiske og sosiale effekter, men reaksjonene på maktbruk har vist seg å være svært uforutsigbare. Samtidig har nye ledelses- og personellutfordringer kommet til. Dette reiser grunnleggende praktiske, teoretiske og etiske problemstillinger når anvendelse av militære maktmidler vurderes.

Forsvaret har tre hovedutfordringer som adresseres i Stabs- og masterstudiet. Disse står i et dynamisk forhold til hverandre:

- Den første utfordringen er knyttet til omgivelsene, der mange forskjellige faktorer påvirker Forsvaret og utgjør rammebetingelser i bred forstand. Dette er alt fra samfunns- og sikkerhetspolitiske forhold til kulturelle og etiske verdier nasjonalt og internasjonalt. Det fremstår som svært viktig at Forsvaret har evnen til å avstemme doktriner, konsepter og operasjoner opp mot omgivelsene.
- Den andre utfordringen er knyttet til bruk av tilgjengelige ressurser til å bygge opp et styrkepotensial som kan brukes som ett av flere politiske virkemidler. Sentralt i oppbyggingen av et slikt styrkepotensial er god militær ledelse og virksomhetsstyring og en effektiv sammenstilling av kompetanse, organisatoriske løsninger og våpentekniske systemer.
- Den tredje utfordringen er knyttet til gjennomføringen av militære operasjoner og annen anvendelse av militære maktmidler. Militære maktmidler anvendes gjerne med basis i doktriner, konsepter og planverk som er utarbeidet på forhånd. Samtidig vil hver enkelt situasjon hvor innsats av militære maktmidler er et aktuelt virkemiddel, være unik og reise nye utfordringer for militære ledere.

Disse tre utfordringene, og ikke minst forholdet mellom dem, gjør at anvendelse av militære maktmidler i dag fremstår som en ytterst komplisert ledelsesutfordring. En kan gjerne si at utøvelse av militært lederskap krever statsmannens, virksomhetslederens og den operative sjefens egenskaper og innsikter. Statsmannen må ha forståelse for omgivelser og samfunnsmessige og politiske sammenhenger. Virksomhetslederen må kunne lede organisasjonen og skaffe til veie styrker slik at de ønskede resultater kan oppnås. Den operative sjefen må kunne planlegge, disponere og bruke de tilgjengelige militære maktmidler i henhold til krigens krav og i tråd med etiske normer og juridiske regler. Dette utviklingsbildet stiller høye krav til den militære lederens evne til å identifisere sammenhenger, tenke helhetlig og demonstrere kritisk sans og analytisk evne.

6.3 Studiets læringsutbytte

Stabs- og masterstudiet har som overordnet målsetting å forberede studentene til å bekle sentrale posisjoner innenfor forsvarssektoren, nasjonalt og internasjonalt. Studiet skal utvikle deres innsikt i dynamikken i de sosiale og politiske rammene for bruken av militære maktmidler i en nasjonal og en internasjonal kontekst. De skal kunne vurdere hva som er etisk riktig ut fra samfunnets verdier.

Studiet skal videre gi studentene kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse som gjør dem i stand til å fatte beslutninger på det som tradisjonelt er blitt betegnet som operasjonelt og strategisk nivå. Stabs- og masterstudiet legger særlig vekt på å utvikle studentenes kritiske sans og analytiske kapasitet, samt deres forståelse av de mange forholdene som har betydning for anvendelsen av militære maktmidler nasjonalt og internasjonalt. Studiet legger vekt på å diskutere hvordan militærmakt kan anvendes som ett av flere politiske virkemidler, og hvordan militær ledelse og virksomhetsstyring kan utøves.

Studiets læringsutbytte kan brytes ned i tre overordnede områder:

6.3.1 Vitenskapsteori og metode

Studiets første faglige delmål er at studentene skal tilegne seg forståelse av relevante vitenskapsteoretiske og metodiske grunnlagsproblemer og deres praktiske implikasjoner. De skal utvikle sin forståelse av formålet med forskning, og få kjennskap til grunnleggende prinsipper for samfunnsvitenskapelig og historisk analyse. Det overordnede ferdighetsmålet er at de skal opparbeide evne til å bruke metodiske verktøy i egen yrkesutøvelse, blant annet i operasjonell planlegging og utøvelse av virksomhetsstyring og ledelse av operasjoner. De skal også utvikle sin evne til kritisk analyse av andres tekster og utsagn. Studentene skal bli bevisst verdien av å beherske ulike metodiske tilnærminger. De skal opparbeide evne til å identifisere og se implikasjonene av forskningsetiske problemstillinger. Materiale og eksempler fra det militære praksisfeltet trekkes inn der dette er mulig.

Det kreves forkunnskaper i vitenskapelig metode og stabsmetodikk tilsvarende bachelornivå. Studenter uten slik kompetanse tilbys et intensivt kurs i forkant av Stabs- og masterstudiet.

6.3.2 De kontekstuelle betingelser for utøvelse av den militære profesjon

Det andre faglige delmålet er at studentene skal tilegne seg kunnskap om, og kunne analysere, de viktigste kontekstuelle betingelsene for utøvelsen av den militære profesjon. Det legges særlig vekt på to kontekstuelle betingelser.

- Den første betingelsen er innsikt i *militær teori og historie*. Herunder kommer kunnskap om militærmaktens utvikling og teorier om hvordan militærmakt har vært anvendt, anvendes eller kan anvendes. Det legges særlig vekt på å få frem forskjellige teoretiske perspektiver og tilnæringsmåter, og fagkontroversene på feltet står sentralt. Likeledes drøftes hvordan kulturelle, etiske og juridiske perspektiver innvirker på betingelsene for maktbruk.
- Den andre betingelsen kan sammenfattes som *norsk og internasjonal politikk*. Under internasjonal politikk kommer kunnskap om hvordan det internasjonale systemet virker, om stormakters og småstaters roller og funksjoner i det internasjonale systemet, om ikke-statlige aktører, internasjonale organisasjoner og om folkeretten. Norsk politikk er en sentral betingelse for det norske Forsvaret. Mange sider ved norsk politikk har betydning for Forsvaret, herunder økonomiske og forvaltningsmessige spørsmål. Norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk er imidlertid den umiddelbare rammen for Forsvarets daglige virksomhet, og vil derfor bli sterkt vektlagt i studiet. Herunder kommer også holdninger til militærmakt i det norske samfunnet. Når det gjelder de samfunnsmessige forutsetninger for militær virksomhetsstyring, er det særlig viktig å fokusere på samspillet mellom forsvars- og sikkerhetspolitikken og overordnede forvaltningspolitiske føringer.

6.3.3 Anvendelse av militærmakt og utøvelse av militær ledelse og virksomhetsstyring

Studiets tredje faglige delmål er at studentene skal kunne analysere hvordan militærmakt kan anvendes, fellesoperasjoner planlegges og gjennomføres, og militær virksomhetsstyring utøves innenfor de kontekstuelle betingelsene. Det legges særlig vekt på tre forhold:

- For det første skal studentene tilegne seg kunnskaper om planlegging, gjennomføring og ledelse av fellesoperasjoner nasjonalt og internasjonalt. Studentene skal tilegne seg kunnskap om den praktiske anvendelsen av, og oppøve sin evne til kritisk refleksjon om, aktuelle militære doktriner og konsepter. Det er videre et mål å oppøve evnen til å se sammenhengene mellom anvendelsen av militære doktriner og konsepter på den ene side, og de kontekstuelle betingelsene på den annen side. Likeledes skal studentene utvikle sin evne til å

problematisere militærmaktens muligheter og begrensinger ut fra sosiale og politiske perspektiver.

- For det andre skal studentene tilegne seg kunnskaper om aktuelle temaer knyttet til beslutningsprosesser og militær ledelse. De skal for eksempel kunne problematisere den klassiske inndelingen i et taktisk, operasjonelt og strategisk nivå, og på samme måte kunne drøfte dilemmaer som kan oppstå mellom nettverksorganisering og økt sentralisert ledelse på den ene side, og prinsippet om intensjonsbasert/delegert ledelse på den annen.
- For det tredje skal studentene tilegne seg kunnskaper om virksomhetsstyring i Forsvaret. Studentene skal herunder tilegne seg kunnskaper om hvordan aktuelle styringsverktøy brukes, og de skal kunne problematisere (blant annet drøfte sterke og svake sider ved) slike verktøy. Generelt skal det legges stor vekt på å utvikle studentenes evne til kritisk refleksjon rundt valg av styringsverktøy.

6.3.4 Gjennomgående fokus på rollen som militær leder

Utover de nevnte tre delmålene legger studiet til rette for et gjennomgående fokus på holdninger, jus, etikk og ledelse, med vekt på rollen som forvalter av offentlige midler og legitim vold i en krise eller krigssituasjon. Emnene skal gi grunnlag for praktisk anvendelse av tilegnet kunnskap ved å relatere teori til utfordringer og dilemmaer tilknyttet en militær lederrolle. Holdninger, jus, etikk, og ledelse er alle viktige temaer som ikke utgjør egne emner i studiet, men som skal være gjennomgående og integrert i de enkelte emnenes faglige og pedagogiske opplegg. Fokus skal rettes mot betydningen av legitimitet, rolleforståelse og kontekstuelle faktorer for hensiktsmessig ledelse og anvendelse av militære maktmidler. Målet er å bidra til utviklingen av tydeligere og mer reflekterte ledere. Med tydelighet menes faglig kunnskap, profesjonsidentitet, personlig integritet og evne til å formidle et budskap. Med reflektert menes den enkeltes holdninger og evne til å vurdere egne og andres behov og forutsetninger til å løse et tildelt oppdrag (oppgave) sett opp mot kontekstuelle krav. Tydelighet og evne til refleksjon danner grunnlag for den integritet og troverdighet som kreves av militære ledere.

6.3.5 Generell kompetanse

Studiets målsetting om læringsutbytte omfatter i tillegg generell kompetanse. Det legges særlig vekt på at studentene gjennom studiet skal utvikle sin evne til å:

- identifisere og løse problemstillinger knyttet til anvendelse av militærmakt, gjennomføring av fellesoperasjoner, og utøvelse av militær virksomhetsstyring
- tenke systematisk og analytisk
- innta en kritisk, selvstendig holdning til utsagn og påstander
- samarbeid
- å demonstrere ansvarlighet og selvstendighet i sin yrkesutøvelse
- søke etter relevant og aktuell informasjon, med utgangspunkt i ulike oppgaver og problemer
- ta beslutninger på et selvstendig grunnlag

- forstå egen kultur, samt utvikle respekt og toleranse for andre kulturer
- reflektere over de etiske utfordringene en offiser står overfor i ulike konfliktsituasjoner

6.4 Stabs- og masterstudiet – struktur

Stabs- og masterstudiet er bygget opp i to trinn. Det fullstendige studiet gjennomføres over to år (fire semestre) og fører frem til graden Master i militære studier. Todelingen har betydning for det faglige innholdet og hvordan emnene organiseres.

Studiets første år benevnes *Stabsstudiet* og utgjør i seg selv en etatsutdannelse i Forsvaret. En andel av studentene som tas opp, skal kun gjennomføre Stabsstudiet. Disse studentene vil således ikke få mastergrad, men kan eventuelt søke om plass på det andre studieåret senere. De øvrige studentene som tas opp, skal gjennomføre fullt mastergradsstudium. Stabsstudiet forbereder studentene til å bekle sentrale posisjoner innenfor forsvarssektoren, både nasjonalt og internasjonalt. Det er derfor viktig at emnene det første året (første og andre semester) gir denne andelen av studentene de nødvendige faglige kunnskaper og ferdigheter for slik tjeneste.

På denne bakgrunnen er det første studieåret lagt opp med en bred tilnærming til teori, metode, militærmaktens kontekstuelle betingelser, fellesoperasjoner og militær virksomhetsstyring. I det første året (Stabsstudiet) beveger studenten seg fra det vitenskapsteoretiske og metodiske grunnlaget og de innledende kontekstuelle fagene til profesjonens kjernefag – militære fellesoperasjoner og militær virksomhetsstyring. Det er gjennomgående fokus på den militære profesjon og rolle som militær leder. Samtidig som emnene det første året skal være selvstendige, er studiet lagt opp slik at det første året utgjør et faglig grunnlag for videre spesialisering og for å gå videre til fullført mastergrad.

Stabsstudiet og *Master i militære studier* er militære profesjonsstudier. Behovet for å ivareta nødvendige grunnlagsfag har som konsekvens at det i det første året i liten grad legges opp til valgfrihet med hensyn til emner. Det andre studieåret er innrettet mot dybdestudier av utvalgte emner som ble introdusert i det første studieåret. Dette innebærer en spesialisert tilnærming til teori og metode, militærmaktens kontekstuelle betingelser, fellesoperasjoner og militær virksomhetsstyring. Den spesialiserte tilnærmingen i det andre studieåret ivaretar progresjon i studiet for de studentene som gjennomgår begge årene frem til fullført mastergradsutdannelse. Det legges stor vekt på å øke studentenes innsikt i prosesser, strukturer og sammenhenger. Videre legges det vekt på å utvikle studentenes innsikt i, og evne til å bruke, vitenskapelige metoder.

I det andre året legges det opp til større valgfrihet enn i første og andre semester – med unntak av emnet "Forskningsmetode", er alle emner valgfrie.

Ved starten av semesteret har studentene valget mellom to emner: "Sikkerhetspolitikk, militærmakt og internasjonale operasjoner", og "Strategisk planlegging og implementering i forsvarssektoren".

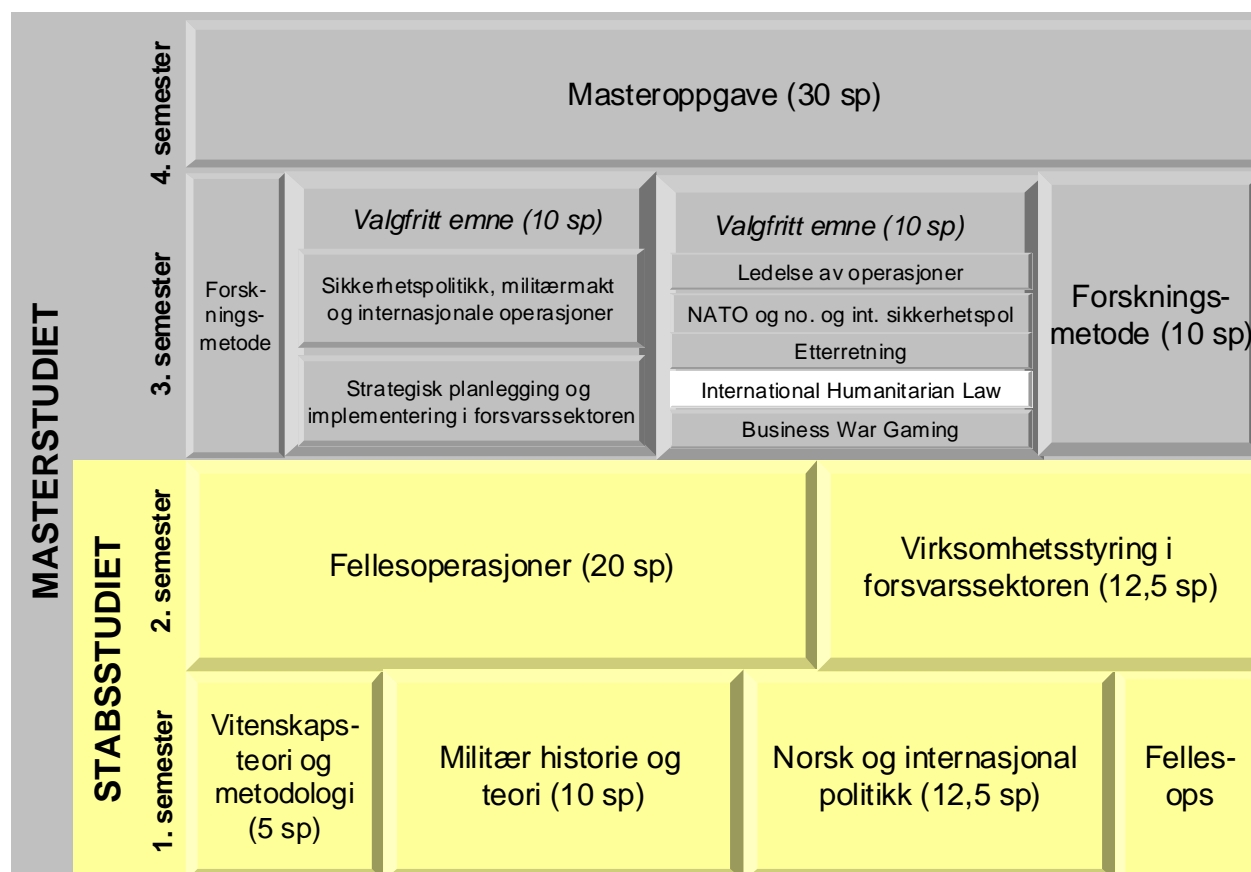
Deretter kan studentene velge ett av følgende emner: "Ledelse av operasjoner", "Business War Gaming", "Etterretning" og "NATO og norsk og internasjonal sikkerhetspolitikk". Det vil være et begrenset antall studieplasser innen hvert av de valgfrie emnene. I tillegg har FHS en samarbeidsavtale med Senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo om studieplasser på emnet "International Humanitarian Law" (krigens folkerett). Antallet plasser på dette emnet er i studieåret 2011–12 begrenset til tre.

Arbeidet med masteroppgaven står sentralt i det andre studieåret. Gjennom arbeidet med oppgaven skal studentenes faglige innsikt og forståelse utvikles, og deres evne til kritisk analyse og refleksjon skal modnes.

6.5 Master i militære studier med fordypning i virksomhetsstyring

Det er mulig å ta *Master i militære studier* med fordypning i virksomhetsstyring. I dette tilfellet velger studenten emnene ”Strategisk planlegging og implementering i forsvarssektoren” og ”Ledelse i Forsvaret: Beslutningsanalyse”, samt at det skrives masteroppgave med tematikk relatert til virksomhetsstyring.

6.6 Semesterplan, undervisnings- og vurderingsformer

Figur 2: Oversikt over studieforløpet

Et viktig utgangspunkt for undervisningsopplegget er *studentgruppene*, som i studieåret 2011–12 vil bestå av 8–9 personer. Når to eller tre grupper slås sammen, brukes betegnelsen storgruppe. I løpet av studiet vil studentene møte en rekke undervisningsformer, blant dem:

- *Forelesning i plenum* – der faglærer gjennomgår lærestoff med utgangspunkt i en forberedt tekst. Det åpnes for spørsmål og kommentarer fra studentene, men omfanget av studentdeltakelsen er mindre enn i andre læringsformer.
- *Seminar* – som innebærer kateterundervisning med et klart innslag av studentdeltakelse, og toveis kommunikasjon mellom lærere og studenter. Seminarer vil ofte gjennomføres i form av storgrupper.
- *Gruppearbeid* – der det under oppfølging av faglig veileder arbeides med temaer og problemstillinger i forlengelse av undervisningen i plenum eller på seminar. Innhold og arbeidsformer i gruppene kan variere, men arbeidet vil ofte kunne ut i et produkt som presenteres og diskuteres i plenum med faglærer(e) til stede.
- *Øvelser* – som spiller en særlig viktig rolle i undervisningen i fellesoperasjoner.

For alle emner gjelder at det legges vekt på at studentene skal ha tilstrekkelig tid til selvstudium.

Studiet har ulike former for vurdering av studentenes kunnskaper:

- *Hjemmeeksamen* innebærer en individuell, skriftlig fremstilling av et oppgitt emne som skal gjennomføres innenfor et nærmere angitt tidsrom. Det vil bli opplyst om eksamen gjennomføres med eller uten veiledning. Oppgavens lengde vil variere ut fra det aktuelle emnets omfang og innretning.
- *Klasseromseksamen* innebærer en individuell, skriftlig fremstilling av et oppgitt emne innenfor et angitt tidsrom, med eller uten hjelpemidler.
- *Gruppeoppgave* innebærer at studentene deles inn i grupper på 2–4 studenter. Hver gruppe utarbeider en felles besvarelse av en oppgitt oppgave innen en angitt tidsfrist. Gruppene vil kunne tilbys faglig veiledning i skriveprosessen. Besvarelsen vil som regel fremlegges i plenum, med aktiv deltakelse av alle studentene i gruppen. Om ikke annet oppgis i det enkelte tilfelle, er fremleggelse av gruppeoppgaven offentlig.
- *Prøveforelesning* er en individuell, muntlig fremstilling. Det vil normalt bli lagt opp til presentasjoner på 20–30 minutter. Om ikke annet oppgis i det enkelte tilfelle, er prøveforelesningen offentlig. Prøveforelesning regnes formelt som en form for muntlig prøve, og er offentlig.
- *Muntlig eksamen* innebærer en individuell eksaminasjon. Om ikke annet oppgis i det enkelte tilfelle, er muntlig eksamen offentlig.
- *Justerende muntlig eksamen* brukes i forbindelse med masteroppgaven etter at det er satt en foreløpig karakter på grunnlag av masteroppgaven. Justerende muntlig eksamen er offentlig.

Den enkelte prøve vurderes til ”bestått” / ”ikke bestått”, eller etter en karakterskala fra A til F, der F er ”ikke bestått”. Nærmere opplysninger finnes under omtalen av det enkelte emne. Ved

stryk vil studenten ha mulighet til å gå opp til fornyet eksamen i henhold til regler som er spesifisert i eksamensreglementet.

6.7 Emnebeskrivelse og emnehefte

Alle emner ved stabs- og masterstudiet skal ha en emnebeskrivelse som inngår i studiehandboken og et emnehefte som regulerer den totale gjennomføring av emnet. Emneheftene kan inneholde moderate endringer sammenliknet med det som angis i studiehandboken. Emnebeskrivelser og emnehefter utarbeides av emneansvarlig og godkjennes av dekan. Emnehefte skal være tilgjengelig for studentene minimum 2 uker før undervisning i emnet starter. Emnebeskrivelsen skal som minimum inneholde følgende:

- Beskrivelse av emnet, herunder læringsutbytte
- Pensum
  - Anvist litteratur
  - Anbefalt litteratur
- Undervisningsformer
- Plan for evaluering
  - Det gjennomføres minimum tre møter i Emneutvalgene (EU) (før, under og etter)
  - Spørreskjemaevaluering
- Studiepoeng og eksamensform
  - Tidspunkt og sted for gjennomføring
  - Opplysninger om tillatte hjelpemidler
  - Opplysninger om innlevering av eksamensbesvarelser

7 Emnebeskrivelser og pensumlister – første semester

Studiets første semester retter søkelyset mot allmenn vitenskapsteori, vitenskapelig metode og militærmaktens kontekstuelle betingelser. Det legges opp i alt tre obligatoriske emner: “Vitenskapsteori og metodologi”, “Militær historie og teori” og “Norsk og internasjonal politikk”. Emnet ”Virksomhetsstyring i Forsvarssektoren”, som starter 5. desember 2011 og avsluttes 27. januar 2012, presenteres under punkt 8.

7.1 Vitenskapsteori og metodologi

Emneansvarlig: Prof. II Tone Kvernbekk, UiO/FHS

På overordnet nivå er hensikten med ”Vitenskapsteori og metodologi” (VM) todelt. På den ene siden finner man her en akademisk dannelse i form av begreper, kunnskaper og perspektiver som tilhører dette akademiske nivået. På den andre siden, og enda viktigere, er VM tenkt å skulle gi redskaper for kritisk tenkning, analyse og argumentasjon.

Status og studiepoeng

Emnet er obligatorisk og gir 5 studiepoeng.

Plass i studiet

Emnet er det første i det første semesteret, og er det mest allmenn-akademiske emnet i studiet. Undervisningen i grunnlagsteoretiske emner skal, om enn i varierende grad, utgjøre et grunnlag for studentenes videre arbeid med de øvrige emnene ved stabs- og masterstudiet og forståelsen av vitenskapsteori vil derfor utvikle seg videre i samspill med de andre emnene utover i studiet. En direkte utdyping skjer i tredje semester, i emnet "Forskningsmetode".

Læringsutbytte

Kunnskaper:

Etter kurset skal studentene

- ha god kjennskap til sentrale vitenskapsteoretiske begreper, som for eksempel induksjon, sannhet, kunnskap/oppfatninger, falsifisering, paradigme, evidens, modell, objektivitet, forståelse, kausalitet, rasjonalitet
- vite hva som ligger i vitenskapsteoretiske retninger som empirisme og hermeneutikk
- ha kjennskap til noen sentrale vitenskapsteoretikere og essensen i deres tenkning; Popper, Kuhn, Hanson, Hempel
- ha forståelse for språkets betydning for persepsjon og virkelighetsoppfatning

Ferdigheter:

Etter kurset skal studentene

- kunne gjenkjenne og vurdere induktive slutninger
- kunne identifisere og vurdere evidens som er anført for sannheten av påstander
- kunne argumentere for hvorfor noen begrunnelser er gode og andre ikke
- kunne anvende vitenskapsteoretiske begreper i analyser av konkrete eksempler eller synspunkter
- kunne kritisk vurdere objektiviteten i påstander eller rapporter
- kunne analysere hvordan ordvalg og språkbruk kan manipulere virkelighetsoppfatningen
- kunne gjennomskue retoriske knep
- kunne se koplinger mellom forskningsmetode, stabsmetodikk og beslutningsteori
- ha gode ferdigheter i digitale informasjonssøk og pålitelighetsvurderinger av nettbasert informasjon

Generell kompetanse:

Etter kurset skal studentene

- ha økt bevissthet om og forståelse for ulike forskningsmessige tilnæringer i samfunnsvitenskapelige og historiske studier
- kunne vurdere kilder, modeller, påstander og argumenter og se deres begrensninger, etisk og kunnskapsmessig

Emnet omfatter fire temaer:

Tema 1: Hovedtrekk i samfunns- og historievitenskapelig tenkning

Tema 2: Modelltenkning og beslutningsteori

Tema 3: Tekst- og bildeanalyse

Tema 4: Veiledning i oppgave skriving og kildesøk

Undervisningsform

Emnet varer i tre intensive uker. Det legges vekt på varierte arbeidsmåter, med fellesforelesninger, gruppediskusjoner, paper-skriving i smågrupper og individuelt arbeid. Det gis også et praktisk intensivkurs i digitale informasjonssøk.

Emnet videreføres i hovedsak som i studieåret 2010-2011.

Vurderingsform

Vurderingen er todelt. Studentene skriver et paper (i gruppe). I tillegg er det en individuell muntlig eksamen. Begge vurderes til godkjent/ikke-godkjent (bestått/ikke-bestått); det benyttes ikke graderte karakterer. Godkjent paper og bestått muntlig er forutsetninger for bestått emne.

Pensum

Pensum er dels anvist litteratur, som utgjør eksamensstoffet. Det føres i tillegg opp noe anbefalt litteratur. Til paperet må studentene også finne annen litteratur.

Totalt omfang anvist litteratur i vitenskapsteori og metodologi: **600 sider**

(1) Hovedtrekk i samfunns- og historievitenskapelig tenkning (216 sider)*Anvist litteratur*

Evenshaug, T. 2001. Å lese og skrive pedagogisk historie. I: H. Jarning (red), *Årbok for norsk utdanningshistorie*, s.245-256 (12 sider)

Føllesdal, D. og Walløe, L. 2000. *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget, kap. 3, s. 46-75 og kap. 4, s. 82-111 (58 sider)

Hempel, Carl G. 1970. The Function of General Laws in History. I: Hempel, Carl G. *Aspects of Scientific Explanations and other essays in the philosophy of science*. New York: Free Press, opptrykk 1970, s. 231–43 (13 sider)

Hollis, Martin. 2002. *The philosophy of social science: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1–20 (20 sider)

Kvernbekk, Tone. 2002. Vitenskapsteoretiske perspektiver. I: Lund, Thorleif (red.). *Innføring i forskningsmetodologi*. Oslo: Unipub, s. 19–78 (60 sider)

Munslow, A. 2006. *Deconstructing history*. London: Taylor&Francis. Kap. 1, s.1-19 (19 sider)

Popper, Karl R. 2002. Science: Conjectures and Refutations. I: Popper, Karl R. *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. London & New York: Routledge Classics, s. 43–77 (34 sider)

Anbefalt litteratur

Brox, O. 1995. *Praktisk samfunnsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 33–99 (66 sider)

Chalmers, A.F. 1999. *What is This Thing Called Science?* Buckingham: Open University Press

Kuhn, Thomas. *Vitenskapelige revolusjoners struktur*. Oslo: Spartacus

Lynn, John A. 2000. Reflections on the History and Theory of Military Innovation and Diffusion. I: Elman, Colin & Elman, Miriam Fendius (eds.). *Bridges and Boundaries. Historians, Political Scientists, and the Study of International Relations*. Cambridge, Mass. & London: The MIT Press, s. 359–82

Thurén, T. 2004. *Vitenskapsteori for nybegynnere*. Oslo: Gyldendal Akademiske

(2) Modelltenkning og beslutningsteori (252 sider)

Anvist litteratur, modelltenkning

Ciulla, J.B. 2004. Ethics and leadership effectiveness. I: Antonakis, J., Cianciolo, A.T. & R.J. Sternberg. *The nature of leadership*. Thousand Oaks: Sage Publications. (25 sider)

Ercil, Y. & Varoglu, K. 2002. Mental model and learning process. I: Florian, H. (eds.). *Military Pedagogy – an International Survey*. Frankfurt: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften. (12 sider)

Evensmo, Jan & Søyland, Svein. 2000. *Operasjonsanalyse for økonomi og samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 12–23 (12 sider)

Hatch, Mary Jo. 2001. *Organisasjonsteori*. Oslo: Abstrakt forlag, s. 37-77 (40 sider)

Senge, Peter M. 1990. *The Fifth Discipline*. New York: Doubleday, s.174 - 204 (30 sider.)

Stabshåndbok for Forsvaret (2003), s.69-112 og 171-176 (49 sider)

Sternberg, Robert J. 1990. *Metaphors of Mind*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 3 - 19 (16 s.)

Toiskallio, Jarmo. 2006. *Ethics, Military pedagogy and Action Competence*, Helsinki (Finnish National Defense College)

http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/08_cma_09_toi.pdf

Utskrevet kilde 15.03.06. (12 sider)

Anvist litteratur, beslutningsteori

Elster, J. 1983. *Explaining Technical Change*. Cambridge: Cambridge University Press, Appendix 1: Risk, uncertainty and nuclear power, s.185-208 (23 sider)

Føllesdal, D. og Walløe, L. 2000. *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget, kap. 10, s.242-262 (20 sider)

Ryan, A. 2007. Risk and terrorism. I: T. Lewens (red), *Risk. Philosophical perspectives*. London: Routledge, s.171-189 (18 sider)

Anbefalt litteratur

Gjelsten, R. 2001. Simulert forsvar? Forsvarets forskningsinstitutt og Sjøforsvaret – ulike tilnærminger til forsvarsplanlegging. *Forsvarstudier* (3), s.17-40

Hansen, B. R. 2006. Daniel Sterns utviklingsmodell. I: L. M. Gulbrandsen (red), *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Oslo: Universitetsforlaget, kap. 6, s.172-201

Kennair, L.E.O. 2004. *Evolusjonspsykologi*. Trondheim: Tapir, s.13-43, 68-84, 139-145

Siegel, D. 1999. *The Developing Mind*. New York: The Guilford Press

(3) Tekst- og bildeanalyse (98 sider)

Anvist litteratur

Kjeldsen, Jens E. 2004. 11. septembers visuelle retorikk. I: Kjeldsen, Jens E. & Siri Meyer (red). *Krig, rett og retorikk. En bok om kommunikasjonsregimer*. Rhetor forlag, (25 sider)

Kjeldstadli, Knut. 1997. Det fengslende ordet. Om ‘den språklige vendingen’ og historiefaget. I: Kjeldstadli, K., Myhre, J. E. & T. Pryser (red.). *Valg og vitenskap. Festskrift til Sivert Langholm*. Oslo: HIFO, s. 51–77 (27 sider)

Malnes, Raino. 2008. *Meningen med samfunnsvitenskap*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s.24-31, 36-46 og 94-109 (32 sider)

Nilsen, Anne B. 2007. Osama bin Ladens skjulte slagkraft. *Norsk Medietidsskrift*, (1), s. 298-312 (14s)

Anbefalt litteratur

Appleby, J., Hunt, L. & M. Jacob. 1994. *Telling the Truth About History*. New York & London: W.W. Norton & Company, s. 241–70

Borradori, Giovanna. 2003. *Philosophy in a Time of Terror: Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida*. Chicago: University of Chicago Press. Utgitt på dansk som *Filosofi i terrorens tid: Samtaler med Giovanni Borradori*. København: Informations Forlag, ny utg. 2007

Lunden, Kåre. 1991. 'Postmodernistisk' historie eller systemhistorie? I: Lunden, Kåre. *Biletet av fortida. Innhogg i historisk fagteori*. Oslo: Det Norske Samlaget), s. 67–79

Mathisen, Werner Christie. 1997. *Diskursanalyse for statsvitere. Hva, hvorfor og hvordan*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. (30 sider)

(4) Veiledning i oppgaveskriving og kildesøk (ca. 35 sider)

Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsfag, humaniora, juss og teologi. 2006. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora: De nasjonale forskningsetiske komiteer. (40 sider)

Bibliotekets hefte for håndtering av referanser etter APA-systemet

7.2 Militær historie og teori

Emneansvarlig: Oblt. Harald Høiback, FSTS

Emnet *Militær historie og teori* omfatter strategi, doktrine, teknologi og folkerett, sett i en bred historisk og samfunnsmessig sammenheng. Dette er sentrale tema for militære ledere på strategisk og fellesoperativt nivå, og har stor betydning for all operativ aktivitet nasjonalt og internasjonalt, samt for utviklingen av nye militære doktriner og operasjonskonsepter.

Utviklingen innenfor militærteori og strategisk tenkning er nært knyttet til militærhistorien, og må gjennomgående ses i sammenheng med den historiske utvikling. Den konkrete doktrine- og konseptutvikling er på sin side tett knyttet til den militærteoretiske utvikling, men også til militære erfaringer i nær tid.

Det legges særlig vekt på en kritisk analyse av det kunnskapsmessige grunnlaget for militær virksomhet, herunder dagens konsepter og doktriner på fellesoperativt nivå. Refleksjon rundt egen virksomhet står sentralt.

Det vil også vektlegges at moderne militærmakt benyttes i svært ulike sammenhenger og til å løse svært uensartede og sammensatte oppgaver.

Status og studiepoeng

Emnet er obligatorisk og gir 10 studiepoeng. Det gjennomføres i perioden fra og med 7. september til og med 14. oktober. Sammen med emne 3, *Norsk og internasjonal politikk*, gir emne 2 grunnlaget for de etterfølgende emner om *Virksomhetsstyring* og *Fellesoperasjoner*, med særlig vekt på forståelse av de rammebetingelsene og forutsetningene som ligger til grunn for planlegging og gjennomføring av militære fellesoperasjoner.

Læringsutbytte

Kunnskap:

1. Studentene har kunnskap til de viktigste forhold som har formet vestlig militærmakt etter Napoleonskrigene, samt til de krefter som påvirker dagens utvikling

2. Studentene har inngående kunnskap om noen særlig innflytelsesrike militærteoretikere fra 1815 til i dag.
3. Studentene har kunnskap om hvordan og på hvilke premisser sentrale land-, sjø- og luftmilitære tenkere, samt spesialoperasjoner og fellesoperative teoretikere, har påvirket utviklingen av doktriner og militær praksis.
4. Studentene har kunnskap om krigens forskjellige karaktertrekk, med total krig i den ene enden av skalaen og begrenset krig i den andre.
5. Studentene har kunnskap om betydningen av strategisk kultur og teknologi for anvendelse av militærmakt.
6. Studentene har kunnskap om de internasjonale rettsregler som regulerer hvordan krig skal føres, og de utfordringene militære operasjoner utenfor den vestlige kulturkrets representerer i så måte. Studentene kjenner videre til de viktigste bestemmelsene i folkerettens sentrale konvensjoner.
7. Studentene har kjennskap til enkelte viktige trekk og utfordringer knyttet til medias forhold til krig og væpnet konflikt.
8. Studentene har kjennskap til enkelte viktige trekk og utfordringer knyttet til militær etterretning.
9. Studentene har kunnskaper om sentrale trender innenfor norsk militær tenkning, herunder utviklingen av det fellesoperative nivå i historisk perspektiv.

Ferdigheter:

1. Studenten kan selvstendig og kritisk analysere hvordan krigens karakter og den strategiske tenkning har gjennomgått store endringer på 1800- og 1900-tallet som følge av den samfunnsmessige, kulturelle og teknologiske utvikling.
2. Studentene kan kritisk analysere de viktigste militærteoretiske retningene, og se disse i sammenheng med ideologiske faktorer, så vel som den samtidige teknologi- og doktrineutvikling.
3. Studentene kan problematisere ulike former for militær maktanvendelse som befinner seg mellom total krig i den ene enden av skalaen og begrenset krig i den andre, herunder spesialoperasjoner, operasjoner for opprørbekjempelse (COIN) og fredsoperasjoner.
4. Studenten kan selvstendig og kritisk vurdere aktører, teorier og konsepter som preger utviklingen av Forsvaret i dag.
5. Studentene kan problematisere Forsvarets doktriner, deres drivkrefter og utviklingsmåter.

Generell kompetanse:

1. Studentene kan problematisere bruk av militærmakt og valg av operasjonsformer i lys av etikk, politikk og folkerett.

2. Studenten kan selvstendig og kritisk reflektere over hvordan militære doktriner og operasjonskonsepter utvikles og fungerer i praksis.
3. Studentene kan problematisere de sentrale militærteoretikernes roller og innflytelse.

Emnets struktur og inndeling

Emnet Militær historie og teori består av 5 undertemaer:

- Tema 1: Introduksjon og historisk bakgrunn.
- Tema 2: Tenkning og tilnærminger innenfor grener- og fellesoperasjoner.
- Tema 3: Strategi
- Tema 4: Militærmakten i bruk
- Tema 5: Tilfellestudier

Det første tilfellestudiet tar for seg bakgrunn og forberedelser til operasjonen mot Dieppe i 1942, det andre det tyske angrepet på Norge i 1940. Arbeidet foregår gruppevis. Det gis innledende orienteringer om bakgrunn, problemstillinger og litteratur samt veiledning underveis i arbeidet. **For øvrig er det opp til de enkelte gruppesjefer å organisere og lede arbeidet i gruppene. Ambisjonsnivået skal stå i forhold til den tiden som er satt av.**

Tilfellestudiene skal munne ut i muntlige presentasjoner på minimum 20 minutter, etterfulgt av spørsmål og svar.

Det vil ikke bli gitt karakter på presentasjonene, men det vil bli gitt en kort tilbakemelding. Litteraturen knyttet til tilfellestudiene inngår som en del av pensum.

Litteratur: Se litteraturlisten.

Undervisningsformer

Undervisningen består hovedsakelig av plenumsforelesninger, selvstudium, seminarer og gruppearbeid. Plenumsforelesningene (P) er angitt på timeplanen. Disse gir innføringer i emnets sentrale temaer og problemstillinger.

Gruppene (G) er en viktig læringsarena, og gruppene skal primært selv organisere sin studieaktivitet. Det legges i tillegg opp til gruppearbeid knyttet til tilfellestudier etc. I noen tilfeller kan gruppene slås sammen til større seminargrupper.

Det avholdes et pensumrelatert skrivekurs med eksamensfokus i løpet av emnet.

Vurderingsform

Vurderingen gjøres gjennom en heldags klasseromseksamen uten hjelpemidler (0830–1530). Eksamen vil bestå av fire spørsmål som alle skal besvares. Eksamen vurderes etter karakterskalaen fra A til F, der F er ikke-bestått.

Pensum (1106 sider)

Tema 1: Introduksjon og historisk bakgrunn (255 sider)

Anvist litteratur:

Hobson, R. (2005). *Krig og strategisk tenkning i Europa 1500–1945*. Oslo: Cappelen, s. 131–328 (195 sider).

Cohen, Eliot (2010) “Technology and Warfare” i Baylis, J., Wirtz, J., Gray, C. S., & Cohen, E. (Eds.). (2010). *Strategy in the contemporary world* (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press, (18 sider).

Bjerga, K. I. (2011). Militær tenkning mellom teori og praksis. I: T. Heier (Red.), *Nytt landskap – nytt forsvar: norsk militærmakt 1990-2010*. Oslo: Abstrakt forlag, s.164-205 (42 sider).

Tema 2: Tenkning og tilnærminger innenfor grener- og fellesoperasjoner (388 sider)*Anvist litteratur:*

Jordan, D., Kiras, J. D., Lonsdale, D. J., Speller, I., Tuck, C. & Walton, C. (2008).

Understanding modern warfare. Cambridge: Cambridge University Press (340 sider).

Spulak, R. (2007). *A theory of special operations. The origin, qualities, and use of SOF*, (JSOU Report 07-7). Hulburt Field : JSOU, s. 1-41 (41 sider)

Hammersmark, J.I. (2011). Hva er spesielt med spesialstyrker? *Norsk Militært Tidsskrift*, 181(1), s.14-20, (7 sider).

Tema 3: Strategi (57 sider)*Anvist litteratur:*

Strachan, H. (2008). The lost meaning of strategy. I: T. G. Mahnken & J. Maiolo (Eds.), *Strategic studies: A reader*. Oxon: Routledge (14 sider).

Bjerga, K. I. (2011). Forsvarets operative ledelse i brennpunktet. I: T. Heier (Red.), *Nytt landskap – nytt forsvar: norsk militærmakt 1990-2010*. Oslo: Abstrakt forlag, s.132-160 (28 sider).

Menning, B.W. (1997). Operational art's origins. *Military Review*, 77(5), 32–47 (15 sider).

Tema 4: Militærmakten i bruk (184 sider)*Anvist litteratur:*

Johansen, S. R. & Staib, J.T. (2009). *Jus og militærmakt*. Oslo: Gyldendal, s. 163–212 (49 sider).

UK Ministry of Defence (2004). *The manual of the law of armed conflict*. Oxford: Oxford University Press, s. 1–26 (25 sider).

Lantis, J. og Howlett (2010) “Strategic Culture” i Baylis, J., Wirtz, J., Gray, C. S., & Cohen, E. (Eds.). (2010). *Strategy in the contemporary world* (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press, (18 sider).

Omand, D. (2007). Reflections on secret intelligence. I: P. Hennessy (Ed.), *The new protective state: Government, intelligence and terrorism*. London: Continuum, s. 97-122 (26 sider).

Vaagland, P.O. (2009). *Opprørsbekjempelse*. Oslo: Forsvarsmuseet, s. 15-31 og 83-93 (26 sider)

Welch, D. (2005). Introduction 'Winning hearts and minds': the changing context of reportage and propaganda, 1900-2003". I: M. Connelly & D. Welch (Eds.), *War and the Media*. London: Tauris, s. ix-xviii (10 sider).

Bøe-Hansen, O. (2011). Kampen om mediene. I: T. Heier (Red.) *Nytt landskap – nytt forsvar: norsk militærmakt 1990-2010*. Oslo: Abstrakt forlag, s.215-244 (30 sider).

Tema 5: Tilfellestudie I: Dieppe (145 sider)

Anvist litteratur:

Neillands, R (2006) *The Dieppe Raid*. London: Aurum, s.1-126 (126 sider)

Villa, B. L. *Mountbatten and the Dieppe raid 1942*. Oxford University Press, 1989 (s.248-267) (19 sider)

Tilfellestudie II: Weserübung (77 sider)

Anvist litteratur:

Langeland, O.H. (2009). *Dømmer ikke*. Oslo: Familieforlaget, s. 20–47 (27 sider).

NB: Førstehåndsberetning, skal ikke medregnes i pensum (studentene vil ikke prøves i denne teksten til eksamen).

Lindemann, T. (1997). *Joint operations case study Weserübung Nord: Germany's invasion of Norway, 1940*. Maxwell: Air Command and Staff College, (49 sider).

Strahan, R. (1998). *Command and control of the first modern campaign; The German invasion of Denmark and Norway - april, 1940*. Newport: Naval War College, (28 sider).

7.3 Norsk og internasjonal politikk

Emneansvarlig: Førsteamanuensis Kristine Offerdal, IFS

En viktig kontekstuell betingelse for militære ledere og beslutningstakere på operasjonelt og strategisk nivå kan sammenfattes som *norsk og internasjonal politikk*. Gjennom studiet av emnet "Norsk og internasjonal politikk" skal studentene tilegne seg økt helhetlig forståelse av hvordan beslutninger om bruk av militærmakt fattes. De skal videre tilegne seg en forståelse av hvordan politiske hensyn, på nasjonalt og internasjonalt nivå, fungerer som grunnleggende premisser for hvordan militærmakten kan anvendes.

I tillegg skal studentene tilegne seg innsikt i innholdet i norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk fra tiden etter andre verdenskrig frem til i dag. Det skal legges vekt på maktpolitiske, folkerettslige, etiske og samfunnsmessige aspekter.

Det er gjort enkelte justeringer i pensumlisten fra i fjor, først og fremst for å reflektere det siste års utvikling i internasjonale relasjoner. Dessuten har vi lagt til noe ekstra undervisningstid på stormaktene, og emnets casestudie er endret i form og innhold.

Status og studiepoeng

Emnet er obligatorisk og gir 12,5 studiepoeng.

Plass i studiet

Emnet gjennomføres i perioden fra og med 17. oktober til og med 2. desember (uke 42-48). Sammen med emne 2, *Militær historie og teori*, gir emnet grunnlaget for det etterfølgende emne 4, *Fellesoperasjoner*, med særlig vekt på forståelse av de rammebetingelsene og forutsetningene som ligger til grunn for planlegging og gjennomføring av militære fellesoperasjoner.

*Læringsutbytte***Kunnskaper:**

Etter gjennomgått emne skal studenten

- ha inngående kunnskaper om det internasjonale systemet med vekt på militærmaktens rolle
- ha kunnskap om sentrale temaer i norsk og internasjonal politikk, herunder
  - sentrale teoriretninger innen internasjonal politikk
  - mellomstatlige organisasjoner (NATO, FN, EU)
  - stormaktene (USA, Kina, Russland)
  - etiske og folkerettslige aspekter ved anvendelse av militærmakt
  - norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk
  - nye trender i sivil-militære relasjoner

Ferdigheter:

Etter gjennomgått emne skal studenten

- kunne anvende og drøfte teoretiske perspektiver i analysen av internasjonale relasjoner
- kunne kritisk analysere og drøfte sentrale problemstillinger i internasjonal politikk, herunder
  - ulike aktørers rolle
  - de politiske rammebetingelsene for anvendelse av militærmakt
  - Norges posisjon som småstat i det internasjonale systemet
  - militærmaktens rolle i internasjonale relasjoner

Pensum

Pensum (obligatorisk litteratur) utgjør til sammen 1061 sider.

(1) Det internasjonale systemet/teoretiske tilnærminger til studiet av internasjonal politikk

(189 sider)

Anvist litteratur

Jackson, R. & Sørensen, G. (2010). *Introduction to international relations: Theories and approaches*. Oxford: Oxford University Press, s. 1-126, 159-180, 225-248 (171 sider).

Robinson, P. S. (2007). Internasjonal politisk teori. I: J. Hovi & R. Malnes (Red.), *Anarki, makt og normer: Innføring i internasjonal politikk*. Oslo: Abstrakt forlag, s. 373-390 (18 sider).

Anbefalt litteratur

Hovi, J. & Malnes, R. (2001). Modeller og teorier: en bruksanvisning. I: J. Hovi & R. Malnes (Red.), *Normer og makt: Innføring i internasjonal politikk*. Oslo: Abstrakt forlag, s. 339-354.

(2) Internasjonale organisasjoner (FN, NATO, EU) (247 sider)

Anvist litteratur

Aybet, G. (2010). The NATO strategic concept revisited: Grand strategy and emerging issues. I: G. Aybet & R. Moore (Eds.), *NATO in search of a vision*. Washington DC: Georgetown University Press, s. 35-50 (16 sider).

Berdal, M. & Ucko, D. (2009). Whither NATO? I: B. Jones & S. Foreman (Eds.), *Co-operating for peace and security: Evolving institutions and arrangements in a context of changing US security policy*. New York: Cambridge University Press (23 sider).

Hovi, J. & Underdal, A. (2008). *Internasjonalt samarbeid og internasjonal organisasjon*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 49-69, 88-102 (36 sider).

Hyde-Price, A. (2008). *European security in the twenty-first century: The challenge of multipolarity*. London: Routledge, s. 1-15, 54-116 (78 sider).

Roberts, A. & Zaum, D. (2008). *Selective security: War and the United Nation security council since 1945*. London: IISS, s. 1-94 (94 sider).

Anbefalt litteratur

Matlary, J.H. (2009). *European Union security dynamics: In the new national interest*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 40-67.

Monaghan, A. (2011). *From Lisbon to Munich: Russian views of Nato-Russia relations*. (Research report; February 2011). Rome: Nato Defense College.

(3) De viktigste stormaktene (USA, Russland, Kina) (231 sider)

Anvist litteratur

Christensen, T. (2011). The advantages of an assertive China. *Foreign Affairs*, 90(2), s. 54-67 (14 sider).

Glaser, C. (2011). Will China's rise lead to war? *Foreign Affairs*, 90(2), s. 80-91 (12 sider).

Ikenberry, J., Mastanduno, M. & Wohlforth, W. C. (2009). Introduction: Unipolarity, state behaviour, and systemic consequences. *World Politics*, 61(1), s. 1-27 (27 sider).

Jisi, W. (2011). China's search for a grand strategy. *Foreign Affairs*, 90(2), s. 68-79 (12 sider).

Kanet, R. E. (2011). From the "new world order" to "resetting relations": Two decades of US-Russian relations. I: R. E. Kanet (Ed.), *Russian foreign policy in the 21st century*. London: Palgrave Macmillan, s. 204-228 (25 sider).

Mearsheimer, J. J. (16. desember 2010). *Imperial by design*. Washington DC: The National Interest. Lokalisert 28. mars 2011 på World Wide Web: <http://nationalinterest.org/article/imperial-by-design-4576>. (17 sider)

Melby, S. (1995). *Amerikansk utenrikspolitikk*. Oslo: Tano, s. 15-37 (23 sider).

Melby, S. (2009). *Obama og amerikansk utenriks- og sikkerhetspolitikk*. Oslo: IFS. (Oslo Files: 2), (54 sider).

Oldberg, I. (2011). Aims and means in Russian foreign policy. I: R. E. Kanet (Ed.), *Russian foreign policy in the 21st century*. London: Palgrave Macmillan, s. 30-58 (29 sider).

Tunnsjø, Ø. (2010). Kinas gjenreisning – ambisjoner, utvikling og utfordringer. *Norsk Militært Tidsskrift*, 180(1-2), s. 4-12 (9 sider).

Tunnsjø, Ø. (2011). *Norske utenrikspolitiske interesser når verden endres*. Oslo: Samtiden. Lokalisert 28. mars 2011 på World Wide Web: <http://www.samtiden.no/?p=324> (9 sider).

Anbefalt litteratur

Blakkisrud, H. (2009). Et Russland i endring. I: E. Lange, H. Pharo & Ø. Østerud (Red.), *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*. Oslo: Unipub, s. 209-243.

Brzezinski, Z. (2010). From hope to audacity: Appraising Obama's foreign policy. *Foreign Affairs*, 89(1), s. 16-30.

Goldstein, A. (2008). Parsing China's rise. I: R. S. Ross & Z. Feng (Eds.), *China's ascent. Power, security, and the future of international politics*. Ithaca: Cornell University Press, s. 55-86.

Stent, A. (2009). Restoration and revolution in Putin's foreign policy. I: R. Sakwa (Ed.), *Power and policy in Putin's Russia*. London: Routledge, s. 211-228.

Tunnsjø, Ø. (2011). Geopolitical shifts, great power relations and Norway's foreign policy. *Cooperation and Conflict*, 46(1), s.60-77 (18 sider).

(4) Folkerett og etikk (154 sider)

Anvist litteratur

Syse, H. (2003). *Rettferdig krig? Om militærmakt, etikk og idealer*. Oslo: Aschehoug, s. 5-116, 175-180 (118 sider).

Johansen, S. R. & Staib, T. (2009). *Jus og militærmakt*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, s. 127-162 (36 sider).

Anbefalt litteratur

Morris, J. (2010). Law, politics, and the use of force. I: J. Baylis (Ed.), *Strategy in the contemporary world: An introduction to strategic studies*. New York: Oxford University Press, s. 104-122.

(5) Norsk sikkerhets- og forsvarspolitik/nordområdene (240 sider)*Anvist litteratur*

- Blakkisrud, H. (2009). Et Russland i endring. I: E. Lange, H. Pharo & Ø. Østerud (Red.), *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*. Oslo: Unipub, s. 243-258 (16 sider).
- Børresen, J., Gjeseth, G & Tamnes, R. (2004). *Allianseforsvar i endring 1970–2000*. (Norsk forsvarshistorie; bind 5). Bergen: Eide forlag, s. 119-164 (46 sider).
- Dyndal, G. L. (Red.) (2010). *Strategisk ledelse i krise og krig: Tydelige rammer og mange gråsoner*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 109-128, 277-314 (57 sider).
- Hilde, P. & Widerberg, H. (2010). NATOs nye strategiske konsept og Norge. *Norsk Militært Tidsskrift*, 180(4), s. 10-21 (12 sider).
- Jørgensen, J. H. (2010). *Russisk svalbardpolitikk. Svalbard sett fra den andre siden*. Oslo: Tapir akademisk forlag, s. 71-100 (30 sider).
- Larsen, L. (2011) En ny sikkerhetspolitisk virkelighet. I: T. Heier (Red.) *Nytt landskap – nytt forsvar: Norsk militærmakt 1990-2010*. Oslo: Abstrakt forlag, s. 21-48 (28 sider).
- Tamnes, R. (2010) Arctic security and Norway. I: J. Kraska (Ed.), *Arctic security in an age of climate change*. Cambridge University Press (19 sider).
- Tamnes, R. & Eriksen, K. E. (1999). Norge og Nato under den kalde krigen. I: C. Prebensen & N. Skarland (Red.) *Nato 50 år: Norsk sikkerhetspolitikk med Nato gjennom 50 år*. Oslo: Den norske atlantehavskomiteé, s. 7-38 (32 sider).
- Anbefalt litteratur*
- Departementene (2009). *Nye byggesteiner i nord: Neste trinn i Regjeringens nordområdestrategi*. Oslo: Departementene.
- Henriksen, T. & Ulfstein, G. (2011) Maritime delimitation in the Arctic: The Barents Sea treaty, *Ocean Development & International Law*, 42(1), s.1-21 (21 sider).
- St.meld. nr 30 (2004-2005), dvs.: Utenriksdepartementet. (2005). *Muligheter og utfordringer i nord*. Oslo: Departementet.
- St.meld. nr. 15 (2008-2009), dvs.: Utenriksdepartementet. (2009). *Interesser, ansvar og muligheter: Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk*. Oslo: Departementet.
- St.prp. nr. 48 (2007-2008), dvs.: Forsvarsdepartementet. (2008). *Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier*. Oslo: Departementet.
- Utenriksdepartementet (2006). *Regjeringens nordområdestrategi*. Oslo: Departementet.

8 Emnebeskrivelser og pensumlister – andre semester

De faglige emnene som studeres i andre semester, ser spesielt på problemstillinger som reises ved utøvelse av militærmakt, militær ledelse og virksomhetsstyring innenfor ulike kontekstuelle rammebetingelser. Studentenes erfaringer trekkes inn som et viktig element i undervisning og læringsprosess. I dette semesteret er det to emner: “Virksomhetsstyring i Forsvaressektoren” og “Fellesoperasjoner”.

8.1 Virksomhetsstyring i forsvarssektoren

Emneansvarlig: Høgskolelektor Tore Listou, FSTS

Stabsstudiet skal i sitt innhold bidra til å forberede studentene på tre militære lederroller; ”*diplomaten*,” ”*krigeren*” og ”*virksomhetslederen*.” Dette emnet har hovedfokus på rollen *virksomhetslederen*, men fokuserer også delvis på rollen *krigeren*.

Å være leder for en avdeling i Forsvaret innebærer et betydelig og krevende ansvar relatert til effektiv oppgaveløsning og forsvarlig ressursdisponering. Den overordnede tilnærming i dette emnet er å gi studentene økt forståelse for praksis og sentrale utfordringer knyttet til virksomhetsstyring i forsvarssektoren og hvordan disse kan løses. Fokus legges på å forstå de muligheter og begrensninger tilgjengelige ressurser setter for effektiv produksjon og anvendelse av militærmakt. Dette innbefatter aspekter knyttet både til forsvarlig forvaltning, forvaltningsetikk og virksomhetsstyring i betydningen ”management”.

Virksomhetsstyring i forsvarssektoren har tidligere år vært det siste emnet i studiet. Fra og med høsten 2011 gjennomføres emnet før emnet Fellesoperasjoner. Dette innebærer en viss tilpasning av innhold og fokus i deler av emnet for bedre å tydeliggjøre koblinger mellom virksomhetsstyring og anvendelse av militærmakt.

Læringsutbytte

Etter gjennomført studium skal studenten ha oppnådd følgende læringsutbytte:

- 1) Kunnskap:
  - a. Studentene har bred kunnskap innenfor virksomhetsstyring i forsvarssektoren, med innsikt i muligheter og begrensninger ressurstilgang setter for effektiv produksjon og anvendelse av militærmakt
  - b. Studentene har god kunnskap om direktiver, konsepter og metoder som anvendes innen forsvarssektorens virksomhetsstyring
  - c. Studentene kan analysere faglige problemstillinger med utgangspunkt i forsvarssektorens egenart og plass i samfunnet
- 2) Ferdigheter:
  - a. Studentene kan gjøre rede for, drøfte og anvende metoder og konsepter relevante for fagområdet i tråd med god forvaltningsetikk
  - b. Studentene kan bruke relevante metoder for faglig utviklingsarbeid på selvstendig måte
  - c. Studentene kan gjennomføre et selvstendig, avgrenset utviklingsprosjekt under veiledning og i tråd med gjeldende forskningsetiske normer
- 3) Generell kompetanse:

- a. Studentene kan gjøre rede for og drøfte faglige problemstillinger relevante for forsvarssektoren
- b. Studentene kan anvende sine kunnskaper og ferdigheter på nye områder for å gjennomføre prosjekter innen forsvarssektoren
- c. Studentene kan kommunisere om faglige problemstillinger, analyser og konklusjoner innenfor fagområdet, både med spesialister og til allmennheten

Emnet tar for seg følgende hovedområder:

- **Strategisk styring** viser koblingene mellom virksomhetsstrategi og overordnet, helhetlig styring. Forsvarets styringssystem, med styringsprinsipper, styringsformer, styringsmodell, styringsdokumenter, virksomhetsmodell, styringsprosess og økonomimodell settes inn i en politisk og fagmilitær kontekst.
- **Økonomistyring** fokuserer på forståelse for økonomistyring på ulike nivåer, i ulike perspektiver og i ulike kontekster. Særlig vekt legges på helhetlig og effektiv økonomistyring i Staten ut fra et lederperspektiv. I dette ligger forståelse av relevante begreper, teorier, prinsipper, verktøy og styringsutfordringer.
- **Personalledelse/HRM** omhandler sammenhenger mellom en overordnet og helhetlig tilnærming til personalledelse/HRM i forsvarssektoren og organisatorisk effektivitet. I dette ligger forståelse av relevante begreper, teorier, prinsipper, verktøy og styringsutfordringer.
- **Logistikkstyring** tar for seg logistikkens betydning i Forsvarets produksjon og anvendelse. Strategisk logistikkstyring, forsyningskjeder og Forsvarets valgte løsninger innenfor logistikkstyring vektlegges.
- **Ledelse / management** tar for seg likheter og forskjeller mellom rollene "kriger" og "virksomhetsleder" og begrepene lederskap og styring. Videre vil temaer som sikkerhetsstyring og forvaltningsetikk vektlegges spesielt.

Status og studiepoeng

Emnet ViF er obligatorisk og gir 12,5 studiepoeng.

Plass i studiet

Emnet gjennomføres i perioden 5. desember 2011 til 27. januar 2012 i stabs- og masterstudiets første år.

Undervisningsform

Den pedagogiske tilnærmingen baseres på forelesninger, gruppeoppgaver, seminarer, paneldebatter, spørsmåls- og diskusjonsrunder samt egenrefleksjon.

Vurderingsform

Vurderingsformen i emnet er en 72 timers individuell hjemmeeksamen.

Pensum

Andreassen, M. (2010, 22. okt.). God kontroll – ikke feilfri. *Dagens Næringsliv*. (2 sider)

Bjørnenak, T. (2003). Strategisk økonomistyring – en oversikt. *Magma* 6(2), s. 21-28 (7 sider)

- Bolumbole, Y.A. (2001). The supply chain role of third-party logistics providers. *International Journal of Logistics Management*, 12(2), s. 87-102
- Busch, T., Johnsen, E. & Vanebo, J. O. (2009). *Økonomistyring i det offentlige*. Oslo: Universitetsforlaget. Unntatt punkt 3.4-3.5, 4.1, 4.3, 4.4-4.6, 5.3-5.6, 6.5-6.6, (198 sider)
- Christensen, B.C. (2011). ERP – obligatorisk infrastruktur. *Computerworld*. Hentet fra: www.idg.no/computerworld/karriere/article196036.ece (2 sider)
- Christensen, T. et al. (2010). *Forvaltning og politikk*. Oslo: Universitetsforlaget, Kap 1, 3, 6 (47 sider)
- Devries, H. J. (2005). Performance-based logistics – barriers and enablers to effective implementation. *Defense AR Journal*, 11(3), s. 242-253
- Forsvarsdepartementet. (2004). *Anskaffelsesregelverk for Forsvaret*, del 1: Grunnleggende bestemmelser. Oslo: Forsvarsdepartementet (19 sider)
- Finansdepartementet. (2006). *Bevilgningsreglementet*. Oslo: Finansdepartementet (7 sider)
- Forsvarsdepartementet. (2009). *Handlingsplan for forsvarssektoren. Holdninger, etikk og ledelse (HEL)*. Oslo: Forsvarsdepartementet (23 sider)
- Forsvarsdepartementet. (2004). *Konsept for fremskaffelse av materielle kapasiteter i forsvarssektoren*. Oslo: Forsvarsdepartementet (12 sider)
- Forsvarsdepartementet. (2006). *Forsvaret og industrien – strategiske partnere*. St. meld. nr 38 (2006-2007). Oslo: Forsvarsdepartementet (34 sider).
- Forsvarsdepartementet. (2008). *Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier*. St.prp. nr. 48 (2007-2008). Oslo: Forsvarsdepartementet s.15-22 (8 sider)
- Forsvarsstaben (2007). *Direktiv for materiellforvaltning i Forsvaret*. Oslo: Forsvarsstaben, s. 6 – 26
- Forsvarsstaben (2009). *Direktiv for operativ logistikk*. Oslo: Forsvarsstaben (15 sider)
- Forsvarsstaben. (2009). *Direktiv for strategisk kompetansestyring (DISKO)*. Oslo: FST (8 sider).
- Forsvarsstaben. (2009). *Direktiv for virksomhets- og økonomistyring i Forsvaret (DIVØ)*, kap 1-4, Vedlegg C (MRR), Oslo: Forsvarsstaben (48 sider)
- Forsvarsstaben (2010). *Forsvarets HR-strategi*. Oslo: Forsvarsstaben (15 sider) FOBID
- Forsvarets Stabsskole (2007). *Forsvarets fellesoperativ doktrine (FFOD)*. Oslo: FST, Kap 6. (7 sider).
- Goldstein, Joshua S. (2001). *War and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press, (11 sider)

- HR Norge & Ennova (2010). *Norge best i verden*. Hentet fra:
[http://www.ennova.no/Files/Billeder/Norge/PDFer/Ennova_-_European_Employee_Index_2010_\(NO\).pdf](http://www.ennova.no/Files/Billeder/Norge/PDFer/Ennova_-_European_Employee_Index_2010_(NO).pdf) (20 sider)
- Ytterhus, B. E. (2001). *Samfunnsstyring og økonomisk politikk*. Oslo: Cappelen Akademisk, Kap. 1.1-1.3, 1.5, 2, 3.1-3.5 (40 sider)
- Johanson, U., Johren A. & Jakhelln, J. (1992). *Personaløkonomi*. Oslo: Universitetsforlaget. (29 sider).
- Johnsen, T. et al. (2009). UK defence change and the impact on supply relationships. *Supply Chain Management: An International Journal*, 14(4), s. 270-279
- Kress, M. (2002). *Operational logistics: The art and science of sustaining military operations*. Boston: Kluwer Academic Publishers, Kap. 2 (18 sider).
- Kuvaas, B. (2008). *Lønnsomhet gjennom menneskelige ressurser: Evidensbasert HRM*. Bergen: Fagbokforlaget, Kap.1 og 10 (29 sider)
- Lai, L. (2004). *Strategisk kompetansestyring*. Bergen: Fagbokforlaget, Kap.1, 2 og 3. (55 sider).
- Mentzer, J.T. et al. (2001). Defining supply chain management. *Journal of Business Logistics*, 22(2), s. 1-25
- Måseidvåg, H. I. (2011). Møtet med den nyliberale staten. I: T. Heier (Red.), *Nytt landskap – nytt forsvar: norsk militærmakt 1990 – 2010*. Oslo: Abstrakt forlag, Kap. 2 (25 sider)
- Ng, I. C. L., Maull, R. & Yip, N. (2009). Outcome-based contracts as a driver for systems thinking and service-dominant logic in service science: Evidence from the defence industry. *European Management Journal*, 27(6), s. 377-387
- Persson, G. & Virum, H. (Red.) (2001). *Logistikk og ledelse av forsyningskjeder*. Oslo: Gyldendal akademisk, Kap. 2 (25 sider)
- Persson, G. (1995). Logistics process redesign: Some useful insights. *International Journal of Logistics Management*, 6(1), s. 13-26
- Pfeffer, J. & Veiga J. F. (1999). Putting people first for organizational success. *Academy of Management Executive* 13(2), s. 37-48
- Solstrand, R. (2010). *Langsiktig planlegging i Forsvaret – vitenskap i skjæringspunktet mellom politikk, byråkrati og kommandostyring*. (FFI-rapport 2010/01924). Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt, Kap. 8 (25 sider)
- Strack, R., Caye J. M., Puckett J., Espinosa, E. G., & Haen, P. (2010, september). *Creating People Advantage 2010*. Hentet fra: <http://www.bcg.de/documents/file61338.pdf> (45 sider)

- Seth N., Deshmukh, S. G. & Vrat, P. (2006). A conceptual model for quality of service in the supply chain. *IJPDLM*, 36(7), s. 547-75
- Taylor, T. & Tatham, P. (2008). Five key challenges for the management of UK Defence: an agenda for research? *International Journal of Defence Acquisition Management*, 1, s. 22-38
- Tysseland, B. E. (2008). Life cycle cost based procurement decisions: A case study of Norwegian Defence Procurement projects. *International Journal of Project Management*, 26, s. 366-375
- Wailgum, T. (2008). *Why erp systems are more important than ever*. Hentet fra: www.cio.com/article/177300/Why_ERP_Systems_Are_More_Important_Than_Ever?page=1&taxonomyId=3000 (6 sider)

Tentativt anbefalt tillegglitteratur

- Busch, T., Johnsen, E. & Vanebo, J. O. (2009). *Økonomistyring i det offentlige*, Oslo, Universitetsforlaget, Kap 3.4-3.5, 4.1, 4.3, 4.4-4.6, 5.3-5.6, 6.5-6.6. (70 sider)
- Davis, S. & Albright, T. (2004). An investigation of the effects of balanced scorecard implementation on financial performance. *Management Accounting Research*, 15, 135-153 (18 sider)
- Dean, J. W. & Sharfman, M. P. (1996). *Does decision process matter? A study of strategic decision-making effectiveness*. *Academy of Management Journal*, 39(2), s. 368-396
- Forsvarsdepartementet/Forsvarets overkommando. (1992). *Forsvarets nye styringskonsept: Større frihet til den som tar ansvar*. Oslo: Forsvarsdepartementet/Forsvarets overkommando
- Forsvarsdepartementet. (gjeldende utgave). St. prp. nr 1. Forsvarsbudsjettet. Oslo: FD
- Forsvarets logistikkorganisasjon. (2003). *Retningslinjer for horisontal samhandel i Forsvarets militære organisasjon*. Oslo: Forsvarets logistikkorganisasjon (30 sider)
- Kvalnes, Ø. (2008). *Se gorillaen: Etikkk i arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget, Kap. 2 (15 sider).
- Malina, M. A. & Selto F. H. (2001). Communicating and controlling strategy: An empirical study of the effectiveness of the balanced scorecard. *Journal of management accounting research*, 13, s. 47-90 (43 sider)
- Nørreklit, H. (2000). The balance on the balanced scorecard: A critical analysis of some of its assumptions. *Management Accounting Research*, 11, s. 65-88 (23 sider)
- Nørreklit, H. (2003). *The Balanced Scorecard: What is the score? A rhetorical analysis of the Balanced Scorecard*. *Accounting, Organizations and Society*, 28 (6), s. 591-619 (28 sider)

Nørgaard, K., Thorbjørnsen, S. R. & Holsting, V. (2008). Militær etik og ledelse i praksis.

København: Forsvarsakademiet, Innledning og kap. 5 (37 sider)

Senter for statlig økonomistyring. (2005). Risikostyring i staten: Håndtering av risiko i mål- og resultatstyring. Oslo: Senter for statlig økonomistyring

Turner, B. (1976). *The organizational and interorganizational development of disaster.*

Administrative Science Quarterly, 21, s. 378

UK Ministry of Defence (2009). Acquisition operating framework, *Kapitlene: Through life capability management, Defence lines of development, Partnering,*

Web: <http://www.aof.mod.uk/index.htm>

Ulrich, D. (1997). Human resource champions: The next agenda for adding value and delivering results. Boston: Harvard Business School Press, Kap. 2, 3.

8.2 Fellesoperasjoner

Emneansvarlig: Oblt. Morten Andersen, FSTS.

Evne til å planlegge, lede og gjennomføre operasjoner er vår eksistensberettigelse som offiserer, og selve kjernevirksomheten i Forsvaret. Emnet *Militære fellesoperasjoner* omfatter anvendelse av militærmakt i en fellesoperativ ramme. Oppmerksomheten rettes mot betydningen og implikasjonene av aktuelle militærteoretiske perspektiver, militære doktriner, operasjonskonsepter og stabsmetodikk.

I emnet legges det vekt på både å kritisere etablerte prosedyrer for operativ militær planlegging og gjennomføring av fellesoperasjoner. Forståelse for militære operasjoner kan knapt erverves på annen måte enn gjennom erfaringslæring i kombinasjon med teoretiske studier. Siden de aller fleste operasjoner i dag er av multinasjonal karakter, vil dette være i fokus, herunder spesielt NATO-operasjoner.

Emnet tar utgangspunkt i operasjoner på operasjonelt nivå. Det betyr at operasjonene knytter det taktiske nivå til det strategiske. For offiserer som planlegger, leder og gjennomfører operasjoner, uansett nivå, er det avgjørende at de kjenner og forstår muligheter og begrensninger ned i organisasjonen samt intensjoner og mål på høyere nivå. Utøvelsen av operasjonskunst og samspillet mellom det som tradisjonelt er blitt betegnet som strategisk, operasjonelt og taktisk nivå har således sentral plass i emnet.

En annen viktig del av emnet er å utvikle studentenes forståelse for militærmaktens anvendelse, muligheter og begrensninger i hele konfliktspekteret. Emnet gir studentene innsikt i forskjeller i anvendelsen av militærmakt mot aktører som velger henholdsvis konvensjonelle og ukonvensjonelle strategier for å nå sine målsetninger. Ethiske perspektiver vil fremheves ved å vektlegge militæretisk tenkning om maktanvendelse og beslutningstaking i en fellesoperativ kontekst. Tilsvarende vil juridiske og folkerettslige rammeverk for planlegging og gjennomføring av fellesoperasjoner belyses og problematiseres.

Å være sjef for en avdeling/enhet i Forsvaret er et stort ansvar – spesielt i operasjoner. Gjennom emnet skal studentene forberedes til operativ ledelse og beslutningstaking. Emnet legger vekt på ledelse i fellesoperasjoner, og studentene skal tilegne seg forståelse for muligheter, begrensninger og ulike perspektiver knyttet til operativ ledelse innen kommando-konteksten. En viktig del av dette vil være det menneskelige aspektet ved å være sjef i operasjoner.

Hensikt og målsetting med emnet

Studentene skal gjennom studiet av emnet tilegne seg økt helhetlig forståelse for hvordan fellesoperasjoner planlegges, ledes og gjennomføres. Emnet skal bidra til å utvikle studentenes forståelse av hvordan politiske og militærstrategiske målsettinger omsettes til militære operasjoner og taktiske handlinger, og hva oppmerksomheten bør rettes mot i prosessen fra de overordnede målsettinger er gitt og til operasjonene er gjennomført. Studentene skal ha kunnskaper og forståelse for hvordan militære maktmidler kan disponeres, anvendes og ledes på operasjonelt nivå, både nasjonalt og i NATO.

Med bakgrunn i dette skal studentene forberedes som militære ledere, med innsikt i, og forståelse for militær maktbruk generelt, og fellesoperasjoner spesielt.

Læringsutbytte

Kunnskap:

Studenten har:

1. Forståelse for funksjonen til det operasjonelle nivå. De skal kunne problematisere sentrale begreper og konsepter knyttet til dette nivå, og forhold knyttet til den klassiske inndelingen av taktisk, operasjonelt og strategisk nivå.
2. Forståelse for det fellesoperative hovedkvarterets funksjon og organisering.
3. Kjennskap til kompleksiteten i planlegging, ledelse og gjennomføring av fellesoperasjoner i en internasjonal konflikt.
4. Kunnskap om hvordan forsvarsgrenvise komponenter og operasjonelle støttefunksjoner bidrar i fellesoperasjoner.
5. Kunnskaper om utvalgte væpnede konflikter (tilfellestudier), og herunder kunne gjennomføre en kritisk analyse av ulike operasjonskonsepter. I dette skal studentene spesielt tilegne seg kunnskaper om militære styrkers rolle og prinsipielle anvendelse i opprørsbekjempelse (COIN).
6. Forståelse for sentrale utfordringer knyttet til fellesoperativ ledelse i en multinasjonal ramme, og kunne problematisere ulike kommandokonsepter.
7. Forståelse for ansvaret og rollen det innebærer å være sjef for en militær avdeling/enhet i operasjoner. Videre skal de tilegne seg kjennskap til spesielle utfordringer og dilemmaer i ledelse av operasjoner som omfatter hele konfliktspekteret.
8. Kunnskaper om Forsvarets rolle og nasjonale systemer knyttet til krisehåndtering. I dette skal de tilegne seg kunnskap om ansvars- og myndighetsfordelingen mellom de ulike etatene, og betydningen av samspillet mellom sivile og militære aktører.
9. Forståelse for hvordan militære styrker samarbeider med andre internasjonale, statlige og ikke-statlige organisasjoner og aktører.
10. Kunnskap om etiske og rettslige aspekter ved gjennomføring av fellesoperasjoner.

Ferdigheter:

Studenten kan:

1. Anvende de prosesser og prosedyrer som virker i et fellesoperativt hovedkvarter.
2. Anvende NATOs metodikk for operativ planlegging og begrepsapparatet knyttet til denne. Studentene skal gjennom praktisk anvendelse utvikle innsikt i, og ha en kritisk tilnærming til, etablerte planleggingsverktøy og prosesser på operasjonelt nivå.

Undervisningsform

Gjennomføringen av emnet *Militære fellesoperasjoner* er tredelt. Den første delen er teoretisk innrettet, og består av plenumsforelesninger, seminarer og gruppearbeid i tillegg til selvstudium. Seminarer og gruppearbeider følges aktivt opp av faglærer eller gruppeveileder.

Den andre delen er knyttet til en hovedkvarterøvelse som kombinerer innlæring og praktisering av operativ planprosess, prosesser og prosedyrer knyttet til ledelse av en fellesoperasjon. Det legges vekt på å utnytte studentenes erfaringsgrunnlag, og gjennom en intensiv praktisk øvelse konfronteres teori med praksis. I tillegg til selve planleggingen og gjennomføringen av øvelsen gjennomføres det undervisning og veiledning relatert til læringsmålene for øvelsen. Øvingsperioden strekker seg til sammen over ca. 7 uker, og i deler av perioden går arbeidsøktene utover normert skoletid.

Den tredje delen er studiereiser hvor studentene gjør feltstudier av gjennomførte fellesoperasjoner og besøker hovedkvarter og institusjoner. Feltstudiene bygger på tilfellestudier som er holdt tidligere i emnet. Det gjennomføres to studiereiser i løpet av emnet; en til Nord-Norge med blant annet besøk i Forsvarets operative hovedkvarter på Reitan, og en til mellom-Europa med blant annet besøk i NATO HQ i Brussel. Formålet med reisene vil være knyttet til emnets hovedmålsettinger.

Status og studiepoeng

Emnet er obligatorisk og gir 20 studiepoeng. Det gjennomføres i perioden fra 30. januar til 8. juni 2012.

Vurderingsform

Vurderingen gjøres gjennom to deleksamener fordelt på to dager av henholdsvis seks og fire timers varighet. Den første deleksamen vil være en drøftingsoppgave som fokuserer på dybdeforståelse innen et angitt tema. Her vil alle hjelpemidler være tillatt. Den andre deleksamen vil være en oppgave som fokuserer på kunnskaper i bredden av emnet fellesoperasjoner hvor den enkelte skal besvare flere separate spørsmålsstillinger. På denne deleksamen er ingen hjelpemidler tillatt. Eksamen vurderes etter karakterskala A til F, der F er ”ikke bestått”.

Pensum

Det endelige pensum i emnet vil bli fastsatt i temaheftene for hvert enkelt tema. Foreløpig fastsatt anvist pensum utgjør til sammen ca. 1400 sider. I tillegg må studentene sette seg inn i dokumentasjonen for hovedkvarterøvelsen og en mindre krisehåndteringsøvelse. Militære doktriner og publikasjoner er samlet i egen tabell. Det tas forbehold om nødvendige endringer.

Anvist litteratur:

- Administrasjonsdepartementet (1981). Instruks til fylkesmennene. *Kgl. Res. 7 august 1981*, Oslo: 1999 s. 1-2 (2 s.).
- Administrasjonsdepartementet (1997). Retningslinjer for regionalt samordningsansvar ved kriser og katastrofer. *Kgl. Res. 1997*, Oslo: 1997, s. 1-7 (7 s.).
- Allard, K. (1996). *Command, Control and the Common Defence* (revidert utgave). Washington: National Defence University, s. 247-272 (26 s.).
- Allied Command Transformation (2010). *Bi-Strategic Command, Knowledge Development (Pre-Doctrinal Handbook)* (Final Draft 18 Nov 2010). Norfolk, VA: ACT (33 s.).
- Dyndal, Gjert L. (Red.) (2010). *Strategisk ledelse i krise og krig*. Oslo: Fagbokforlaget, side 13-24 (12 s.) og 91-107 (17 s.).
- Eliot, E.A. (2002). *Supreme Command, Soldier, Statesmen and Leadership in Wartime*. New York: The Free Press, s. 1-14 og 226-248 (37 s.)
- Forsvarsdepartementet (2003). Samfunnssikkerhet og sivilt-militært samarbeid. *Stortingsmelding 39 (2003-2004)*. Oslo: Forsvarsdepartementet, s. 5-11 (6 s.).
- Forsvarsdepartementet (2003). Flodbølgekatastrofen i Sør-Asia og sentral krisehåndtering. *Stortingsmelding 37 (2004-2005)*. Oslo: Forsvarsdepartementet, s. 5-13 (8 s.).
- Forsvarsdepartementet (2007). *Støtte og samarbeid – det moderne totalforsvarskonseptet*. Oslo: Forsvarsdepartementet, s. 12, 17-26 (26 s.).
- Forsvarskomiteen (2004). *Innstilling nr. 265 (2004-2005)*. Oslo: Stortinget, s. 1-20 (20 s.).
- Forsvarsstaben (2007). *Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD)*. Oslo: Forsvarets stabsskole, punktene 0207-0221(9 s), 0237-0240 (3 s), 0255-0259 (1 s), 0416-0418 (1 s), 0501-0573 (31 s), 0601-0626 (8 s.), Vedlegg A (12 s.), Vedlegg B (4 s.), og Vedlegg C (4 s.).
- Forsvarets stabsskole (2010). *Studiehefte for fellesoperasjoner*. Oslo: Forsvarets stabsskole, s. 1-40 (40 s), s. 63-65 (3 sider), og kapittel 5 (5 s.).
- Friedman, G. (2004). *America's Secret War*, New York: Random House, s. 61-77 (17 s).
- Gowing, N. (2009). *Skyful of Lies and Black Swans*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism, s.1-3 (2 s) og s. 78-81 (3 s).
- Hofstede, G & Hofstede, J.G, (2004). *Cultures and Organisations. Software of the Mind*. New York: McGraw-Hill, s.1-36 (36 s).
- Justisdepartementet (2003). Instruks om Forsvarets bistand til politiet. *Kgl. Res. 28 februar 2003*, s. 1-5 (4 s.).
- Maritime Warfare Centre (2004). *BR 1806 British Maritime Doctrine (3.ed.)*. London:

Ministry of Defence, s. 57-90 (33 s).

NATO (2006). *NATO Handbook*. Brussel: NATO.

NATO (2010). *Bi-SC Counter-Insurgency (COIN) Joint Operational Guidelines*. Brussel: NATO, (150 sider).

NATO (2010). *AJP-01 (D), Allied Joint Doctrine (Ratefication Draft)*. Brussel: NATO, punktene 0113-0123 (7 s.), 0227-0232 (2 s.) 0239-0248 (3 s.), 3A1-3A8 (3 s.) og 0501-0521 (7 s.), 0316-0317 (1 s.), 0601-0630 (11 s.), kapittel 5 pkt 0501-0566, og Annex 5A (30 sider).

NATO (2003). *AJP-2, Allied Joint Intelligence, Counter Intelligence and Security Doctrine*. Brussel: NATO, punktene 1201-1208 (6 s).

NATO (2005). *AJP-2.1 (A), Intelligence Procedures (NATO RESTRICTED)*. Brussel: NATO, punktene 0128-0145 (6 s), 0201-0216 (6 s), 0343-0353 (5 s) og 0518-0565 (16 s).

NATO (2010). *AJP-3 (B), Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations (Ratefication Draft)*. Brussel: NATO, punktene 0106-0172 (19 s.), 0151-0158 (2 s), 0201-0246 (11 s.), 0173-0186 (4 s.), 0187-0193 (2 s.), 0194-0196 (1 s.), 0205-0223 (5 s), og 0172 (1 s.).

NATO (2008). *AJP-3.1, Allied Joint Maritime Operations*. Brussel: NATO, punktene 0120-0128 (6 s.), 0215 (2 s.), 0250-0255 (3 s.) og 0322-0324 (3 s).

NATO (2009). *AJP-3.2, Allied Doctrine for Land Operations*. Brussel: NATO, punktene 0101-0122 (8 s.), 0201-0206 (1 s.), kapittel 3 (12 s.), kapittel 4 (14 s), Annex 1A (4 s.), og Annex 6A (6 s.).

NATO (2008). *AJP-3.3 (A), Allied Joint Doctrine for Air and Space Operations*. Brussel: NATO, Chapter 1, Section II-V (10 s.), Chapter 2 (12 s.), Chapter 4, Section IV (4 s.), Chapter 4, Section VII (1 s.), Chapter 5 (3 s.) og Chapter 6, Section I-II (2 s.).

NATO (2009). *AJP-3.5, Allied Joint Doctrine for Special Operations*. Brussel: NATO, punktene 0101-0106 (5 s.), kapittel 2 (7 s.), punktene 0301-0303 a. og b. (3 s.), kapittel 4 (4 s.) og kapittel 5 (7 s.).

NATO (2009). *AJP-3.10, Allied Doctrine for Information Operations*. Brussel: NATO, Chapter 1-3, including annexes (40 s).

NATO (2007). *AJP-3.10.1 (A), Allied Doctrine for Psychological Operations*. Brussel: NATO, punktene 0003, 0101-0118, 0301-0308, 0315, 0401-0404 og Annex A, punktene A-101 – A-111 a-c (21 s).

NATO (2008). *AJP-3.13, Deployment of Forces*. Brussel: NATO, s. 4-1 – 5-2 (11 s.).

NATO (2009). *AJP-4 (B), Allied Joint Doctrine for Logistics (Final Draft)*. Brussel: NATO, s. 1-1 – 3-12 (31 s.) og punktene 0429-0437 (5 s.).

- NATO, *AJP-5 Allied Joint Doctrine for Operational Planning (Study Draft 1)* (Brussel: NATO Standardization Agency, 2010), pkt 0203-0204 og 0315 (9 s.).
- NATO (2003). *AJP-9, Allied Doctrine for CIMIC*. Brussel: NATO, Chapter 1 (6 s.).
- Kelly, J & Brennan, M.J. (2010). The Leavenworth Heresy and the Perversion of Operational Art. *Joint Force Quartely* (56), s. 109-116 (8 s.).
- Krizan, L. (2000). Intelligence Analysis and Information Overload. I: T. E. Copeland (Ed.), *The Information Revolution and National Security*. Carlisle: Storming Media, s. 39-43 (5 s.).
- Metz, T. et al. (2006). Massing Effects in the Information Domain: A Case Study in Agressive Information Operations. *Military Review*, 86(3), s. 2-12 (11 s.).
- Redse Johansen, S. & Staib, J. T. (2009). *Jus og militærmakt*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 239-261 (22 s.).
- Schrage, M. (2005, 20. februar). What Percent Is "Slam Dunk"? *Washington post*, s.1-3 (3 s.).
- SHAPE (2010), *Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive* (COPD Interim V1.0). Mons: Supreme Headquarters Allied Powers Europe, kapittel 1, 2, 4, 5, 7, 8 og Annex A (175 s.).
- Staveland, L. I., & Akerhaug, L. (2010, 13. oktober). Frykter norske soldater mister styringen. *Aftenposten*, (2 s.).
- Staveland, L. I., & Akerhaug, L. (2010, 13. oktober). Norge og USA vurderer bistand ulikt. *Aftenposten*, (2 s.).
- Vego, M.N. (2008). Major Joint/Combined Operations. *Joint Force Quartely* 48, s. 1-10 (10 s.).
- Zabecki, D. T. (2008). *Chief of Staff, the Principal Officers Behind History's Great Commanders*. Annapolis: Naval Institute Press, s. 1-40 og 89-101 (53 s.).
- Anbefalt litteratur:**
- Adams, V. (1984). Logistic Support of the Falklands Campaign. *RUSI Journal* 129(3), s. 43-49 (7 s.).
- Beaumont, R.A. (1993). *Joint Military Operations: A Short History*. Westport: Greenwood Press, s. 148-155 og 172-174 (10 s.).
- Berezkin, G. A. (2003). Lessons from the War in Iraq. *Military Thought*, 12(4), s. 139-182 (42 s.).

- Blackledge, M.W. (2003). Professionals Talk Logistics. *Marine Corps Gazette* 87(8), s.1-4 (4 s.).
- Corder, M. (2003). War in Iraq – Combat and Consequence: An Initial Assessment of the Combat Phase. *RUSI Whitehall Paper*, 59(1), s. 7-29 (20 s.).
- Cordesman, A. H. (2003). *The Iraq War: Strategy, Tactics and Military Lessons*. Washington D.C.: The CSIS Press, s. 15-56 (42 s.).
- Deden, E. J. (2005). *On Point: The United States Army in Operation Iraqi Freedom*. Annapolis: Naval Institute Press, s. 383-424 (41 s.).
- Dyndal, Gjert L. (Red.) (2010). *Strategisk ledelse i krise og krig*. Oslo: Fagbokforlaget, side 315-326 (12 s.).
- Fautua, D. (2000). The Paradox of Joint Culture. *Joint Force Quarterly*, 26, s. 81-86 (6 s.).
- Finland, A. (2002). British Special Forces and the Falklands Conflict. *Defense & Analysis* 18(4), s. 319-332 (7 s.).
- Forsvarsdepartementet (2003). *Flodbølgekatastrofen i Sør-Asia og sentral krisehåndtering*. Stortingsmelding 37 (2004-2005). Oslo: Forsvarsdepartementet, s. 14-57 (43 s.).
- Forsvarsdepartementet (2003). *Samfunnssikkerhet og sivilt-militært samarbeid*. Stortingsmelding 39 (2003-2004). Oslo: Forsvarsdepartementet, s. 12-77 (55 s.).
- Forsvarsdepartementet (2007). *Støtte og samarbeid – det moderne totalforsvarskonseptet*. Oslo: Forsvarsdepartementet, s. 34-35, 43-57 og 67-81 (14 s.).
- Forsvarsstaben (2007). *Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD)*. Oslo: Forsvarets stabsskole, punktene 0201-0236 (16 s.) og punktene 0592-05111 (7 s.).
- Forsvarsstaben (2004). *Forsvarets doktrine for landoperasjoner (FDLO)*. Oslo: Forsvarets Stabsskole, s. 14-17 (3 s.), 30-32 (3 s.), 35-68 (32 s.), kapittel 3 (13 s.), kapittel 4 (5 s.) og kapitlene 6-10 (41 s.).
- Forsvarts overkommando (2002). *Forsvarets doktrine for luftoperasjoner (FDLO)*. Oslo: Forsvarets overkommando, s. 13-28 (15 s.) og s. 77-94 (18 s.).
- Forsvarsstaben (2002). *Forsvarets doktrine for maritime operasjoner (FDMO)*. Oslo: Forsvarets stabsskole, s. 18-23 (5 s.), 31-40 (10 s.), 61-66 (6 s.) og 91-92 (2 s.).
- Freedman, L. (2005). *The Official History of the Falklands Campaign (Volume II)*. Wiltshire: Taylor & Francis Books, s. 29-32 (4 s.), s. 68-83 (15 s.) og s. 722-735 (14 s.).
- Grove, P. D. (2005). *Falklands Conflict 1982: The Air War – A New Appraisal*. Oxon: Routledge, s. 265-281 (14 s.).

- Hammond, J. S., Keeney, R. L. og Raiffa, H. (1998). The Hidden Traps in Decision Making. *Harvard Business Review*, September-October 1998, (7 s.).
- Korabelnikov, A. A. (2003). Lessons from the War in Iraq. *Military Thought*, 12(4), s. 205-213 (9 s.).
- Kress, M. (2002). *Operational Logistics: The Art and Science of sustaining Military Operations*. Boston: Kluwer Academic Publishers, s. 189-195 (8 s.) og 202-214 (12 s.).
- Lane, A. R. (2000). The Fog of War: A Personal Experience of Leadership. *RUSI Journal* 143(6), 51-63 (13 s.).
- Luttwak, E.N. (1987). *Strategy: The Logic of War and Peace*. Cambridge: Belknap, kapitlene 6 og 7 (30 s.).
- Mattis, J. N. (2008). "USJFCOM Commander's Guidance for Effects-based Operations". *Joint Forces Quarterly* 51, s 105-108 (4 s.).
- NATO (2010). *AJP-01 (D), Allied Joint Doctrine (Ratification Draft)*. Brussel: NATO, punktene 0631-0635 (2 s.) og 0636-0637 (1 s.).
- NATO (2010). *AJP-3 (B), Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations (Ratefication Draft)*. Brussel: NATO, kapitlene 3, 4 og 5 (34 s.), punktene 0224-0228 (2 s.).
- NATO (2008). *AJP-3.1, Allied Joint Maritime Operations*. Brussel: NATO, punktene 0101-0112 (7 s.).
- NATO (2008). *AJP-3.3 (A), Allied Joint Doctrine for Air and Space Operations*. Brussel: NATO, Chapter 3 (8 s.) og Chapter 4, Section I-III (3 s.).
- NATO (2008). *AJP-3.3.5 (A), Doctrine for Airspace Control*. Brussel: NATO, Chapter 1-4, (20 s.) og Annex A (16 s.).
- NATO (2005). *AJP-4.5 (A), Allied Joint Doctrine for Host Nation Support (HNS)*. Brussel: NATO, s. 1-1 – 2-4 (15 s.).
- NATO (2010). *AJP-4.6, Allied Joint Doctrine for Multinational Joint Theater Logistics*. Brussel: NATO, s. 1-33 (33 s.).
- NATO (2005). *AJP-4.9 Allied Joint Doctrine for Modes of Multinational Logistic Support*. Brussel: NATO, s. 1-1 – 4-3 (16 s.).
- NATO (2006). *AJP-4.10 (A), Allied Joint Medical Support Doctrine*. Brussel: NATO, s. 1-8 – 1-16 (8 s.) og punktene 2028-2044 (3 s.).
- NATO (2003). *AJP-9, Allied Doctrine for CIMIC*. Brussel: NATO, Chapter 2-8 (31 s.).
- NATO/ACO (2010). *Functional Planning Guidance – Logistics*. Brussel: NATO, 1-52 (52 s.).

- Payne, K. (2008). Waging Communication War. *Parameters*, (38) 2, s. 37-51 (15 s.).
- Prince, S. (2002). British Command and Control in the Falklands Campaign. *Defense & Analysis* 18(4), s. 333-347 (17 s.).
- Rotmann, P. (2010). Built on Shaky Ground: the Comprehensive Approach in Practice. (Research Paper No. 63). Roma: NATO Defence College, s. 1-8 (8 s.).
- Royal Navy (1996). *BR 1806 - British Maritime Doctrine (1. ed.)*. (Annex B – The Falklands War 1982 from the Viewpoint of Doctrine). London: Royal Navy, s. 189-195 (7 s.).
- SAIC (2003). Network-Centric Warfare and a Sense and Respond Logistics Capability. *Science Applications International Corporation*, s. 58-63 (6 s.).
- Strange, J. L. and Iron, R., (2004). Center of Gravity: What Clausewitz Really Meant. *Joint Forces Quarterly* 35, s 20-27 (8 s.).
- Smith-Windsor, B. (2008). *NATO's Effects Based Approach and Comprehensive Approach to Operations*. (Research Paper No. 38). Roma: NATO Defence College, s. 1-8 (8 s.).
- Taylor, W.L (2000). Joint Total Asset Visibility: Foundation of Focused Logistics. *Army Logistician* 32(3), s. 1-6 (6 s.).
- The Command and Control Research Program (CCRP) (2007). The Future of C2. *The International C2 Journal*, 1(1), s. 1-30 (30 s.).
- Thomson, J. (2005). *The Falkland Conflict Twenty Years On: Force Projection and the Falklands Conflict*. London: Fran Cass, s. 81-98 (18 s.).
- U.S. Department of Defense (2010). *Joint Logistics White Paper*. Washington: Department of Defense, s. 1-24 (24 s.).
- Van Riper, P. K. (2006). *Planning for and Applying Military Force: An Examination of Terms*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, s. 1-17 (17 s.).

Øvingsdokumentasjon

- Forsvarets stabsskole (2010). *Standing Operations Procedure (SOP)*. Oslo: Forsvarets stabsskole, del I-V (83 s. + vedlegg).
- Forsvarets stabsskole (2010). *Exercise Specifications and Instructions (EXPI)*. Oslo: Forsvarets stabsskole. (71 s.).

9 Emnebeskrivelser og pensumlister – tredje semester

I studiets tredje semester vil Forsvarets utfordringer bli problematisert ytterligere. Sammen med valg av emne og tema for masteroppgaven, velger studentene nå sin faglige fordypning.

FHS tilbyr studentene en faglig fordypning innen virksomhetsstyring ved valg av emnene ”Strategisk planlegging og implementering i Forsvaressektoren” og ”Business War Gaming”. Det forutsettes at studenter med denne emnekombinasjonen velger et tema innen virksomhetsstyring for sin masteroppgave.

Studenter som velger emnet ”Sikkerhetspolitikk, militærmakt og internasjonale operasjoner” kan fritt til velge mellom alle de påfølgende valgfrie emner: ”Business War Gaming”, ”Ledelse i operasjoner”, ”NATO og norsk og internasjonal sikkerhetspolitikk” og ”Etterretning”. I tillegg har FHS en samarbeidsavtale med Norsk senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo om studieplasser på valgemnet ”International Humanitarian Law” (krigens folkerett).

Semesteret avsluttes med det felles obligatoriske emnet ”Forskningsmetode”, som er en videreføring av emnet ”Vitenskapsteori og metodologi” i første semester.

For studenter som er tatt opp gjennom ordinært nasjonalt opptak kreves et snitt ikke dårligere enn C på Stabsstudiet for å gå videre til tredje semester. Ved utregning av gjennomsnittskarakter veies emnene etter studiepoeng, og vanlige forhøyningsregler anvendes.

9.1 Sikkerhetspolitikk, militærmakt og internasjonale operasjoner

Emneansvarlig: Dosent Svein Melby

Emnet bygger på den innføring om sikkerhetspolitikk og bruk av militærmakt som studentene har tilegnet seg gjennom første år på stabsstudiet. Emnet gir fordypet innsikt på følgende tre temaområder: forholdet mellom sivile og militære myndigheter; iverksetting og gjennomføring av internasjonale operasjoner; og sammenhengen mellom utformingen av norske militære doktriner og erfaringene fra gjennomførte operasjoner.

Læringsutbytte

Kunnskap:

- Studentene skal ha inngående kjennskap til de grunnleggende prinsippene om militærmaktens plass i sikkerhetspolitikken, og ha meget god forståelse for den rolle som militærmakt spiller for å nå målene for internasjonale operasjoner.
- Studentene skal ha solid innsikt i hvordan sivil-militære beslutningsprosesser fungerer i løpende operasjoner.
- Studentene skal ha grundige kunnskaper om de viktigste sikkerhetspolitiske utfordringene som har blitt forsøkt håndtert ved bruk av internasjonale operasjoner siden 1990-årene.

- Studentene skal ha inngående kjennskap til de mest sentrale tilnærmingene for anvendelsen av militærmakt i håndteringen av terrorisme og feilslåtte stater, og ha spesialisert innsikt i NATOs *comprehensive approach*.
- Studentene skal ha grundige kunnskaper om, og en kritisk forståelse av de viktigste sikkerhetspolitiske og militære erfaringene fra de internasjonale operasjonene som er gjennomført eller iverksatt siden 1990-årene.
- Studentene skal ha avansert kunnskap om de sivil-militære prosessene knyttet til formuleringen av norske militære doktriner og den rolle som erfaringene fra operasjonene spiller i denne sammenheng.

Ferdigheter:

- Studentene skal kunne gi analytiske bidrag i sivil-militære beslutningsprosesser med basis i en klar forståelse av egen og andres rolle og ansvar.
- Studentene skal kunne gjennomføre analyser av sentrale nye sikkerhetspolitiske utfordringer.
- Studentene skal kunne gi faglige velfunderte innspill i den norske beslutningsprosessen om hvordan måloptimal anvendelse av militærmakt best kan oppnås i løpende operasjoner.
- Studentene skal kunne kritisk evaluere gjennomførte operasjoner og trekke ut viktige lærdommer av disse.
- Studentene skal kunne gi analytisk baserte innspill til formuleringen av norske militære doktriner.

Generell kompetanse:

- Studentene skal tilegne seg avanserte kunnskaper om militærmaktens plass i sikkerhetspolitikken med spesialisert innsikt i hvordan bruken av militærmakt kan bidra til sikkerhetspolitisk måloppnåelse ved internasjonale operasjoner. Ut fra dette skal studentene kunne gjennomføre innsiktsfulle analyser innenfor temaet.

Status og studiepoeng

Emnet er valgfritt og gir 10 studiepoeng.

Plass i studiet

”Sikkerhetspolitikk, militærmakt og internasjonale operasjoner” tilbys som første emne i masterstudiets tredje semester, og bygger på de foregående emnene i Stabsstudiet.

Undervisningsform

Studiet vil basere seg på undervisning i form av forelesninger, seminarer og gruppearbeid, samtidig vil det settes av relativt mye tid til selvstudium.

Vurderingsform

Vurderingen vil være todelt. Ett selvvalgt essay på inntil 12 sider (12/1,5 bokstavstørrelse/linjeavstand) og en 4 timers skriftlig eksamen uten hjelpemidler. Essayet teller 60%, mens skriftlig eksamen teller 40% i totalvurderingen. Det vil bli anvendt bokstavkarakterer A-F der sistnevnte er ”ikke bestått”.

Pensum

I. Forholdet politikk og militærmakt

Art, R.J. (2009). The fungibility of force. I: R.J. Art & K. Waltz (Eds.), *The use of force: military power and international politics*. New York. Rowman & Littlefield Publishers, s. 3-22 (19 sider).

Clausewitz, C. (1976). *On war*. Edited and translated by Michael Howard and Peter Paret Princeton: Princeton University Press, s. 75-123 og 577-637 (108 sider).

Cohen, E.A. (2001). The unequal dialogue: The theory and reality of civil- military relations and the use of force. I: P.D. Feaver & R.H. Kohn (Eds.), *Soldiers and civilians. The civil-military gap and American national security*. Cambridge: MIT Press, s. 429-58 (30 sider).

Huntington, S.P. (1957) *The soldier and the state. The theory and politics of civil-military relations*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, s. 7-18 og 80-97 (30 sider).

Howard, M. (2008). Are we at war? *Survival*, 50(4), 247-56 (10 sider).

Skogan, J.K. (2011). Sikkerhetspolitikk: mål, utfordringer og virkemidler. I: J. Hovi & R. Malnes (Red.), *Normer og makt: Innføring i internasjonal politikk*. Oslo. Abstrakt forlag, s. 101-48 (48 sider).

II. Trekk ved utfordringsbildet og sentrale aspekter ved militærmakt i internasjonale operasjoner

Byman, D.L.(2006). Friends like these: Counterinsurgency and the war on terrorism. *International Security*, 31(2) (37 sider).

Hoffman, B. (2006). *Inside terrorism*. New York: Columbia University Press, s. 257–95 (39 sider).

Scheffler, A. (2010). *Piracy – threat or nuisance?* (Research paper no. 56). Rome: NATO Defense College (14 sider).

National Intelligence Council (2008). *Global trends 2025: A transformed world*. Washington D.C.: National Intelligence Council, s. 60-79 (20 sider).

NATO (2010). *Strategic concept for the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation*. Adopted by Heads of State and Government in Lisbon. Lisboa: NATO (11 sider).

- Annati, M. (2009). Maritime operations of the Horn of Africa. *Naval Forces, IV*, s. 36-40 (5 sider.)
- Coll, A. (2000). The role of the Naval Services in operations other than war. I: R.H. Shultz Jr. & R.L. Pfaltzgraff Jr. (Eds.), *The role of naval forces in 21st century operations*. Washington: Brassey's, s. 85-91 (6 sider).
- Egnell, R. (2008). Between reluctance and necessity: The utility of military force in humanitarian and development operations. *Small Wars & Insurgencies 19*(3), 397-422 (26 sider).
- Petersen, F., Binnendijk, H., Barry, C. & Nielsen, P. (2010). Implementing NATO's comprehensive approach to complex operations. I: G. Aybet & R.R. Moore (Eds.), *NATO in search of a vision*. Washington: Georgetown University Press, s.75-99 (24 sider).
- Hoyt, T.D. (2004). Military force. I: A.K. Cronin & J.M. Ludes (Eds.), *Attacking terrorism. elements of a Grand Strategy*. Washington D.C.: Georgetown University Press, s. 162-85 (23 sider)
- Kilcullen, D. (2009). *The accidental guerrilla: Fighting small wars in the midst of a big one*. London: Hearst & Company, s. 1-38 og s. 307-12 (44 sider).
- Nyhamar, T. (2009). *Counterinsurgency Field Manual 3-24 and Operations*. (FFI-rapport 2009/01342). Kjeller, Forsvarets forskningsinstitutt. (51 sider)
- Till, G. (2004). *Seapower: A guide for the twenty-first century*. London: Frank Cass, s. 235-70 (36 sider).
- Werner, C. (2010). *Sjømakt: teori og praktik*. Stockholm: Forsvarshögskolan, s. 311-24 (14 sider).

III. Post-konflikt engasjement, erfaringer og formuleringen av norske doktriner

- Bensahel, N. (2007). Organizing for nation building. *Survival, 49*(2), s. 43-76 (34 sider).
- Berdal, M. (2009), *Building peace after war*. Abington: Routledge. Introduction og kapittel 2 (58 sider).
- Bjerga, K.I. & Haaland, T.L. (2010), Development of military doctrine: The particular case of small states. *The Journal of Strategic Studies, 33*(4), s. 505-533 (28 sider).
- Bjerga, K.I. (2011). Militær tenkning mellom teori og praksis. I: K.I. Bjerga & T. Heier (Red.), *Nytt landskap – nytt forsvar*. Oslo: Abstrakt forlag (25 sider).
- Blease, D. (2010). Lessons from NATO's military missions in the Western Balkans. *Connections. The Quarterly Journal, 9*(3) (16 sider).

- Brett, J. (2009). *Recent experience with comprehensive civil and military approaches in international operations*. (DIIS Report 2009:09). Copenhagen: DIIS (40 sider).
- Coning, C. & Friis, K. (2011). Coherence and coordination: The limits of the comprehensive approach. *Journal of International Peacekeeping*, 15(1-2). (Forthcoming) (15 sider).
- Johnson, D.E. (2007). *Learning large lessons: The evolving roles of ground power and air power in the post-Cold War era*. Santa Monica: Rand Corporation. Kapitlene 4, 5 og 7, s. 65-104 og 137-207 (110 sider).
- Posen, B. R. (2009). The sources of military doctrine. I: R.J. Art & K. Waltz (Eds.), *The use of force: Military power and international politics*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, s. 23-43 (20 sider).
- Rotmann, P. (2010). *Built on a shaky ground: Comprehensive approach in practice*. (Research Paper No 63). Roma: NATO Defence College (8 sider).
- Thruelsen, P. D. (2008). *Implementing the comprehensive approach in Helmand: Within the context of counterinsurgency*. Copenhagen: Royal Danish Defence College, Faculty of strategy and military operations (43 sider).

Til sammen 992 sider.

9.2 Strategisk planlegging og implementering i Forsvarssektoren

Emneansvarlig: Professor Bent Erik Bakken, FSTS

Den videre utvikling av forsvarsstrukturen inneholder flere uavklarte spørsmål av strategisk karakter.

For en småstat, som Norge, har politisk valg av sikkerhetslogikk (direkte eller indirekte) stor betydning for forsvarsstrukturens innretning, størrelse, strukturbredde, tilnærming til nisjekapasiteter og krav til responstid. Selv om det lenge har vært politisk bestemt at det norske Forsvaret i hovedsak skal være et innsatsforsvar, kjennetegnes fortsatt store deler av forsvarsstrukturen av at den bare i begrenset grad er anvendelig for oppgaveløsning i komplekse fellesoperasjoner.

Eksempelvis påviste forrige forsvarssjef, gjennom Forsvarsstudie 07 (FS07), at Forsvarets base- og støttestruktur både kan og bør reduseres betydelig for å gjøres mer effektiv og dermed bedre tilpasset til det vedtatte innsatsforsvar. Samtidig kunne også FS07 gått vesentlig lengre i å belyse alternative innretninger i forsvarsstrukturen, herunder personellstrukturens sammensetning. En ytterligere tilpasning til en mer ekspedisjonsrettet forsvarsstruktur kan åpne for utvikling av mer skreddersydde strukturelementer og driftsformer, som kan bidra til å øke den operative ytelse og tilgjengelighet på prioriterte områder innen eksisterende ressursrammer.

For å bidra til en hensiktsmessige strategisk videreutvikling av forsvarsstrukturen, må morgendagens planleggere, senior stabsoffiserer og ledere inngående forstå eksterne og interne rammebetingelser, muligheter og begrensninger som berører den kontekst forsvarssektoren er en

del av. Dette innbefatter blant annet god forståelse for den politiske kontekst forsvarssektoren er en del av, potensialet i økt flernasjonalt samarbeid samt teknologi- og kostnadsutvikling. Dette emnet bidrar derfor gjennom akademisk litteratur og erfaringsdeling til økt innsikt i spenningsfeltet mellom politikk og byråkrati samt andre sentrale kontekstuelle faktorer som påvirker utviklingen og implementeringen av en relevant forsvarsstruktur. Det fokuseres videre på ulike aspekter for beslutningstaking på strategisk nivå.

Emnet ”Strategisk planlegging og implementering i forsvarssektoren” sin overordnede målsetting er å tilføre relevant kompetanse om sentrale elementer i forsvarspolitikken utforming og de strategiske plan- og implementeringsprosesser, som inngår i strukturplanleggingen i forsvarssektoren. Emnet vil derfor gjennom akademiske publikasjoner, forelesninger og studiebesøk gi studentene innsikt i tankesett, modeller, verktøy og systemer som brukes i dagens forsvarsplanlegging, beslutningstaking og implementering, men også presentere til dels radikalt forskjellige tilnæringsmåter og løsninger for fremtidig mulig utvikling av forsvarsstrukturen.

Emnets røde tråd vil være strukturplanlegging, som omformer strategisk design og implementering til en forsvarsstruktur som kan anvendes i komplekse fellesoperasjoner.

Studenter som gjennomfører dette emnet, vil få en god faglig plattform for å bekle funksjoner som; planleggere, stabsmedarbeidere og ledere på overordnet nivå i Forsvaret og i Forsvarsdepartementet.

Læringsutbytte

Studentene har etter gjennomført emne følgende *kunnskaper*:

- Kunnskap om den ressursmessige situasjon forsvarssektoren befinner seg i.
- Kunnskap om den politiske kontekst og hvordan spenningsfeltet mellom politikk og byråkrati kommer til uttrykk i forsvarssektoren.
- Kunnskap om ulike rammebetingelser som påvirker planleggingen av fremtidig forsvarsstruktur og forhold som medvirker til en vellykket implementering av vedtatt strukturplan.
- Kunnskap om sentrale aspekter ved beslutningstaking på strategisk nivå i større organisasjoner
- Kunnskap om nasjonale metoder for forsvarsplanlegging, samt NATO sin tilnærming til forsvarsplanlegging.

Studentene har etter gjennomgått emne følgende *ferdigheter*:

- Kunne gjøre rede for og drøfte sentrale prosesser som inngår i militære organisasjoners strategiske ledelse
- Kunne gjøre rede for hvorfor militære strukturer ofte eksponeres for symbolpolitikk
- Kunne gjøre rede for og drøfte eksterne og interne rammebetingelser, muligheter og begrensninger som påvirker strukturplanleggingen i forsvarssektoren, samt evnen til å effektivt implementere vedtatt langtidsplan.

Studentene har etter gjennomgått emne følgende *generelle kompetanse*:

- Kunne bidra i planarbeidet med strategiske design og implementering av en forsvarsstruktur, som muliggjør komplekse fellesoperasjoner.

Status og studiepoeng

Emnet er valgfritt og er også åpent for emnestudenter. Emnet gir 10 studiepoeng.

Plass i studiet

Emnet er valgfritt og inngår i Masterstudiets tredje semester og gjennomføres ved FHS/FSTS i perioden 15. august – 23. september 2011. Emnet kan gjennomføres som en selvstendig modul i masterstudiet, men det anbefales å også ta påfølgende emne; ”*Defence Management: Business War Gaming*” for de studenter som ønsker å skrive en masteroppgave relatert til temaene strategisk planlegging, strategisk ledelse, ressursstyring eller beslutningstaking i forsvarssektoren.

Undervisningsform

Emnet gjennomføres over 6 uker med en kombinasjon av forelesninger, gruppearbeid, studiebesøk, casestudier og selvstudier. Forelesningene og gruppearbeid ledes av interne og eksterne instruktører. Studentene skal selv i grupper på 2-3 studenter legge frem bakgrunnsinformasjon og styre hvert sitt faglige seminar.

Det anbefales at studentene før forelesninger og gruppeoppgaver har gjennomgått angitt pensumlitteratur. Dette vil heve læringsutbyttet og grunnlaget for å stille relevante spørsmål eller delta i diskusjoner. Studenter som allerede har meget god innsikt i emnets ulike temaer bes spesielt om å bidra til å skape læring for kullet som helhet.

Vurderingsform

Hensikten med valgt vurderingsform er at den skal være både lærende og evaluerende.

Studentene skal, i løpet av emnet, gruppevis (2-3 studenter per gruppe), skrive en mindre prosjektoppgave på ca. 8-10 sider med en selvvalgt problemstilling basert på emnets faglige innhold. Arbeidet med oppgaven starter opp i andre forelesningsuke (uke 33) av studiet. Det gis veiledning på oppgaven underveis av emneansvarlig. Oppgavene skal presenteres muntlig for medstudenter, emneansvarlig og andre interesserte i siste emneuke. På bakgrunn av tilbakemeldinger fra tilhørerne gis gruppene anledning til å gjøre tilpasninger i oppgavene før disse innleveres for vurdering ”*bestått/ikke bestått*.” Det er i denne sammenheng bare den innleverte prosjektoppgaven som er gjenstand for formell bedømming. Det er et krav til ”*bestått*” for å kunne gjennomføre den påfølgende skriftlige individuelle eksamen. Hensikten med disse prosjektoppgavene er følgelig en lærende prosess relatert til en anvendelse av pensum samt evaluering.

Det gjennomføres i tillegg en individuell skoleeksamen med en eksamenstid på fire klokketimer på emnets siste dag. Det vil på eksamen bli gitt to-tre oppgaver, som vil kunne:

- berøre flere av emnets temaer
- være både generelle og forsvarsrelaterte
- være både teori- og praksisrelaterte
- kreve både redegjøring og drøfting

Eksamensbesvarelsen vil bli vurdert etter en karakterskala A-F der A er beste karakter og F er stryk (ikke-bestått). Karakteren på den individuelle skoleeksamen vil utgjøre karakteren i emnet..

Pensum (1004 sider)

Pensumet er oppdelt slik, basert på faglig innhold:

Strategisk design/Politisk kontekst

Barnett, T. P. M. (2004). *New rule sets*, kap. 1 I Barnett, T. P. M: *The Pentagon's New Map. War and Peace in the 21st Century*, s. 9 – 59. New York: Putnam and Sons (51 sider)

Børresen, J (2005). *Forsvar uten trussel*, kap. 4 s. 38-42. Oslo: Abstrakt forlag (4 sider)

Christensen, T., Egeberg, M., Larsen, H., Læg Reid, P. & Roness P. (2007). *Forvaltning og politikk*, kap 7 s. 120-133. Oslo: Universitetsforlaget (13 sider)

Diesen, S (2010). *Hvor går Forsvaret? Refleksjoner etter fire år som forsvarssjef*. Foredrag holdt i Oslo Militære Samfund 15.mars (12 sider)

Forsvarsdepartementet. St. prp. nr. 48 (2007-2008). *Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier*. Kap. 1 og 2, s. 8-22. Oslo: Forsvarsdepartementet (14 sider)

Larsen, H & Mikalsen K. (1998). *Byråkrati og demokrati*, kap. 9, s. 159-84 I Midtgaard, K & Rasch B. E (red). *Demokrati – vilkår og virkninger*. Bergen: Fagbokforlaget (25 sider).

Matlary, J. H. (2005). Internasjonalisering av militærmakten: Makt eller Avmakt? s. 10-30 I Matlary, J. H. & Østerud, Ø. (red.). *Mot et avnasjonalisert Forsvar?* Oslo: Abstrakt forlag (21 sider)

Røksund, A. (2001). Forsvaret mellom politisk styring og fagmilitær uavhengighet, s. 125-53, I Tranøy, B S. & Østerud Ø (red). *Den fragmenterte staten. Reform, makt og styring*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag (28 sider)

Anbefalt litteratur:

Ramberg, O. (2010). *Strategisk langtidsplanlegging for Forsvaret - I skjæringspunktet mellom fag og politikk*. Oslo: MA oppgave ved Forsvarets Høgskole/FSTS (66 sider).

Strategisk design/Plankontekst (545 sider)

Buchanan, L. & O'Connell, A. (2006). *A brief history of decision making*, s. 32-41. Harvard Business Review, January (10 sider)

Christensen, T. & Læg Reid (1998). *Den moderne Forvaltning. Om reformer i statsforvaltningen*, kap. 2 s. 44-75. Otta: Tano Forlag (31 sider)

Hammond, J. S., Keeney, R. L. & Raiffa, H. (2006). The Hidden Traps of Decision Making s.118-26. *Harvard Business Review*, January (9 sider)

Klein, G. (1999). *Sources of Power. How People Make Decisions*, kap. 4-5 s. 31-74 og kap. 16 s. 271-84. Cambridge: MIT Press (58 sider)

Kruger, M. (2004). *What Really Is Strategic Process?* Kap. 16 I Roos, J. et al. (red): *Innovating Strategy Process*. London: Blackwell publishing (10 sider)

Mintzberg, H. (1994). *The Rise and Fall of Strategic Planning*, kap. 5 og 6, s. 221-416. New York: The Free Press (195 sider)

Morse, G. (2006). Decisions and Desire, s. 42-51. *Harvard Business Review*. January (10 sider)

Senge, P. (1990). *The Fifth Discipline: The Cornerstone of the Learning Organization* s 57-137. New York: Doubleday Currency (81 sider)

Solstrand, R. (2010). *Langsiktig planlegging i Forsvaret – vitenskap i skjæringspunktet mellom politikk, byråkrati og kommandostyring*, kap 7. og 8 s. 101-145. FFI-rapport 2010/01924. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt (44 sider)

Van der Heijden, K. et. al. (2002). *The sixth sense. Accelerating organizational learning with scenarios*, kap. 6 og 7, s. 147-228. London: John Wiley and sons (82 sider)

Øren, O (2010). Nye muligheter til å samle militære erfaringer. *Norsk Militært Tidsskrift*, nr. 3 (5 sider).

Anbefalt litteratur:

Mintzberg, H.(1994). *The Rise and Fall of Strategic Planning*. S. 1 - 214. New York: The Free Press (213 sider)

Solstrand, R. (2010). *Langsiktig planlegging i Forsvaret – vitenskap i skjæringspunktet mellom politikk, byråkrati og kommandostyring*, kap 1-6 s. 10-100. FFI-rapport 2010/01924. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt (90 sider).

Strategisk design/Modeller (115 sider)

Bakken, B. E., et al. (2003). *Handbook on long term defence planning*, Paris: NATO RTO, (54 sider)

Bakken, B. E. (2006). *Bør Forsvarets strategiske utvikling transformeres? Og i så fall hvordan?* FFI-NOTAT/2006/01652. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt (28 sider)

Smyth, H & Edkins, A (2007). Relationship management in the management of PFI/PPP projects in the UK. *International Journal of Project Management*, 25 s. 232-40 (8 sider)

Stabell, C. B. & Fjeldstad, Ø. D. (1998). Configuring Value for Competitive Advantage. *Strategic Management Journal*, Vol. 19, 413-437 (25 sider).

Anbefalt litteratur:

Joyce, M. (2005). *Reforming NATO Force Generation*. London: Royal United Services Institute for Defence and Security Studies (36 sider).

Strategisk implementering – verktøy (172 sider)

Forsvarsstaben. (2010). *Direktiv for virksomhets- og økonomistyring i Forsvaret (DIVØ), vedlegg C*. Oslo: Forsvarsstaben (36 sider)

Garnes, Å. (2009). *Prosjektledelse og usikkerhet*. Magma, 12 (6), s. 53-61 (8 sider)

Kaplan, R. S. & Norton, D. P. (2001). *The Strategy-Focused Organization*. Kap. 5, s. 133-60. Boston: Harvard Business Press (28 sider)

Løwendahl, B. R. & Wenstøp, F. E. (2003). Evaluering av alternativer, kap. 10, s. 305–37 I Løwendahl, B.R et al. *Grunnbok i Strategi*. Oslo: Damm (25 sider)

Simons, R. (2000). *Performance measurement & control systems for implementing strategy*, kap. 12-14 s. 255-316. New Jersey: Prentice Hall (61 sider)

Sørensen, R. (2009). *En effektiv offentlig sektor*. Kap. 7, s. 135-148. Oslo: Universitetsforslaget (14 sider)

Strategisk implementering/funksjonelle områder (36 sider)

Forsvarsdepartementet. St. prp. nr. 48 (2007-2008). *Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier*. Kap. 8, s 111-131. Oslo: Forsvarsdepartementet (20 sider)

Gadde, L-E. & Håkansson, H. (2001). Determining the boundaries of the firm. Kap. 7 I *Supply network Strategies*. Chichester: Wiley & Sons (14 sider)

9.3 Business War Gaming

Emneansvarlig: Professor Bent Erik Bakken, FSTS

Emnet bygger på den innføring i strategisk ledelse og sikkerhetspolitikk som studentene har tilegnet seg gjennom første år på stabsstudiet. Emnet gir fordypet innsikt i to brede temaer: *Teoretiske tilnærminger* (med fokus på spill, forhandlinger og dialog) og *praktiske verktøy* (med fokus på statistikk og dataanalyse med regneark, flermålsanalyse og systemdynamikk).

Emnet er bygget opp rundt følgende temaer:

- Tema 1: Teoretiske tilnærminger

Tema 1a: Makt, spill og forhandlinger

Tre uker vies dette tema. Forhandlinger tar utgangspunkt i at det finnes flere parter, og at disse har (i alle fall delvis) motstridende interesser. I stort følger og utdyper tema 1a Raiffa et al's (2002) introduksjon i boken "Negotiation Analysis". Etter en oversikt over ulike

perspektiver understøttet av Allison's klassiker "Essence of decision", fortsetter tema 1a med beslutningsteori basert på nyttemaksimerende rasjonelle aktører og beveger seg så over i spillteori i tråd med klassikerne von Neumann og Morgenstern. De fundamentale og logiske aksiomene beskrevet her danner både fundamentet for beslutningsteori og økonomisk teori og modeller, mer generelt.. Så beveger vi oss over til mer deskriptive teorier, basert på observerte menneskelig atferd. Både statiske beslutninger, og dynamiske beslutninger i et feedback-perspektiv, læring og intuisjon belyses spesielt. Tema 1a avsluttes med forhandlingsanalyse – som søker å trekke på alle de foregående tilnærminger

Tema 1b: Dialog

En uke vies dette tema, som kan sees på som en anti-tese til forhandlinger. I dialog-paradigmet får partene (i alle fall delvis) overlappende interesser. Vi bygger her på Isaacs praksisbaserte teser om hvordan forhandlinger ikke er nødvendige dersom parter innser at de har mer å tjene på å se på hverandre som partnere snarere enn motstandere. Bakken's gjennomgang av tre ulike dialog-caser fra storpolitikk og bedriftslivet tar Isaacs teorier videre, og knytter dem også til intuisjon og bruk av simuleringbaserte analyseverktøy i læringsøyemed.

Tema 1c: Makt, forhandlinger og dialog

Tema 1c er erfaringsbasert og gjennom en dags praktiske øvelser vil studentene erfare hva det vil si å legge opp og forfølge ulike forhandlings- og dialog-strategier.

▪ Tema 2: Praktiske verktøy

Tema 2 tar utgangspunkt i at Forsvarets ledere og analytikere i fremtiden vil kunne basere seg på et langt bredere og dypere økonomisk og annet datatilfang enn hittil. Slike data har bare sin verdi i ulike beslutningssituasjoner. Disse er beskrevet i Tema 1. Tema 2 søker å oppnå at studentene konkret kan utnytte slike beslutningsperspektiver understøttet av kvantitative data. Dataene tenkes strukturert og behandlet i tilknytning til tre ulike perspektiver, hhv Flermålsanalyse, systemdynamikk og regneark

Tema 2a: Flermålsanalyse

En uke vies dette tema, som særlig fokuserer på strukturering av beslutningssituasjoner og hvordan kvantitativ informasjon kan trekkes ut av enkeltpersoner, grupper og informasjonssystemer.

Tema 2b: Modellering og simulering med systemdynamikk

En uke vies dette tema som fokuserer på modellering, simulering og analyse. Første halvdel går ut på å gå gjennom hvordan en konseptuell feedback-modell utformes. Den siste halvdel belyser hvordan kvantitative modeller utformes, estimeres og brukes i analyse- og læringssammenheng.

Tema 2c: Statistikk med regneark

En uke vies dette tema, som særlig fokuserer på statistisk analyse av data. Det legges vekt på bruk av Excels avanserte egenskaper mht statistikk- og regresjonsanalyse.

Læringsutbytte

Kunnskap:

- Studentene skal ha inngående kjennskap til ulike grunnleggende prinsipper om kan legges til grunn for å forstå beslutninger i store organisasjoner.
- Studentene skal ha solid innsikt i hvordan forhandlinger kan og bør forstås og gjennomføres
- Studentene skal ha kunnskaper om hvordan ulike aktørmodeller, inklusiv spillteori og adferdsbasert beslutningsteori har utviklet seg
- Studentene skal forstå forskjellen mellom dialog-baserte og forhandlingsorienterte tilnærminger.
- Studentene skal forstå hvordan virkelige og virtuelle spill og modeller kan brukes for bedret læring og beslutningsfatning.
- Studentene skal kjenne til sentrale begreper innen systemdynamikk, statistikk og flermålsanalyse

Ferdigheter:

- Studentene skal kunne gi analytiske bidrag i beslutningsprosesser med basis i en klar forståelse av egen og andres rolle og ansvar.
- Studentene skal kunne kjenne til usikkerhet i datakilder og håndtere disse gjennom måloptimal anvendelse modellerings- og analysetilnærming.
- Studentene skal kunne bruke systemdynamikk, statistikk og flermålsanalyse i enklere spillsituasjoner.

Generell kompetanse:

- Studentene skal tilegne seg avanserte kunnskaper om hvordan forhandlinger og spill kan forstås og brukes med spesialisert innsikt i hvordan bruken av beslutningsanalyser kan bidra til måloppnåelse ved anskaffelser og andre virksomhetskritiske beslutninger. Ut fra dette skal studentene kunne gjennomføre innsiktsfulle analyser innenfor temaet.

Status og studiepoeng

Emnet er valgfritt og gir 10 studiepoeng.

Plass i studiet

Emnet forutsetter kjennskap til tidligere emner i Stabsstudiet, og bygger i særlig grad på emnet "Vitenskapelig metode" i første semester, "Virksomhetsstyring i Forsvaret" i andre semester.

Undervisningsform

Fordypningen blir gjennomført over 6 ½ uke med om lag 30 dobbelttimer i seminarformat ledet av interne og eksterne foredragsholdere. I tillegg vil det gjennomføres seminarer, diskusjoner og casestudier. Studentene skal i grupper legge frem bakgrunnsinformasjon og styre hvert sitt seminar.

Vurderingsform

Undervisningen er basert på en hybrid pedagogisk modell. Tema 1 er særlig basert på klasseromsundervisning og diskusjoner, og avsluttes med en med en case-dag. Del 2a, b og c er lagt opp rundt hvert sitt gjennomgående case. Casearbeidene skal presenteres muntlig gruppevis og bedømmes "bestått/ikke bestått".

I tillegg arrangeres en fire timers skriftlig skoleeksamen som bedømmes etter karakterskala A til F, der F er ikke-bestått. Alle oppgaver må bestås for at emnet skal godkjennes. Den skriftlige eksamen holdes over fire timer. Ingen hjelpemidler er tillatt.

*Pensum (1097 sider)***Tema 1: Teoretiske tilnærminger (698 sider)**Tema 1a: Makt, spill og forhandlinger (551 sider)*Anvist litteratur*

Allison, G. & Zelikow, P. (1999). *Essence of decision: Explaining the Cuban missile crisis* (2nd edition). New York: Addison-Wesley. Chapters 1,3,5 and 7; pp 1354, 143-185, 255-313, 379-405 (180 sider).

Raiffa, H., Richardson, J., & Metcalf, D. (2002). *Negotiation analysis: The science and art of collaborative decision making*. Cambridge, Mass.: Belknap Press, pp. 1-96 and 269-287 (111 sider).

Luce, R. D., & Raiffa, H. (1989). *Games and decisions: Introduction and critical survey*. London: Dover Publications, Chapters 1-4, pp. 1-86, (86 sider).

Kahnemann, D. (2002). Maps of bounded rationality: A perspective on judgement and choice, Nobel Prize lecture. In T. Frangsmyr (Ed.) *The Nobel Prizes 2002*. Stockholm: The Nobel Foundation, pp. 449-489 (41 sider.).

Hogarth, R. (2001). *Educating intuition*. Chicago: University of Chicago Press, Chapters 1, 6 and 7, pp. 1-26 and 175-247, (100 sider).

Sterman, J. (2000). *Business dynamics*. New York: McGraw-Hill, Chapter 1, pp. 3-36, (33 sider).

Tema 1b: Dialog (147 sider)*Anvist litteratur*

Isaacs, W. (1999). *Dialogue and the art of thinking together*. New York: Random House, part 1, pp. 17-82, (65 sider).

Bakken, B. E. (2003). *NATO's Meditterrenian dialogue*. NATO College, (Monograph Series; 17), pp. 15-97 (82 sider).

Tema 2: Praktiske verktøy (399 sider) Tema 2a: Flermålsanalyse (137 sider)*Anvist litteratur*

Belton, V and Stewart, B (2002): *Multiple Criteria Decision Analysis: an integrated approach*. Norwell, MA: Kluwer Academic Publishers, Chapters 1-3 and 5. pp. 1-78; 119-162 (122 sider).

Flyvebjerg, B. (2007). How optimism bias and strategic misrepresentations in early project development undermine implementation. In: K. Sunnevåg (Ed.), *Beslutninger på svakt informasjonsgrunnlag*. SNF-rapport 06/07 (pp. 41-54). Bergen: Samfunns og næringsforskning. (15 sider).

Tema 2b: Modellering og simulering med systemdynamikk (80 sider)*Anvist litteratur*

Richmond, B. (2001). *An introduction to systems thinking*. Lyme: High Performance systems (80 sider).

Anbefalt litteratur

Forrester, J. (2007). System dynamics: The next 50 years. *System Dynamics Review*, 23 (2-3) (40 sider).

Statistikk med regneark (182 sider)*Anvist litteratur*

Berk, K., & Carey, P. (2009). *Data analysis with Microsoft Excel, Part 2: Fundamentals of statistics*, pp. 117-298. Duxbury Publishers (182 sider).

Anvist litteratur

Berk, K., & Carey, P. (2009). *Data analysis with Microsoft Excel*, pp. 1-116; 298-474. Duxbury Publishers (404 sider).

9.4 Ledelse av operasjoner

Emneansvarlig: Oberst Eldar Berli, FSTS

Emnet ”Ledelse av operasjoner” er en påbygging og fordypning av emnet ”Fellesoperasjoner” i andre semester. Å lede planlegging og gjennomføring av militære operasjoner har vist seg krevende, og gjennom historien finnes det mange eksempler på hvordan ledelse påvirker utfallet av operasjoner, på godt og vondt. Dette emnet vil fokusere på ledelse på operasjonelt nivå, i skjæringspunktet mellom det strategiske og taktiske. Samtidig tyder utviklingen på at avstanden mellom strategisk og taktisk nivå blir mindre, samt at grenselinjene blir utydeligere. Emnet vil inneholde teori som kan knyttes til militær ledelse på dette nivået, samt en stor grad av tilfellestudier. Tilfellestudiene vil gi mulighet til fordypning innen ledelsesutfordringer, samt mulighet til å studere hva som kjennetegner utvalgte militære ledere som har markert seg i forbindelse med gjennomføring av operasjoner. Emnet gir grunnlag for vurdering og refleksjon hva angår tidløse aspekter ved ledelse, kontra elementer som avhenger av utvikling innen teknologi, samfunn og organisasjon. Det er en klar intensjon med emnet at studentene skal gis et bedre grunnlag for å videreutvikle sin egen fremtidige ledelse av operasjoner.

Status og studiepoeng

Emnet er valgfritt og gir 10 studiepoeng.

Plass i studiet

Emnet undervises i tredje semester. Studenter som skal delta i emnet, må ha gjennomført de obligatoriske emnene i første og andre semester av mastergradsstudiet.

Læringsutbytte

Kunnskap:

Studenten har

- forståelse for sjefens rolle og betydning i forbindelse med ledelse av militære operasjoner
- forståelse for grunnleggende utfordringer knyttet til ledelse av militære operasjoner
- forståelse for hva et Kommando og Kontroll (K2) system skal bidra til, samt hvordan teknologiens muligheter og menneskers kognitive begrensninger påvirker K2
- forståelse for kulturelle og etiske aspekter knyttet til ledelse av operasjoner
- kunnskap om hvordan operasjon Desert Storm i Irak og FNs misjon i Rwanda ble ledet og gjennomført, med spesielt fokus på ledelsesutfordringer

Ferdigheter:

Studenten kan

- utøve ledelse med en økt bevissthet rundt sentrale aspekter knyttet til ledelse av operasjoner
- bidra i utviklingen av Forsvarets doktriner og konsepter innen fagfeltet ”ledelse av operasjoner”

Gjennomføring

Emnet er delt inn i tre tema. Emnet starter med tema 1, som har et teoretisk fokus. I tema 2 og 3 vil det gjennomføres tilfellestudier.

Tema 1: Teori knyttet til ledelse av operasjoner.

Gjennom en kombinasjon av selvstudium, forelesninger og seminarer/gruppearbeid skal studentene tilegne seg teoretiske kunnskaper om ledelse av operasjoner. Deler av dette skal også gi et grunnlag som senere kan benyttes i forbindelse med tilfellestudiene i tema 2 og 3. Først vil fokus være på Kommando og Kontroll (K2), Nettverksbasert Forsvar (Nbf), og menneskelige aspekter knyttet til dette. Deretter vil vi fokusere på hvordan kultur (avdelings-, militær- og nasjonal) innvirker på ledelse og hva dette betyr for multinasjonalt operativt samarbeid. Hvilken betydning disse rammebetingelsene har for den militære sjefen vil være sentralt gjennom hele temaet.

Tema 2: Tilfellestudier ”Utfordringer”

Studentene skal gjennom tilfellestudier tilegne seg kunnskaper om ulike utfordringer knyttet til ledelse av militære operasjoner. Studentene skal gjennomføre to ulike tilfellestudier. Den første vil være ”Operasjon Desert Storm” i Irak 1991, og hensikten er å belyse ledelsesutfordringer knyttet til forholdet mellom ulike militære ledere, samordning av ulike komponenter og nasjonaliteter, kommando og kontroll, samt teknologiens betydning og begrensninger. Det andre tilfellestudiet vil være FN’s misjon i Rwanda i 1994. Her vil man se nærmere på utfordringer knyttet til mandat, ressurser, engasjementsregler, multinasjonalitet, FN-systemet, samt forholdet mellom den militære sjef og politisk nivå. Ethiske dilemmaer en militær sjef kan stå overfor vil også være et sentralt element. Tilfellestudiene avsluttes med seminarer, der studentgruppene presenterer sine funn for hverandre.

Tema 3: Tilfellestudier ”Sjefen i kontekst”

Studentene skal velge fra en liste over markante militære ledere som har utpekt seg i forbindelse med større operasjoner. Gjennom individuelle studier av en militær leder skal studentene danne seg en egen oppfatning av hva som kjennetegner dennes personlighet og lederstil, og hvordan dette eventuelt påvirket utfallet av den/de operasjoner lederen var involvert i. Sjefens relasjon til egen stab, samt over- under- og sideordnede sjefer, vil også være sentralt. Temaet avsluttes med et seminar, der studentene presenterer sine funn for hverandre. Dette vil samtidig gi mulighet for sammenligning, og dermed kunne se eventuelle fellestrekk som karakteriserer militære ledere på dette nivået. Til dette seminaret er det ønskelig å invitere en anerkjent militær leder med erfaring fra ledelse av større operasjoner, som kan kommentere studentenes funn og formidle sine egne perspektiver på militært lederskap fra dette nivået.

Undervisningsform

Emnet ”Ledelse av operasjoner” innleder med en teoretisk del, som vil foregå gjennom en kombinasjon av forelesning, selvstudium og gruppearbeid/seminar.

Deretter vil det være en stor grad av studentstyrt selvstudium og gruppearbeid under tilfellestudiene, med mulighet for veiledning underveis. Seminarer som gjennomføres vil i den grad det er hensiktsmessig gjøres åpne for skolens øvrige personell og interesserte fra samarbeidende institusjoner.

Vurderingsform

Studentene skal levere inn et individuelt paper etter hvert tema. Oppgavene vil være knyttet opp mot både teori og problemstillinger som belyses i tilfellestudiene. Besvarelsene vil bli vurdert samlet etter karakterskala A til F, der F er ”ikke bestått”.

Pensum

Dette emnet er nytt, og fortsatt under utvikling. Pensum vil derfor frem mot oppstart kunne bli justert og tilpasset av emneansvarlig.

Tema 1: (388 sider)

- Alberts, D. S. (2007). Agility, focus and convergence: the future of command and control. *The International C2 Journal*, 1(1), (28 sider).
- Brehmer, B. (2007). Understanding the functions of C2 is the key to progress. *The International C2 Journal*, 1(1), (20 sider).
- Builder, C. H. et al. (1999). *Command concepts: A theory derived from the practice of command and control*. Santa Monica: RAND, s. 1-18 (18 sider).
- Gompert, D. C. et al.(2006). *Battle-wise: Seeking time-information superiority in networked warfare*. Washington: National Defence University, kapittel 1, 2, 5, 6 (54 sider).
- McCann, C. & Pigeau, R. (2000). Redefining Command and Control. I: McCann & Pigeau (Ed.), *The human in command*. New York: Kluwer, s. 163-182 (19 sider).
- Singer, P. W. (2009). Tactical generals: Leaders, technology, and the perils of battlefield micromanagement. *Air and Space Power Journal*, 23(2), s. 78-88 (10 sider).
- Smith, C. R. (2010). *Network centric warfare, command, and the nature of war*. Canberra: Land Warfare Studies Centre, s. 1-68 (68 sider).
- Salmoni, B. A. & Holmes-Eber, P. (2008). Operational Culture for the Warfighter. Quantico: Marine Corps University, s. 1-52, 103-202, 273-282 (162 sider).
- Vego, M. (2003). Net-centric is not decisive. *U.S. Naval Institute Proceedings*, 129(1), (9 sider).

Tema 2:

Tilfellestudie: Irak: Operasjon Desert Storm (ca 500 sider)

Alle studenter:

- Gordon, M. R. & Trainor, B. E. (1995). *The Generals' War: The Inside Story of the Conflict in the Gulf*. New York: Little, Brown and Company.(Utvalg, ca. 200 sider).
- Schwarzkopf, H. N. (1992). *It doesn't Take a Hero*. London: Transworld Publishers LTD. (Utvalg, ca 100 sider).
- Connely, O. (2002). *On War and Leadership: The words of combat commanders from Frederick the Great to Norman Schwarzkopf*. New Jersey: Princeton University Press s. 257-283 (26 sider).
- Ballard, J. R. (2010). *From Storm to Freedom: America's long war with Iraq*. Annapolis: Naval Institute Press, s. 33-77 (44 sider).

Etter grenvis tilknytning:

Clancy, T. with Franks, F. (1997). *Into the Storm: On the ground in Iraq*. London: Sidgwick & Jackson, s. 84-165, 258-260, 291-297 og 439-445 (97 sider).

Clancy, T. with Stiner, C. (2002). *Shadow Warriors: Inside the Special Forces*. London: Sidgwick & Jackson, s. 395-468 (74 sider).

Billiere, Sir Peter de la. (1993). *Storm Command*. London: HarperCollinsPublishers. (Utvalg, ca 50 sider)

Clancy, T. with Horner, C. (1999). *Every man a Tiger*. New York: G. P. Putnam's sons. (Utvalg, ca 100 sider).

Tilfellestudie: Rwanda (534 sider)

Dallaire, R. A. (2004). *Shake hands with the devil*. New York: Carroll & Graf Publishers, s. 43-522 (479 sider).

United Nations (1999). *Report of the independent inquiry into the actions of the United Nations during the 1994 genocide in Rwanda*. New York: United Nations, s. 1-55 (55 sider).

Tema 3:

En av følgende velges til individuelle studier:

Ulysses S. Grant: (587 sider)

Ballard, M. B. (2005). *U.S. Grant: The Making of a General, 1861-1863*. Lanham, MA: Rowman & Littlefield (180 sider).

Fuller, J. F. C. (1929). *The Generalship of Ulysses S. Grant*. New York: Da Capo, s. 182-206 (24 sider).

Grant, U. S. (1982). *Personal memoirs of Ulysses S. Grant (The American Civil War)*. New York: Da Capo, s. 116-44 (228 sider).

McFeely, W. S. (1982). *Grant: A biography*. New York: Norton & Co, s. xi-151 (155 sider).

Bernard Law Montgomery: (427 sider)

Hamilton, N. (2001). *The full Monty: Montgomery of Alamein 1887-1942*. London: Penguin Press, s. xv-xxii, 477-780 (297 sider).

Montgomery, B. L. (1958). *The Memoirs of Field-Marshal the Viscount Montgomery of Alamein, K.G.* London: Collins, s. 49-170 (121 sider).

William Joseph Slim: (829 sider)

Lyman, R. (2004). *Slim, Master of War*. London: Constable & Robinson Ltd, s. 1-272 (272 sider).

Slim, W. (1956). *Defeat into victory*. London: Casell & CO LTD, s. 3-551 (548 sider).

Carl Gustaf Mannerheim: (783 sider)

Clements, J. (2009). *Mannerheim: president, soldier, spy*. London: Haus Publishing. (336 sider).

Jägerskiöld, S. (1979). *Marskalken av Finland: Gustav Mannerheim 1941-1944*. Helsinki: Holger Schildts. (447 sider).

Støttelitteratur:

Alberts, D. S. & Hayes, R. E. (2003). *Power to the edge*. Washington: CCRP Publication Series.

Builder, C. H. et al. (1999). *Command concepts: A theory derived from the practice of command and control*. Santa Monica: RAND.

Crevelde, M. V. (1985). *Command in war*. Cambridge: Harvard University Press.

Forsvarsstaben. (2007). *Forsvarets fellesoperative doktrine*. Oslo: Forsvarets stabsskole.

Glatthaar, J. T. (1994). *Partners in command: The relationships between leaders in the Civil War*. New York: The Free Press.

Greenfield, K. R. (Red.). (2000). *Command decisions*. Washington: Center of Military History, US Army.

Kolenda, C. (2001). *Leadership: The warrior's art*. Carlisle: The Army War College Foundation Press.

McCann, C., & Pigeau, R. (2000). *The human in command*. New York: Kluwer.

Suoninen, Friman og Huittinen (2009). *Vinterkrigets 105 ärans dagar*. Tavastehus: Veteraanivastuu ry.

9.5 Etterretning

Emneansvarlig: Oberstløytnant Palle Ydstebø, FSTS

Læringsutbytte

Etter gjennomført emne etterretning, har kandidaten avansert kunnskap om moderne etterretningsorganisasjoners rolle og funksjonsmåte. Denne kunnskapen omfatter etterretningens plass i politiske og militære beslutningsprosesser, og etterretningens sluttprodukter. Kandidaten har inngående kunnskap om etterretningsteori og de metodene som brukes av

etterretningsorganisasjoner. Kandidaten har videre inngående kunnskap om at etterretningsorganisasjoner eksisterer for å gi politiske og militære oppdragsgivere et forbedret beslutningsgrunnlag. I denne sammenhengen introduserer kurset uttrykket etterretningens essens.

Etterretning er en mangefasettert del av politisk så vel som militær virksomhet. Kandidaten har avansert kunnskap om både etterretningens militære og politiske funksjon. Avansert kunnskap om etterretningens interaksjon med oppdragsgivere på alle nivåer og med det samfunn den skal tjene, er således sentralt. Kandidaten har avansert kunnskap om etterretningens komplekse rolle og funksjonsmåte, fra innhenting av data, gjennom bearbeiding og analyse frem til sluttproduktene og hvordan disse brukes av beslutningstakere, og som en helhetlig prosess med trekk som er særegne for etterretningsvirksomhet.

Etterretning skal være en rådgivende og objektiv stabsfunksjon. Etterretningen må være i tett dialog med beslutningstakere på ulike nivåer, uten å være en direkte del av politiske eller militære beslutningskjeder. I forlengelsen av dette har kandidatene avansert kunnskap om forskjellen mellom etterretningens rolle – og andre typer informasjonsbehandling som er integrert i sivile og militære statlige strukturer.

Emnet beskriver særtrekk ved de ulike innhentingsaktivitetene og den avgjørende betydning av en vellykket interaksjon mellom disse. Kandidatene har inngående kunnskap om de analytiske prinsipper som benyttes for å omdanne data og informasjon til et kunnskapsbasert bidrag til politiske eller militære beslutningsgrunnlag. Det legges vekt på betydningen av etterretningens relevans, rettidighet og pålitelighet. Særtrekkene ved innhentingsaktivitetene, de analytiske prinsippene og kommunikasjonen med beslutningstakerne identifiserer den helhetlige etterretningsprosessen. Tett dialog på alle nivåer er nødvendig for å få til en slik prosess. I denne sammenheng introduseres begrepet etterretningsdialog.

Kandidaten har videre avansert kunnskap om konsekvensene av at etterretningsorganisasjoner opererer i forhold til motparter med tilsvarende hensikter og funksjonsmåte. Egen etterretning møter altså aktive mottiltak, og er således selv objekt for fremmed etterretning. Av dette følger et av særtrekkene ved etterretning: behovet for hemmelighold. Etterretningsmål og -metoder må ofte være fordekte. Kandidaten har utviklet inngående kunnskap om hvordan hemmelighold påvirker etterretningskulturen og etterretningsdialogen, og hvilke problemer dette reiser. Det legges vekt på å få frem viktigheten av god etterretningsdialog internt i etterretningsorganisasjoner, mellom samarbeidende organisasjoner, med oppdragsgivere og beslutningstakere og med det samfunn etterretningen skal tjene.

Emnet gjennomføres i hovedsak som i studieåret 2010-2011, med unntak av en viss justering av pensum.

Emnets formål er delt inn i seks faglige delmål:

1. Etterretning som fenomen og kunst

Etterretning kan forstås som den kunst som begrenser Clausewitzs' krigståke og det fenomen som eksisterer mellom visjon på den ene side og skygger, mørke og feilvurderinger på den andre side. Etterretning er derfor den kunst og det fenomen som kan redusere friksjon. Forståelsen av begrepet krig må i denne sammenheng ikke forstås begrensende, fordi etterretningen eksisterer og utøver sin rolle kontinuerlig og uavhengig av politisk tilstand. Etterretningens mulige reduserende effekt på friksjon betyr ikke at etterretningen selv er unntatt fra fenomenet.

2. Etterretning som kunnskap

Kandidaten har inngående kunnskap til de problemer som er knyttet til sannhets- og kunnskapsbegrepene, herunder utfordringer knyttet til induksjon og formallogikk. Kandidaten kan analysere eksisterende teori og metode, med spesiell vekt på utfordringene som knytter seg til induksjon i forhold til prediksjoner.

3. Etterretningssyklus og etterretningssvikt

Kandidaten har inngående kunnskap om av hvordan feilgrep i etterretningsprosessen kan føre til etterretningssvikt. Kandidaten kan analysere etterretningsprosessen og analysere og forholde seg kritisk til denne prosessen i arbeidet med tilfellestudiene, og vurdere denne opp mot de muligheter og begrensninger som ligger i kunnskapsbegrepet spesielt, og i menneskers evne til å håndtere informasjon generelt.

4. Etterretning som essens, funksjon, aktivitet og produkt

Kandidaten har inngående kunnskap om, og spesialisert innsikt i de innhentings- og analysemetodene en etterretningsorganisasjon har til rådighet, og særlig hvordan innhentingsmetodene må koordineres for å få optimal utnyttelse av innhentingsressursene. Inngående kunnskap om produkt, funksjon og essens gis gjennom de andre delmålene.

5. Etterretningsstabsmetodikk

Etterretning er en stabsfunksjon og krever derfor operatører med avansert kunnskap om militært stabsarbeid og inngående kunnskap om hva som preger god etterretningsstabs-metodikk. Funksjonen som stabsoffiser i en etterretningsstab eller -tjeneste krever at kandidaten har avansert kunnskap innsikt i det nasjonale og internasjonale politiske landskapet. Kandidaten har avansert kunnskap om ledelse av etterretningsoperasjoner. Kandidaten har inngående kunnskap om den sensitivitet som ligger i all etterretningsaktivitet, og har inngående kunnskap om forhold knyttet til viktigheten av å beskytte kilder, metoder, kapasiteter og hensikt.

6. Etterretningsetikk og -juss

Kandidaten har inngående kunnskap om det etiske og juridiske grunnlag for etterretningsvirksomhet, både nasjonalt og internasjonalt, samt av etterretningens forhold til det samfunn den til enhver tid tjener.

Status og studiepoeng

Emnet er valgfritt og gir 10 studiepoeng.

Plass i studiet

Emnet undervises i tredje semester. Studenter som skal ta emnet, må ha gjennomført de obligatoriske emnene i første og andre semester av mastergradsstudiet, samt ha gjennomført det obligatoriske emnet "Militærmakt i komplekse konflikter". Undervisningen i etterretning kan utgjøre grunnlag for studentenes arbeid med masteroppgaven

Undervisningsform

Undervisningsopplegget bygger på en variert bruk av plenumsforelesninger, seminarer i storgruppe, gruppearbeid og selvstudium.

Vurderingsform

Vurderingen er todelt. Først skal studentene avlegge en fire timers individuell skriftlig eksamen i pensum uten hjelpemidler. Dernest skal de fremføre en prøveforelesning innen et gitt tema fra

pensum. Studenten foreslår selv tema for prøveforelesningen. Temaet skal godkjennes av emneansvarlig. Begge eksamener vurderes etter karakterskala A til F, der F er ”ikke bestått”. De to karakterene teller i utgangspunktet likt, dog slik at samlet karakter fastsettes etter en totalvurdering av studentenes prestasjon.

Pensum

Kjernepensumet i ”etterretning” kan kategoriseres i henhold til de seks tidligere nevnte temaene. Pensum (obligatorisk litteratur) i emnet utgjør til sammen ca. 1200 sider.

Tema 1: Etterretning som kunst og fenomen (493 sider):

Anvist litteratur:

Handel, M. I. (2003). Intelligence and the problem of strategic surprise. I R. K. Betts & T. G. Mahnken (Eds.), *Paradoxes of strategic intelligence: Essays in honour of Michael I. Handel*. London: Frank Cass, s. 1–58 (58 sider).

Herman, M. (2003). *Intelligence power in peace and war*. Cambridge: Cambridge University Press, Royal Institute of International Affairs, s. 1–385 (385 sider).

Probst, R. R. (2006). Clausewitz on intelligence. I: R. Z. George & R. D. Kline (Eds.), *Intelligence and the national security strategist, Enduring issues and challenges* (2. utg.). Boulder: Rowan & Littlefield Publishers, s. 3–9 (6 sider).

Omand, D. (2007). Reflections on secret Intelligence. I: P. Hennessy (Ed.), *The New Protective State: Government, intelligence and terrorism*. London: Continuum, s. 97–122 (26 sider).

Sun Tzu (2001). *The art of war*. Boston: Shambhala Publications, Inc., s. 201–09, s. 265–73 (18 sider).

Anbefalt litteratur:

Barger, D. (2005). *Toward a revolution in intelligence affairs*. Santa Monica: Arlington and Pittsburg: Rand Corporation, s. 1-144.

Christensen, C. (1988). *Vår hemmelige beredskap: historien om MM*. Oslo: Cappelens forlag, s. 7–168.

Keegan, J. (2003). *Intelligence in war: Knowledge of the enemy from Napoleon to Al-Qaeda*. London: Hutchinson, s. 1–399.

Moland, A. (2001). *I hemmelig tjeneste: Kompani Linge sett med britiske øyne*. Oslo: Orion Dokumentar, s. 5–160.

Platon (1999). Forsvarstalen. I *Platons samlede verker I* (oversatt av L. Amundsen). Oslo: Vidarforlaget Kulturbibliotek, s. 187–223.

Riste, O. & Moland, A. (1997). *Strengt hemmelig: norsk etterretningstjeneste 1945–1979*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 15–394.

Wark, W. K. (2005). *Twenty-first century intelligence*. London: Routledge, s. 1–201. Oakeshott, M. (1991). *Rationalism in politics and other essays*. Indianapolis: Liberty Fund, s. 70–95.

Tema 2: Etterretning som kunnskap (186 sider)*Anvist litteratur:*

Kuhns, W. J. (2003). Intelligence failures: Forecasting and the lessons of epistemology. I: R. K. Betts & T. G. Mahnken (Ed.), *Paradoxes of strategic intelligence, Essays in honour of Michael I. Handel*. London: Frank Cass, s. 80–100 (21 sider).

Malnes, R. S. (2008). *Meningen med samfunnsvitenskap*. Oslo: Gyldendal, s. 11–21, 24–46, 94–176 (116 sider).

Musgrave, A. (2004). How Popper (might have) solved the problem of induction. I: P. Catton & G. MacDonald (Eds.), *Karl Popper: Critical appraisals*. London: Routledge, s. 16–27 (12 sider).

Popper, K. (2006). *Conjectures and refutations*. London and New York: Routledge Classics, s. 3–39 (37 sider).

Anbefalt litteratur:

Berkely, G. (1999). *Principles of human knowledge, Three dialogues* (edited with an introduction and notes by H. Robinson). Oxford: Oxford University Press, s. 1–233.

Descartes, R. (2002). *Meditations on first philosophy: with selections from the objections and Replies* (edited by J. Cottingham). Cambridge: Cambridge University Press, s. 1–117.

Gettier, E. (2002). Is justified true belief knowledge? I: E. Sosa & J. Kim (Eds.), *Epistemology: An Anthology*. Massachusetts: Blackwell Publishers, s. 58–59.

Hellesnes, J. (2002). *Maska bak andletet*. Oslo: Det Norske Samlaget, s. 7–176.

Klein, P. (2002). A proposed definition of propositional knowledge. I: E. Sosa & J. Kim (Eds.), *Epistemology: An anthology*. Massachusetts: Blackwell Publisher, s. 60–66.

Locke, J. (2001). *An essay concerning human understanding* (abridged and edited by J. W. Yolton,). Vermont: David Campbell Publishers, s. 1–444.

Morton, A. (2003). *A guide through the theory of knowledge* (3. utg.). Malden: Blackwell Publishing, s. 1–190.

Popper, K. (2007). *Kritisk tenkning: utvalgte essay* (utvalg og oversettelse ved Jan M. Døderlein). Oslo: Pax Forlag, s. 7–261.

Tema 3: Etterretningssyklus og etterretningssvikt (344 sider):*Anvist litteratur:*

Bar-Joseph, U. (2003). Intelligence failure and the need for cognitive closure: The case of Yom Kippur. I: R. K. Betts & T. G. Mahnken (Eds.), *Paradoxes of strategic intelligence, Essays in honour of Michael I. Handel*. London: Frank Cass, s. 166–89 (24 sider).

- Betts, R. K. (2007). *Enemies of intelligence: Knowledge & power in American National Security*. New York: Columbia University Press, s. 104–23 (20 sider).
- Handel, M. I. (2006). *War, strategy and intelligence*. London: Routledge, s. 187–360 (174 sider).
- Hatlebrekke, K. A. & Smith, M. L. R. (2010). Towards a New Theory of Intelligence Failure? The Impact of Cognitive Closure and Discourse Failure. I *Intelligence & National Security* 25(2). London: Routledge, s. 147–82 (35 sider).
- Neumann, P. R. & Smith M. L. R. (2005). Missing the plot? Intelligence and discourse failure. *Orbis*, 49(1), s. 95–107 (13 sider).
- Pillar, P. R. (2006). *Intelligence, policy and the war in Iraq*. *Foreign Affairs*, 85 (2), s 15-27 (12 sider).
- Shulsky, A. N. & Schmitt, G. J. (2002). *Silent warfare: Understanding the world of intelligence*. Washington, D.C.: Brassey's, s. 62–73, kap. 3 (12 sider).
- Sims, J. E. (2005). Understanding ourselves. I: J. E. Sims & G. Burton (Eds.), *Transforming U.S. intelligence*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, s. 32–59 (28 sider). Strasser, S. (ed) (2004). *The 9/11 investigations*. New York: Public Affairs, s. 394–420 (26 sider).
- Anbefalt litteratur:*
- Aid, M. M. (2005). All glory is fleeting: Sigint and the fight against international terrorism. I: W. K. Wark (Ed.), *Twenty-first century intelligence*. London: Routledge, s. 72–120.
- Cullather, N. (2005). Bombing at the speed of thought: Intelligence in the coming age of Cyberwar. I: W. K. Wark (Ed.), *Twenty-First Century Intelligence*. London: Routledge, s. 141–54.
- Ferris, J. R. (2005). *Intelligence and strategy: selected essays*. London: Routledge, s. 1–386.
- Goodman, M. A. (2005). 9/11: The failure of strategic intelligence. I: W. K. Wark (Ed.), *Twenty-First Century Intelligence*. London: Routledge, s. 59–72.
- Riste, O. (2007). Intelligence and the 'mindset': The German invasion of Norway in 1940. I *Intelligence & National Security* 22(4). London: Routledge, s. 521–36.

Tema 4: Etterretning som essens, funksjon, aktivitet og produkt (26 sider)

Anvist litteratur:

- Herman, M. (2002). *Intelligence services in the information age: Theory and practice*. London: Frank Cass, s. 3–28 (26 sider).

Anbefalt litteratur:

- Charters, D. A, Farson, S. & Hastedt, G. P. (2004). *Intelligence analysis and assessment*. London: Frank Cass, s. 3–228.

Tema 5: Etterretningsstabsmetodikk: (140 sider)*Anvist litteratur:*

Gerber, B. (2005). Managing HUMINT: The need for a new approach. I: J. E. Sims & G. Burton (Eds.), *Transforming U.S. Intelligence*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, s. 180–97 (18 sider).

Lowenthal, M. M. (2005). Intelligence analysis: management and transformation issues. I: J. E. Sims & G. Burton (Eds.), *Transforming U.S. intelligence*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, s. 220–38 (19 sider).

MacEachin, D. (2005). Analysis and estimates: Professional practices in intelligence Production. I: J. E. Sims & G. Burton (Eds.), *Transforming U.S. Intelligence*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, s. 115–33 (19 sider).

MacGaffin, J. (2005). Clandestine Human Intelligence: Spies, counterspies, and covert Action. I: J. E. Sims & G. Burton (Eds.), *Transforming U.S. Intelligence*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, s. 79–95 (17 sider).

Monnier, J. S. Jr. (2005). Managing domestic, military, and foreign policy requirements: Correcting Frankenstein's blunder. I: J. E. Sims & G. Burton (Eds.), *Transforming U.S. Intelligence*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, s. 149–61 (13 sider).

Oakeshott, M. (1991). *Rationalism in politics and other essays*. Indianapolis: Liberty Fund, s. 5–42 (38 sider).

Sands, A. (2005). Integrating open sources into translational threat assessments. I: J. E. Sims & G. Burton (Eds.), *Transforming U.S. Intelligence*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, s. 63–79 (16 sider).

Anbefalt litteratur:

Kahneman, D., Slovic, P. & Tversky, A. (2005). *Judgement under uncertainty: Heuristics and biases*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 3–551.

Tema 6: Etterretningsetikk og etterretningsjus (12 sider)*Anvist litteratur:*

Lov om Etterretningstjenesten, av 20. mars 1998 nr. 11. Instruks om Etterretningstjenesten, av 31. august 2001 nr. 1012, med endringer, sist ved forskrift av 5. desember 2003 nr. 1721, Oslo Cappelen akademisk forlag, s. 1–6 (6 sider).

Westgaard, A. (2010). Etterretningstjenesten – oppgaver, rettslige rammer og demokratisk kontroll. I: Schartum, D. W. (red.), *Overvåking i en rettsstat*. Oslo: Fagbokforlaget, s. 297–305 (8 sider).

Anbefalt litteratur:

Johnson, L. (2006). Balancing Liberty and Security. I: R. Z. George & R. D. Kline (Eds.), *Intelligence and the national security strategist, Enduring issues and challenges* (2. utg). Boulder: Rowan & Littlefield Publishers, s. 65–83.

Herman, M. (2003). *Intelligence power in peace and war*. Cambridge: Cambridge University Press, Royal Institute of International Affairs, s. 1–385 (385 sider).

9.6 NATO og norsk og internasjonal sikkerhetspolitikk

Emneansvarlig: Førsteamanuensis Helge Danielsen, IFS.

Siden 1949 har NATO vært den viktigste arenaen for transatlantisk forsvars- og sikkerhetspolitisk samarbeid. Under den kalde krigen var NATO rettet inn mot å ivareta medlemslandenes kollektive forsvar. Det fremste kjennetegnet ved NATO var likevel ikke garantien om gjensidig hjelp som er vanlig for allianser, men to andre viktige trekk: 1) At NATO hvilte på USAs store økonomiske og militære ressurser, inkludert de kjernefysiske. 2) At det allerede i fredstid ble etablert en omfattende sivil og militær organisasjon, som satte alliansen i stand til å reagere på kort varsel.

Tidsrommet etter den kalde krigens slutt har vært en mer eller mindre kontinuerlig transformasjonsperiode for NATO, som har utviklet seg til å bli mer av en organisasjon for kollektiv sikkerhet, både i og utenfor det euro-atlantiske området. Tre endringstrekk er spesielt fremtredende: 1) NATO har tatt opp i seg mange nye medlemsland og knyttet til seg en rekke partnere, noe som har gjort alliansen til en mer heterogen organisasjon, og samarbeidet mer krevende. 2) NATO har engasjert seg i flere operasjoner "out of area". Engasjementene, flere av dem har vært omstridte, har synliggjort svakheter i organisasjonen og bidratt til å fremskynde omstilling. 3) Store endringer i trussel- og risikobildet i kombinasjon med ny teknologi og reduserte forsvarsbudsjetter har fremtvunget vesentlige endringer i NATOs styrkestruktur og kommandoapparat.

Nedtoningen av alliansens opprinnelige hovedmål etter 1989/90 fikk mange til å reise spørsmålet om NATOs fortsatte eksistensberettigelse. Det er blitt hevdet at alliansen kun har mening dersom den med stor tydelighet tilpasser seg det nye, globale trussel- og risikobildet. Andre har påpekt at medlemmene fortsatt har sikkerhetspolitiske interesser og felles verdier som kan fungere som grunnlag for videre alliansefellesskap, basert på kollektivt forsvar. Atter andre har understreket NATOs spesielle fortrinn som en kompetanseorganisasjon for utvikling av flernasjonalt og fellesoperativt samarbeid. Det finnes i dag betydelige meningsforskjeller om hva som bør være alliansens strategiske og geopolitiske hovedfokus, samt om byrdefordelingen internt i alliansen. Forskjeller mellom medlemsland i ambisjonsnivå, strategiske mål og militære kapasiteter har bl.a. ført til en diskusjon om NATO er i ferd med å utvikle seg til en allianse bestående av flere sirkler eller nivåer.

Norsk medlemskap i NATO har vært og er fortsatt en sentral del av norsk sikkerhetspolitikk. Det har vært relativt bred politisk konsensus om denne alliansetilknytningen, men også debatt om medlemskapet i seg selv, og om hva det skal innebære i praksis. Dette har hatt betydning for hvordan Norge har forholdt seg til og opptrådt i alliansen.

Emnet "NATO og norsk og internasjonal sikkerhetspolitikk" tar opp NATOs rolle og betydning for transatlantisk, europeisk og norsk sikkerhetspolitikk, med vekt på det politiske og strategiske nivå. Hovedfokus er på tiden etter den kalde krigen, men dagsaktuelle problemstillinger ses i et historisk perspektiv.

Status og studiepoeng

Emnet er valgfritt og gir 10 studiepoeng.

Plass i studiet

Emnet undervises i tredje semester, i tidsrommet fra 26. september til 4. november (uke 39 t.o.m. 44).

Læringsutbytte

Læringsutbyttet av emnet er følgende:

Kunnskaper:

- Inngående kunnskap om NATOs rolle og betydning for norsk og internasjonal sikkerhetspolitikk i et større historisk og samfunnsfaglig perspektiv, med vekt på
  - o NATOs betydning for transatlantisk sikkerhet og samarbeid.
  - o NATO og europeisk sikkerhetspolitikk
  - o Norge og NATO
  - o Forholdet mellom NATO og regionale stormakter
  - o Atomvåpenenes rolle i NATOs strategi
- Avansert forståelse av NATOs rolle som politisk arena, sikkerhetspolitisk virkemiddel og militær organisasjon, og av NATOs betydning og rolle i det internasjonale systemet.
- God oversikt over NATOs historiske utvikling under og etter den kalde krigen, og kjennskap til ulike syn på alliansens mulige utvikling (eller forvitring) etter at NATOs strategiske hovedmotstander, Sovjetunionen, ble oppløst.
- Inngående kunnskap om bakgrunnen for og konsekvensene av NATOs utvidelse østover, og av NATOs inngåelse av partnerskap regionalt og globalt.
- Innsikt i sentrale trekk ved NATOs kommandostruktur, oppbygging og organisasjon, politisk så vel som militært.

Ferdigheter:

- Kritisk forståelse av og evne til å drøfte NATOs rolle i internasjonal politikk i historie og samtid; NATOs rolle og betydning på politisk og strategisk nivå; og NATOs funksjon og betydning for ulike medlemsland.
- Evne til selvstendig å vurdere forskjellige informasjonskilder, inkludert primærkilder, som angår NATOs politiske og strategiske rolle, og til å formidle disse vurderingene skriftlig og muntlig.
- Kritisk forståelse av hvilken betydning endringer i alliansens strategiske innretning og geografiske virkeområde har hatt å si for utviklingen av organisasjon, doktrine og struktur.
- Forståelse av og evne til å problematisere sammenhengen og spenningene mellom politiske og militære utfordringer og målsetninger når det gjelder NATOs operasjoner fra 1990-årene og framover.
- En analytisk forståelse av Norges historiske og dagsaktuelle forhold til og rolle i NATO.

Undervisningsform

Studiet baserer seg på forelesninger og seminarer, gruppearbeid og selvstudium.

Vurderingsform

6-timers skoleeksamen.

Pensum (1047 sider):

Innføring i sentrale temaer/NATOs historie:

Medcalf, J. (2006). *NATO: A beginner's guide*. Oxford: Oneworld Publications, s. 1-187, noter s. 229-246 (204 sider).

NATO (2010). *Active engagement, modern defence: Strategic concept for the defence and security of the members of the North Atlantic Treaty Organisation*. Adopted by the Heads of State and Government in Lisbon. (11 sider).

NATO som organisasjon og militær allianse:

Deni, J. R. (2007). *Alliance management and maintenance: Restructuring NATO for the 21st century*. Aldershot: Ashgate, (117 sider).

Hendrickson, R. (2010). NATO's Secretaries-General: Organizational leadership in shaping alliance strategy. I: G. Aybet & R. R. Moore (Eds.), *NATO in search of a vision*. Washington, DC: Georgetown University Press, s. 51-74 (23 sider).

Sloan, E. (2008). *Military transformation and modern warfare: A reference handbook*. Westport, CT: Praeger Security International, kapittel 1, s. 1-15, og kapittel 5, s. 76-92 (32 sider).

Hovedtrekk ved NATOs utvikling etter den kalde krigen:

Moore, R.R. (2007). *NATO's new mission: Projecting stability in a Post-Cold war world*. Westport: Praeger Security International. (197 sider).

NATOs operasjoner – militære og politiske konsekvenser:

Hallams, E. (2010). *The United States and NATO since 9/11: The transatlantic alliance renewed*. London & New York: Routledge (160 sider).

Europeisk sikkerhet og transatlantiske relasjoner:

Michta, A. A. (2006). *The limits of alliance: the United States, NATO, and the EU in North and Central Europe*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield (154 sider).

Smith, M. (2010). NATO-Russia relations: Will the future resemble the past? I: G. Aybet & R. R. Moore (Eds.), *NATO in search of a vision*. Washington, DC: Georgetown University Press, s. 99-130 (31 sider).

Pifer, S., Bush R. C., Felbab-Brown, V., Indyk, M. S., O'Hanlon, M. & Pollack, K. M. (2010). *U.S. nuclear and extended deterrence: Considerations and challenges*. Washington, DC: The Brookings Institution. (Brookings Arms Control Series; 3). s. 1-28 og 55-57 (31 sider).

NATO og norsk sikkerhetspolitikk:

Tamnes, R. (2001). The strategic importance of the High North during the Cold War. I: G. Schmidt (Ed.), *A history of NATO: The first fifty years (volume 3)*. New York: Palgrave, s. 257-274, noter s. 428-431 (21 sider).

Bjerga, K.I. & Skogrand, K. (2006). Securing small-state interests: Norway in NATO. I: V. Mastny, S. G. Holtsmark & A. Wenger (Eds.), *War plans and alliances in the Cold War: Threat perceptions in the East and West*. London: Routledge, s. 218-239 (21 sider).

Børresen, J, Gjeseth, G. & Tamnes, R. (2004). Alliansedeforsvar i endring, 1970-2000. *Norsk Forsvarshistorie* (Bind 5). Bergen: Eide Forlag. Kapittel 9, s.119-164 (45 sider).

9.7 Forskningsmetode

Emneansvarlig: Førsteamanuensis Magnus Petersson, IFS.

Emnet "Forskningsmetode" bygger videre på emnet "Vitenskapsteori og metodologi" som ges under første semester.

Inom ramen for emnet utarbeider studentene en prosjektdokumentasjon for masteroppgaven. Dette skjer i ett særskilt lærerlett seminarium.

Det har gjorts några justeringar i pensumlisten og mellom emnets fire deltema jåmført med studieåret 10/11. Dessutom har inslaget av seminarieundervisning økat og antalet forelesningar minskat.

Status og studiepoeng

Emnet er obligatorisk og ger 10 studiepoeng.

Plass i studiet

Emnet er det sista under tredje semester og gjennomförs som sista emne innan studentene startar med masteroppgaven i fjårde semester.

Læringsutbyte

Kunnskaper:

Efter gjennomgången kurs ska studenten

- ha ingående kunnskaper om kvalitative metoder og kunnskaper om kvantitative metoder,
- ha kunnskap om vilken roll teorier kan ha i ett forsknings- eller utveklingsarbeite,
- ha forståelse for vetenskapens möjligheter og begrensninger, samt
- ha kunnskap om forskningsetik.

Ferdigheter:

Efter gjennomgången kurs ska studenten

- kunna bruke relevante teorier og metoder på ett sjålvstændigt såt i praktisk (yrkesrelaterad) og teoretisk problemlösning,
- kunna analysere og kritisk vårdera ulike typer av informasjon (såsom källor og litteratur), samt

- kunna redogöra för hur ett självständigt, avgränsat forsknings- eller utvecklingsarbete kan planeras och genomföras.

Generell kompetens:

Efter genomgången kurs ska studenten

- kunna analysera och kommunicera relevanta ämnes- och yrkesrelaterade problemställningar, inklusive forskningsetiska problemställningar.

Emnet innehåller fyra teman:

Tema 1: Försvaret och vetenskapen

Tema 2: Kvalitativ metod

Tema 3: Kvantitativ metod

Tema 4: Skrivprocessen

Undervisningsform

Undervisningen består av plenumföreläsningar, seminarier og självstudium. Studenterna uppmuntras att etablera studiegrupper (kollokvier). Måndag och fredag är som regel undervisningsfria dagar. Undantaget är veckan med kvantitativ metod.

Vurderingsform

Muntlig examen genomförs efter avslutat emne med karakter bestått/ikke bestått. För att emnet ska räknas som genomfört måste utpekad veileder till masteroppgaven godta projektbeskrivningen.

Pensum (671 sidor)

Pensum är dels obligatorisk litteratur (examensstoffet), dels exempellitteratur (läses inför seminarierna, men examineras inte), dels rekommenderad litteratur (för den som vill fördjupa sig ytterligare). Efter individuell värdering kan delar av pensum ersättas med annan litteratur. Detta avgörs i så fall av emneansvarlig i samråd med faglærer och/eller veileder til masteroppgaven.

Tema 1: Försvaret och vetenskapen (121 sidor):

Obligatorisk litteratur

Cresswell, J. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed approaches*. Thousand Oaks: Sage. Kap. 5–7 (46 sidor).

Forskningsetiske komiteer. Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Hentet 18. mars 2011 fra <http://www.etikkom.no>. s. 5–11, 25–35 (18 sidor).

Gilje, N. & Grimen H. (2005). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger: Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget. Kap. 10, "Verdifrihet og vitenskapens etos" (32 sidor).

Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget. Kap. 4–5 (25 sidor).

Exempellitteratur

- Bøe-Hansen, O. (2009). *Kampen om den mest uimotståelige historien* (Masteroppgave). Oslo: Forsvarets stabsskole. s. 9–47 (38 sider).
- Evans, M. (2003). From Kadesh to Kandahar: Military Theory and the Future of War. *Naval War College Review*, 55(3), 132–150 (18 sider).
- Hammersmark, J. I. (2010). *Utviklingen av norske spesialstyrker: symbolikk eller militær nytteverdi?* (Masteroppgave). Oslo: Forsvarets Stabsskole, s. 7–38 (31 sider).
- Mumford, A. (2009). Unnecessary or unsung? The utilisation of airpower in Britain's colonial counterinsurgencies. *Small Wars & Insurgencies*, 20(3), 636–655 (19 sider).
- Zetterling, N. (2009). Behovet av vitenskapelig skärpa inom krigsvitenskapen. *Kungl. Krigsvitenskapsakademiens handlingar och tidsskrift*, 213(1), 51-81 (30 sider).
- Vennesson, P., Breuer, F., Franco, Chiara de & Schroeder, Ursula C. (2009). Is there a European way of war? Role conceptions, organizational frames, and the utility of force. *Armed Forces & Society*, 35 (4), 628–645 (17 sider).

Rekommenderad litteratur

- Appleby, J., Hunt L. & Jacob M. (1994). *Telling the truth about history*. New York: London: W.W. Norton & Company.
- Christians, C. G. (2000). Ethics and politics in qualitative research. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Red.), *Handbook of Qualitative Research* (s. 133-155). Thousand Oaks: Sage.

Tema 2: Kvalitativ metod (379 sider)

Obligatorisk litteratur

- Cresswell, J. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed approaches*. Thousand Oaks: Sage. Kap. 1–3 (44 sider).
- Frendreis, J. P. (1983). Explanation of variation and detection of covariation: The purpose and logic of comparative analysis. *Comparative Political Studies* 16, 255–272 (17 sider).
- George, A. (1979). Case studies and theory development: The method of structured focused comparison. I P.G. Lauren (Red.), *Diplomacy: New approaches in history* (s. 43–68). New York: Free Press. (26 sider).
- Gilje, N. & Grimen H. (2005). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger: Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget. Kap. 6–9 (109 sider).
- Hovi, J. & Rasch, B. E. (1996). *Samfunnsvitenskapelige analyseprinsipper*. Bergen: Fagbokforlaget. Kap. 2, 4, och 6 (47 sider).

Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget. Kap. 1–3 och 6 (82 sidor).

Larsdotter, K. (2011). *Military interventions in internal wars: The study of peace or the study of war?*. Göteborg: Göteborgs universitet. kap 4 & 6 (54 sidor).

Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold*. Bergen: Fagbokforlaget. Kap. 8 (17 sidor).

Exempellitteratur

Epstein, R. A. (2005). NATO enlargement and the spread of democracy: Evidence and expectations. *Security Studies*, 14(1), 63–105 (42 sidor).

Haaland, T. L. (2010). Still homeland defenders at heart? Norwegian military culture in international deployments. *International Peacekeeping*, 17(4), 539–553 (14 sidor).

Hughes, G. (2010). The use of undercover military units in counter-terrorist operations: A historical analysis with reference to contemporary anti-terrorism. *Small Wars & Insurgencies*, 21(4), 561–590 (29 sidor).

Kreps, S. (2008). When does the mission determine the coalition? The logic of multilateral intervention and the case of Afghanistan. *Security Studies*, 17(3), 531–567 (36 sidor).

O’Toole, P. & Talbot, S. (2011). Fighting for knowledge: Developing learning systems in the Australian army. *Armed Forces & Society*, 37(1), 42–67 (25 sidor).

Rubinstein, A., Keller, D. M., Scherger, M. E. (2008). Culture and interoperability in integrated missions. *International Peacekeeping*, 15(4), 540–555 (15 sidor).

Rekommenderad litteratur:

Bennett, A. & George A. (2000). Case studies and process tracing in history and political science: Similar strokes for different foci. I C. Elman & M. F. Elman (Red.), *Bridges and boundaries: Historians, political scientists, and the study of international relations* (s. 137-66). Cambridge, Mass.: The MIT Press.

Gerring, J. (2001). *Social science methodology: A critical framework*. Cambridge: Cambridge University Press.

King, G., Keohane R. O. & Verba S. (1994). *Designing social inquiry: Scientific inference in qualitative research*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Hovi, J. (2009). *Spillteori: En innføring*. Oslo: Universitetsforlaget. Kap. 4.

Yin, R. K. (1994). *Case study research: Design and methods*. London: Sage.

Tema 3: Kvantitativ metod (102 sidor):

Obligatorisk litteratur

Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold*. Bergen: Fagbokforlaget. Kap. 1, 5, 11–12, 16–17 (102 sider).

Exempellitteratur

Gleditsch, N. P., Wallensteen, P., Eriksson, M., Sollenberg, M. & Strand, H. (2002). Armed conflict, 1946–2001: A new dataset. *Journal of Peace Research*, 39(5), 615–637 (22 sider).

Lacina, B. (2006). Explaining the severity of civil wars. *Journal of Conflict Resolution*, 50(2), 276–289 (13 sider).

Fearon, J. D. & Laitin, D. D. (2003). Ethnicity, insurgency, and civil war. *American Political Science Review*, 97(1), 75–90 (15 sider).

Gleditsch, N. P., Hegre H. & Strand, H. (2009). Democracy and civil war. I M. I. Midlarsky (Red.), *Handbook of war studies III* (s. 155-192). Ann Arbor: University of Michigan Press (37 sider).

Tema 4: Skrivprosessen (69 sider)*Obligatorisk litteratur*

Barbour, R. S. & Schostak J. (1996). Interviewing and focus groups. I B. Somekh & C. Lewin (Red.), *Research methods in the social sciences* (s. 41-48). London: Sage. (7 sider).

Cresswell, J. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed approaches*. Thousand Oaks: Sage. Kap. 4 (21 sider).

Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget. Kap. 7 (13 sider).

Romarheim, A. (2010). Demand for hostages: Modelling hostage-takings. I L. del Valle & J. Sadka (Red.), *Teoria de Juegos y Derecho Contemporaneo* (s. 157-185). Mexico City: Instituto Tecnológico Autónomo de Mexico. (28 sider).

Exempellitteratur

Mæland, B. (2003). *At alle behandles likeverdig og med respekt, uansett bakgrunn? Forsvarets verdigrunnlag og norske offiserer i KFOR*. Oslo: IFS. (IFS Info; 3) (18 sider).

Withworth, S. (2004). *Men, militarism and UN peacekeeping: A gendered analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers. Kap. 4, s. 85–118 (33 sider).

10 Arbeidet med masteroppgaven – fjerde semester

I det fjerde semesteret skal studentene konsentrere seg om arbeidet med masteroppgaven.

Gjennom skriving av masteroppgaven skal studenten oppøve sin evne til å gjennomføre et selvstendig vitenskapelig prosjekt. Tema for oppgaven skal være relevant for Forsvaret og normalt være innenfor kjerneområdene ved FHS (*militærmaktens kontekst, fellesoperasjoner og militær virksomhetsstyring*).

Studenter som gjennomfører masterstudiet med fordypning i militær virksomhetsstyring, forutsettes å velge tema fra dette kjerneområdet også for sin masteroppgave.

Masteroppgaven er individuell, men i samråd med dekan og utnevnte veiledere kan studentene samarbeide om avgrensede deler av undersøkelsen, for eksempel kilder og datainnsamling samt metodebruk. Det forutsettes en stor grad av selvstendighet og initiativ fra studentenes side.

Studiepoeng

Masteroppgaven gir 30 studiepoeng.

Plass i studiet og omfang

Masteroppgaven skal ha et omfang på 17 000–25 000 ord. Omfang regnes ut fra brødteksten. Fotnoter, litteraturliste og illustrasjoner kommer i tillegg. Masteroppgaven skal leveres elektronisk i PDF-format innen 23. mai 2011. Skolen vil forestå trykking av papireksemplarer til sensorene.

Status

Masteroppgaven er obligatorisk.

Vurderingsform

Masteroppgaven vurderes etter en karakterskala fra A til F, der F er ”ikke bestått”. Det avgjøres tidlig i studieåret om det skal avlegges en justerende muntlig eksamen. Dekan nedsetter en kommisjon som vurderer hvem som får ”Sjef FHS’pris for beste masteroppgave”.

Avtale om veiledning

Dekan ved FHS oppnevner veileder. Studentene inngår en skriftlig, forpliktende veiledningsavtale med veileder og FHS. Denne avtalen skal bidra til å sikre en god progresjon og gjennomføring av arbeidet med masteroppgaven. Avtalen presiserer forhold som legges til grunn for samarbeidet. Avtalen fylles ut av studenten og veileder i samarbeid og signeres av begge parter og av eventuell biveileder. Ferdig utfylt og signert avtale leveres til studieadministrasjonen for godkjenning og arkivering.

10.1 Prosedyrer for valg av valgfritt emne og tema for masteroppgaven

Inntak på valgfritt emne

Antall studenter på hvert av de valgfrie emnene i tredje semester er begrenset. Studentene leverer søknad innen 22. juni til studieadministrasjonen om opptak på ønsket emne med prioritet 1–3. Søknaden skal ikke begrunnes. Tildeling av plass kunngjøres uke 24 2012. Ved plassmangel på et eller flere emner avgjøres opptaket på grunnlag av oppnådde karakterer i Stabsstudiet.

Tema for masteroppgaven

Dekan godkjenner tema for masteroppgaven. Prosedyren er som følger:

Innen 10. oktober skal hver enkelt student angi sin problemstilling/tematikk og tentative tittel for masteroppgaven på et fastsatt skjema til studiekonsulenten. På dette skjemaet kan også studenten angi ønsket veileder.

Senest 24. oktober får studenten beskjed om oppgavetittel/tematikk er godkjent og tildeles veileder. Studentene tar kontakt med veileder, og student og veileder gjennomfører en samtale, begrenset oppad til 30 minutter, for å definere tema og foreløpig oppgavetittel. Dersom en student ønsker en annen veileder, tar studenten kontakt med dekan.

FHS kan etter søknad fra student inngå avtale med ekstern hoved- eller biveileder. Søknad sendes studieadministrasjonen med påtegning. Det kan også ved behov inngås avtale om intern biveileder.

Etter valg av oppgavetema og veileder inngås en veiledningskontrakt mellom student og veileder. Om oppgavetittelen ikke blir godkjent, tar dekan kontakt med student og veileder og det oppnås enighet om hvilke endringer som er påkrevd.

Uke 45–51: I denne perioden utarbeider hver student en prosjektbeskrivelse innen rammen av emnet "Forskningsmetode". Tentativt budsjett for masteroppgaven utarbeides i samråd med veileder og vedlegges prosjektbeskrivelsen. Prosjektbeskrivelsen skal være godkjent av veileder innen muntlig eksamen avlegges.

Senest 14. desember leverer studenten original utfylt veiledningskontrakt, signert av student og veileder(e), til studiekonsulenten. Student og veileder beholder selv en kopi.

21. mai 2012: Innlevering av masteroppgaven.

11 Planlegging, gjennomføring og vurdering av eksamener

Eksamenspraksis ved FHS er hjemlet i Lov om universiteter og høyskoler av 1. april 2005 og Forskrift om eksamen ved FHS, samt utfyllende bestemmelser og retningslinjer.

11.1 Utarbeidelse og godkjenning av eksamener

Emneansvarlige (EA) står for utarbeidelsen av eksamensoppgaver. For hver eksamen utarbeides det to forslag til oppgavesett. Disse sendes til Dekan for godkjenning. Dekan avgjør hvilket oppgavesett som skal brukes og hvilket som skal holdes i reserve ved å signere på oppgavesettens første side. Oppgavesettet som holdes i reserve, vil bli brukt til eventuell utsatt prøve. Kun emneansvarlig, Dekan, dedikert personell i studieadministrasjonen og navngitte personer som har deltatt i utarbeidelsen av oppgavesettene, skal ha kjennskap til oppgavens innhold.

Studieadministrasjonen er ansvarlig for gjennomføringen av eksamen i det enkelte emne. Dette omfatter iverksettelse av praktiske forberedelser av lokaler etc., i tillegg til utlevering av

oppgavene og innsamling av besvarelsene, samt formidling av besvarelsene til sensorene etter eksamen.

11.2 Den praktiske gjennomføringen

Emneheftene skal informere om detaljene i gjennomføringen av eksamen.

Studentene skal være på plass i tilviste klasserom senest 15 minutter før eksamenstart. Ansvarshavende inspektør deler ut oppgavene på det bestemte tidspunktet. Eksamenstiden starter når alle studentene har fått sine oppgaver. Ved skoleeksamen med tilsyn kan studentene bare forlate plassen med tillatelse fra, og i følge med, en eksamensvakt. Det er ikke anledning til å forlate plassen før tidligst én time etter at eksamen er begynt. Studenter som møter mindre enn én time for sent, dvs. før noen kan ha forlatt eksamenslokalet, kan vanligvis få adgang til eksamen. De må likevel levere når eksamenstiden utløper.

Ved prøvetidens utløp skal den enkelte student levere sin besvarelse, i skriftlig eller elektronisk form, som bestemt. Kandidat- og sidennummer skal påføres alle dokumenter i besvarelsen. En standard forside skal benyttes. Ansvarshavende inspektør kontrollerer innholdet og at forsiden er korrekt utfylt.

Emneansvarlig eller utpekt fagpersonell vil kun svare på oppklarende spørsmål i prøveperioden. Studenten skal ved innlevering av oppgavene signere for at hun/han har levert. Fusk, eller forsøk på fusk, medfører bortvisning fra eksamenslokalet.

11.3 Sensur

Sensur skal normalt foreligge senest 3 uker (15 virkedager) etter avlagt prøve, hvis ikke særlige grunner gjør det nødvendig å bruke mer tid.

11.4 Særordninger

Studenter som har behov for spesiell tilrettelegging eller forlenget tid ved eksamen, kan søke studieadministrasjonen om dette. Søknaden må fremmes ved semesterstart. Når behovet har oppstått i løpet av semesteret, må studenten søke så snart som mulig. Behovet må dokumenteres i form av legeerklæring eller annen relevant dokumentasjon. Det kan innvilges inntil 25 % utvidet eksamenstid. Utenlandsstudenter innvilges én ekstra time når de leverer sin besvarelse på norsk. Om studenten er forhindret fra å avlegge eller fullføre eksamen på grunn av sykdom, skal det leveres legeerklæring umiddelbart.

11.5 Utsatt/ny eksamen

Studenter som har gyldig fravær ved eksamen og kan dokumentere dette, har rett til utsatt prøve. Studenter som ikke bestod ved siste ordinære eksamen, tar ny eksamen i form av utsatt prøve, eventuelt ved neste ordinære eksamen i samme emne.

11.6 Antall forsøk til eksamen

Det gis normalt ikke anledning til å avlegge ny eksamen hvis studenten har bestått. Ved ikke-bestått får studenten ett nytt eksamensforsøk. Dette gjelder også dersom kandidaten får karakteren F etter klage på ordinær resultat av ordinær prøve.

En masteroppgave som har fått karakteren ”ikke bestått”, kan leveres på ny én gang og da innen avtalt tidspunkt og i bearbeidet form. En masteroppgave som har fått et bestått resultat til eksamen, kan ikke leveres på ny i bearbeidet form.

11.7 Vitnemål

For studenter som har fullført og bestått Stabs- eller masterstudiet ved FHS, skal det utstedes et vitnemål som skal angi: personopplysninger, emner med karakterer, antall studiepoeng pr. emne og studiepoeng totalt, hvilket semester eksamen ble avlagt og tittelen på masteroppgaven.

Den som ikke har avsluttet utdanningen, skal på anmodning gis karakterutskrift for de eksamener eller prøver som er bestått. Dersom utdanningen er gitt i samarbeid med andre institusjoner, jf. §3-2 første ledd i Lov om universiteter og høyskoler, skal dette fremgå av vitnemålet. Karakterer gis med hele bokstavkarakterer, A til F.

I tillegg tildeles Diploma Supplement etter fullført og bestått *Master i militære studier*. Studenter som har gjennomført Stabsstudiet, skal også tildeles dette. Diploma Supplement er et internasjonalt vitnemålstillegg studentene får i tillegg til det nasjonale vitnemålet ved fullført grad. Diploma Supplement foreligger på engelsk, og er kun gyldig sammen med vitnemålet fra Stabsstudiet og/eller Masterstudiet ved FHS. I tillegg til vitnemål og Diploma Supplement, deler FHS ut en egen diplom til studenter som har fullført og bestått Stabs- eller masterstudiet.

11.8 Priser ved Stabs- og masterstudiet

For å anspore til ekstra innsats og arbeid for egen og andres læring, samt honorere godt arbeid og gode prestasjoner, er det etablert tre priser som deles ut under den formelle avslutningsseremonien for det aktuelle studium:

- Forsvarssjefens ærespris (FSJs ærespris)
- Sjef Forsvarets høgskoles pris for beste masteroppgave (Sj FHSs pris)
- Sjef Forsvarets operative hovedkvarters pris til beste student i strategi og fellesoperasjoner (Sjef FOHs pris)
- Sjef Økonomi- og styringsstabens pris til beste student i virksomhetsstyring (Sjef ØS pris)

12 Kvalitetssikring av utdanningen

Alle norske universiteter og høyskoler skal ha interne systemer for kvalitetssikring av utdanningstilbudene. Kvalitetssikringssystemet skal omfatte alle forutsetninger og prosesser som har betydning for utdanningskvaliteten. Sjef FHS har et overordnet ansvar for kompetanseproduksjon og utdanningsvirksomhet i Forsvaret, inkludert ansvaret for å oppfylle kravene til kvalitetssikring som stilles til en akkreditert høyskole. Nedenfor omtales bare de prosedyrene knyttet til kvalitetsarbeidet som gjelder spesifikt for Stabs- og masterstudiet ved FHS.

FHS ser på arbeidet med å sikre kvalitet i utdanningstilbudet ved institusjonen som en kontinuerlig prosess, der hele institusjonen – med studentene i en særlig viktig rolle – bidrar. Arbeidet med kvalitetssikring skal være integrert i alle aktiviteter og prosesser

I sitt kvalitetsarbeid forholder FHS seg til internasjonale og nasjonale standarder for kvalitetsstyring. På samme måte som FHS samarbeider med universiteter og høyskoler i inn- og utland for å holde seg faglig i front, trekker FHS også veksler på disse i kvalitetssikringsarbeidet.

FHS har i dag flere standardiserte prosedyrer for kvalitetssikring. Mål, strategier og prosedyrer relatert til kvalitetsarbeidet, er beskrevet i *Kvalitetshåndbok for Stabs- og masterstudiet* og i *Kvalitetshåndbok for Forsvarets høyskoler*, som begge er tilgjengelige i nettutgave.

Ved utgangen av hvert skoleår utarbeides en *Årsrapport* om det totale kvalitetsarbeidet ved institusjonen. Rapporten skal gi en helhetlig og overordnet vurdering av studiekvaliteten ved FHS, og en oversikt over tiltak innenfor kvalitetssikring som er gjennomført eller anbefalt gjennomført.

På vegne av Sjef FHS forvalter Dekan med støtte fra studieadministrasjonen *Kvalitetshåndbok for Stabs- og mastergradsstudiet*. Dekanen sørger for at denne blir kontinuerlig videreutviklet i samarbeid med emneansvarlige, øvrige involvert personell og studentene.

Kvalitetsarbeidet ved FHS skal involvere alle aktører og interessenter i utdanningen. Dette ivaretas gjennom rutiner for emne- og programevaluering, samt utvalgsstrukturen som er beskrevet nedenfor.

12.1 Fora for undervisningsledelse og kvalitetssikring av undervisningen

Studieplangruppen (SPG) er dekanens konsultative organ og den sentrale kvalitetsnemnda ved Stabs- og masterstudiet. SPG ledes av dekan, og består forøvrig av *emneansvarlige* (de faglig ansvarlige for hvert enkelt emne), tre representanter fra studentstyret, én representant fra krigsskolene, én representant for Sjef FSTS, kullsjef, og ved behov også eksterne representanter. SPG møtes normalt to ganger i året, og utover dette etter behov. Dekan og SPG arbeider på et helt selvstendig grunnlag når det gjelder faglig innhold, men forholder seg til føringer fra Sjef FHS når det gjelder rammevilkårene for utdanningen. Dekan og medlemmer av SPG oppnevnes normalt for to år, med mulighet for forlengelse.

Emneutvalg (EU) behandler saker knyttet til de enkelte emnene. Disse ledes av *emneansvarlig*, og består ellers av en representant for undervisningspersonellet for øvrig og en studentrepresentant. Andre representanter for studentene eller skolen kan inviteres til å delta på møtet. Utvalgene møtes minst to ganger i det semesteret emnet tilbys, eventuelt etter behov. I tillegg til å støtte emneansvarlig, har utvalgene som oppgave å gi innspill til SPG og å bearbeide evalueringene av emnene. Etter hvert avviklet emne utarbeider emneansvarlig, blant annet med bakgrunn i studentevalueringene, en samlet sluttevaluering for sitt emne.

12.2 Studentevalueringer

I tillegg til løpende dialog mellom studenter og emneansvarlige i emneutvalgene, evalueres de enkelte emnene avslutningsvis ved hjelp av et spørreskjema.

Studentevalueringene behandles av emneansvarlig. Emneansvarlige, i samarbeid med emneutvalget, foreslår forbedringstiltak. Forslagene drøftes videre i SPG.

Tiltak med begrunnelse fremgår av referat fra møter i emneutvalget. Disse referatene finnes på Doculive under saksnummer 2005 05 4970.

12.3 Årsevaluering av studiene

Avslutningsvis i studieåret gjennomføres et evalueringsmøte der alle studenter, emneansvarlige, samt ledelse og øvrig fagpersonell deltar. Studentene gir sin vurdering av studieåret som helhet, og er i stor grad premissleverandører for evalueringsmøtet. Studentenes roller og ansvar i forbindelse med årsevalueringen fordeles i forbindelse med tildeling av verv i de ulike studentorganene, jf kapittel 15.

12.4 Kvalitetssikring av undervisningspersonalet

Kvaliteten på undervisningen avhenger av kvaliteten på undervisningspersonalet. Evalueringsprosedyrene beskrevet ovenfor er ett virkemiddel for å sikre høy kvalitet. Tilbakemeldinger gjennom evalueringsprosedyrene kan føre til enten mindre justeringer i undervisningen, korrektive tiltak av større art – for eksempel endringer i undervisningspersonalets undervisningsportefølje – eller eventuelt endringer i sammensetningen av undervisningspersonalet.

Kvalitetssikring foretas, ved siden av gjennom evaluering, gjennom å stille formelle krav til formalkompetanse og utdanning, pedagogisk kompetanse og egen forskningsvirksomhet. For dem som forestår den erfaringsbaserte delen av undervisningen, vektlegges erfaring og dokumentert militær spisskompetanse.

Stillingsbeskrivelsen for alle faglige stillinger som er knyttet til masterutdanningen, legger mulighetene godt til rette for faglig oppdatering og egen FoU-virksomhet. Det blir videre lagt til rette for at faglig personell i perioder vil kunne drive relevant faglig virksomhet og videreutvikling ved andre av Forsvarets avdelinger og sivile akademiske institusjoner i inn- og utland. Som en del av sin ordinære virksomhet deltar fagpersonalet på seminarer, kurs og lignende med tanke på faglig utvikling. Den militære delen av undervisningspersonalet deltar på reiser, møter og øvelser, ikke bare i nasjonal regi, men også i NATO og FN-sammenheng. Dette er spesielt viktig for den erfaringsbaserte delen av undervisningen.

Alle faglig ansatte uten pedagogisk basiskompetanse, tilbys kurs i høyskolepedagogikk.

12.5 Kvalitetssikring av Forskning og utvikling

FoU ved FHS omfatter både forskning og utviklingsarbeid. Utdanningen skal skje i tett samvirke med forsknings- og utviklingsprosessene. Studentene skal for eksempel kunne skrive masteroppgaver innenfor FoU-temaer ved FHS og samarbeidende institusjoner, for på den måten å skape et gjensidig berikende samarbeid mellom lærer og student.

FHS søker å sikre kvalitet i forsknings- og utviklingsvirksomheten (FoU) på to måter:

For det første gjennom å sørge for at FoU drives av faglig godt kvalifiserte personer. I rekrutteringen av faglig personell settes det krav til både *formelle* vitenskapelige kvalifikasjoner

og dokumenterte resultater. Etter ansettelse legges det til rette for (gjennom tilrettelegging av det daglig arbeidet, tilskuddsordninger, muligheter for reise og opphold ved relevante universiteter, osv) at faglig personell skal kunne kvalifisere seg til for førstestillings- og professorkompetanse. Blant annet opparbeider faglig personell seg rett til å søke om forskningstermin. De kan også nyttiggjøre seg avtaler FHS har med utvalgte forskningsinstitusjoner i andre land for lengre FoU-opphold. FHS legger også til rette for at faglig personell i kortere perioder skal kunne drive relevant faglig virksomhet og videreutvikling ved andre avdelinger i Forsvaret og ved sivile akademiske institusjoner i inn- og utland. Videre legges det til rette for at fagpersonalet, som ledd i sin ordinære virksomhet, kan delta på seminarer, kurs og lignende med tanke på faglig utvikling.

For det andre søkes kvaliteten sikret ved at forskningsprosjekter utover 6 måneders varighet er underlagt et *oppfølgingssystem*. Dette er et konkret program- og prosjektoppfølgingsystem som omfatter prosedyrer for initiering, oppstart og gjennomføring av programmer/prosjekter, samt systemer for avviksbehandling og rapportering. Systemet bidrar til økt bevissthet omkring forskningsprosessen og bidrar til at relevans, kvalitet og fremdrift sikres. Ved særlige store prosjekter blir det oppnevnt referansegrupper/styringsgrupper med deltakere fra både relevante akademiske institusjoner og fra praksisfeltet.

Ved siden av dette søker FHS hele tiden å ha en viss andel eksterntfinansierte forskningsprosjekter i sin portefølje. Vi anser dette også å være et ledd i kvalitetssikringen, i det slik virksomhet blant annet bidrar til å skape verdifulle faglige nettverk, både nasjonale og internasjonale, og dermed innebærer en ”benchmarking” og kvalitetssikring av forskningen.

13 Biblioteket

Bibliotekets hensikt er å tilby moderne bibliotek tjenester til studenter og ansatte ved FHS, slik at de oppnår bedre kvalitet på undervisning og læring.

13.1 Samling og lokaler

Forsvarets høgskoles bibliotek holder til i 1.etg. i bygning 10. Biblioteket er betjent mandag til fredag kl. 0730–1530. For høgskolens brukere er biblioteket tilgjengelig med adgangskort kl. 0600–2200.

Biblioteket dekker fagområdene militærmakt (militærhistorie, militær tenkning og teori, krigføring og militære operasjoner), krigens folkerett, utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitikk, internasjonal organisasjon (FN), konflikt- og krisehåndtering, ledelse og psykologi. Biblioteket har elektronisk tilgang til en rekke tidsskrifter, og abonnerer på flere databaser.

For å søke i bibliotekets databaser, gå til bibliotekets hjemmeside:
www.forsvaret.no/fhs/bibliotek

I biblioteket finner du:

- relevant faglitteratur med nyeste litteratur utstilt
- veiledningskranke med hyggelige bibliotekarere

- PC-arbeidsplasser/søkemaskiner
- lesesal
- sittegrupper for avis- og tidsskriftlesing
- kopimaskin/printer

13.2 Tjenester

Litteratursøking og referansehandtering

Biblioteket underviser i litteratursøking og i referansehandtering. Bibliotekarene er ekspertbrukere på referansehandteringsprogrammet EndNote. Biblioteket tilbyr individuell veiledning for dem som måtte ønske det.

Bestill en bibliotekar

Du har mulighet for å bestille en bibliotekar som kan hjelpe deg med å finne bøker, artikler og annen relevant informasjon – for eksempel i forbindelse med masteroppgaven. Vi viser deg både trykte og elektroniske kilder. I enkelte emner er individuell og/eller gruppevis veiledning i bruk av biblioteket og søk i skriftlige og elektroniske kilder, en del av undervisningsopplegget.

Skaffe litteratur

I tillegg til det vi har i egen samling, kan biblioteket låne inn bøker og bestille artikkelkopier fra andre bibliotek.

Alerts – litteraturovervåking

Varslinger/alerts holder deg oppdatert om ny litteratur som publiseres innenfor ditt fagområde. Flere av bibliotekets databaser har en meldingstjeneste, alert, som gir deg regelmessige meldinger på e-post når det kommer nytt nummer av et tidsskrift, eller når det blir registrert artikler som svarer til et forhåndsdefinert søk.

13.3 Kontaktinformasjon

Hjemmeside: forsvaret.no/fhs/bibliotek

Bibliotekets e-postadresse: bibl@fhs.mil.no

Telefonnummer: 0510 5725 / 23 09 57 25

14 Infrastruktur

14.1 Lokalisering og bygninger

FHS er hovedsakelig lokalisert på Akershus festning. Festningen er en del av Oslos sentrale område, med gangavstand til de fleste hovedstadsfunksjoner i sentrum. Området inngår i den historiske delen av sentrum i nord, og grenser til havna og fjorden i øst, syd og vest. Festningsområdet har meget god tilknytning til offentlige transportmidler som tog, trikk, buss og båt, og til et omfattende veinett, blant annet E 18 og E 6.

Størsteparten av FHS' virksomhet er lokalisert til det indre festningsområdet. Masterutdanningen ved FHS gjennomføres i lokalene til FSTS i bygning 10 på Akershus festning. I disse lokalene finnes følgende undervisningsrom:

- Plenumsal I: Kirkesalen med plass til ca. 100.
- Plenumsal II: Oscarsborg med plass til ca. 40.
- Klasserom Fleischer: Plass til ca. 40.
- Klasserom Zeiner-Gundersen: Plass til ca. 40.
- Klasserom Mehre: Plass til ca. 25–30.
- Klasserom Stadt: Plass til ca. 25.
- 16 grupperom: Plass til 8 i hvert.
- Celler / små kontorer på ca. fire–fem kvm. Kan disponeres av studentene.
- Lesesal for 8 personer i biblioteket.

14.2 IKT-infrastruktur

FHS har en informasjons- og kommunikasjonsteknologisk infrastruktur av høy standard. IKT benyttes i alle studiesammenhenger. Ambisjonen til høgskolen er å være en foregangsinstitusjon for resten av Forsvaret når det gjelder utnyttelse og anvendelse av IKT.

Det er i dag flere nettverk ved FHS på grunn av forskjellig sikkerhetsgradering på dataene. Nettene gir kommunikasjon mot Internett, Forsvaret og NATO. Studenter og ansatte har alle nye maskiner (bærbar maskin eller arbeidsstasjon avhengig av behovet). Det er installert trådløst nettverk på hele skoleområdet og der studentene bor. Dette gir gode muligheter for forflytning uten tap av tilgang til nettverk.

FHS er koblet til Internett via en fastlinje ved høgskolen og en fastlinje der studentene bor. En dedikert kryptert kommunikasjonskanal gir studentene muligheter til å arbeide hjemmefra, mot utvalgte tilgjengelige nettverksressurser ved skolen.

IKT-tjenestene betjenes av Forsvarets egen driftsorganisasjon (FLO/IKT/DT/OSLO), som har ansatte plassert i FHS' lokaler for å kunne yte best mulig service for FHS' brukere. FHS har strenge krav til IKT-tjenestene med tanke på å understøtte virksomheten best mulig, og IKT-systemene er derfor i stadig utvikling.

15 Studentorganer

15.1 Generelt

Studentene ved FHS, med unntak av de internasjonale og enkelte sivile, er tilsatt i Forsvaret. Dermed er Hovedavtalen, med tilpasningsavtale for Forsvaret, Arbeidstidsavtale for militære arbeidstakere, Tjenestetvistloven, Tjenestemannsloven og Arbeidsmiljøloven hovedgrunnlaget for deres medbestemmelse.

FHS har dog flere formelle studentorganer som ivaretar studentenes innflytelse og medbestemmelse i saker som angår dem. Disse medvirker til å ivareta og utvikle skolen til en utdanningsinstitusjon av høy kvalitet gjennom et konstruktivt samarbeid mellom studenter og skoleledelsen.

Følgende formelle organer ved skolen har studentrepresentasjon:

- Studentallmøtet
- Studentstyret
- Møte med ledelsen ved FHS / FSTS
- Arbeidsmiljøutvalget (AMU)
- Læringsmiljøutvalget (LMU)
- Studieplangruppe (SPG)
- Emneutvalg (EU)

15.2 Studentallmøtet

Studentallmøtet er studentenes øverste organ. Alle studenter ved Stabs- og masterstudiet har møte- og stemmerett. På det første studentallmøtet (studentvalgallmøtet) velges studentstyret og representanter til AMU/LMU. Studentallmøtet kan avholdes etter krav fra studentene, eller når studentstyret finner det nødvendig.

15.3 Studentstyret

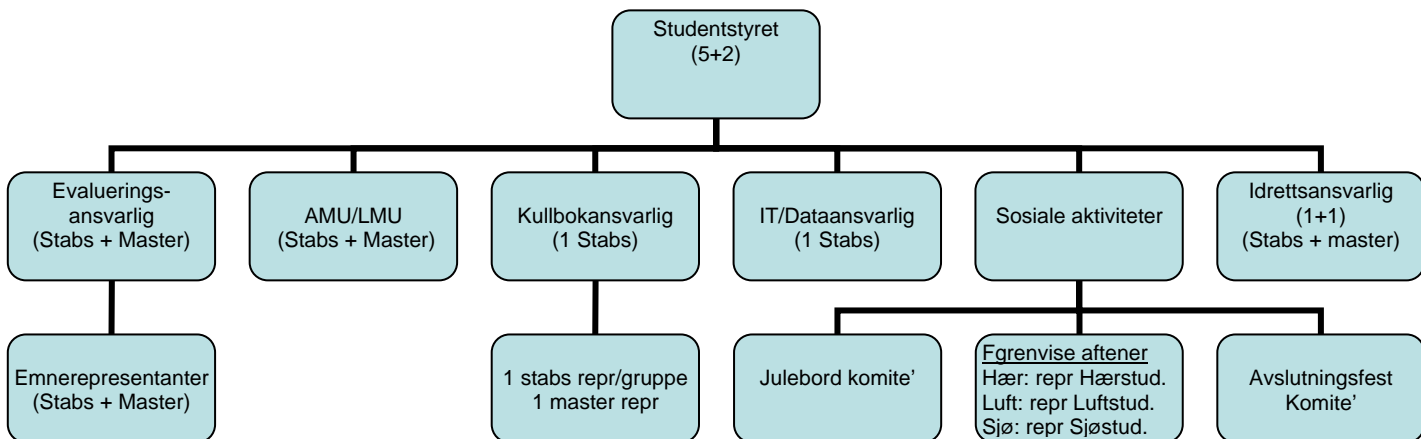
Studentstyret består av fem styremedlemmer og to vararepresentanter. Styremedlemmene skal bestå av tre norske offiserer, en sivil og en internasjonal student. For å skape kontinuitet skal styret alltid bestå av elever fra Stabs- og masterstudiet. Kontinuiteten sikres ved at det hvert år velges minimum én studentsom sitter i 2 år. Denne skal være masterstudent i sitt første år. Varerepresentantene skal være én student fra 1. året, og én student fra 2. året. Studentstyret bør velges innen 1 mnd etter skolestart, og valget iverksettes av de studentstyre- representantene som sitter i sitt 2. år.

Styret konstituerer seg selv, og velger selv leder og alle verv. Ved avstemninger gjelder alminnelig flertall, og lederen har dobbeltstemme ved stemmelikhet. Styret fastsetter selv sin forretningsorden, fører referat over saksbehandlingen, avholder møter når minst to fra styret krever det, og er beslutningsdyktig når minst tre medlemmer er til stede.

Studentstyrets oppgaver:

- Leder og koordinerer studentorganenes oppgaver. Se organisasjonsmodell.

- Planlegger og gjennomfører sosiale arrangementer
- Gjennomfører møte med Sjef FSTS og Dekan kvartalsvis eller ved behov.
- Deltagelse med 3 representanter (ett styremedlem og to vararepresentanter) i SPG.
- Planlegger og gjennomfører studentallmøter eller informasjonsmøter ved behov.
- Organiserer nyvalg på alle studentverv innen en måned etter skolestart

Figur 3: Studentstyre organisasjonskart

15.4 Møte med ledelsen

Det vil kvartalsvis eller ved behov gjennomføres møte mellom Sjef FSTS, Dekan og leder studentstyret. Hensikten med møtet er å bidra til et konstruktivt samarbeid mellom studenter og skoleledelsen, bidra til utviklingen av skolen på tvers av institusjonene/seksjonene, samt bidra til felles situasjonsforståelse.

15.5 Arbeidsmiljøutvalg (AMU)

Studentene velger en representant og en vararepresentant til AMU ved FHS. For å oppnå kontinuitet er det ønskelig at en av representantene er masterstudent og velges for 2 år. Som hovedregel bør derfor representanten være én student fra 1. året, og vararepresentanten én student fra 2. året.

15.6 Læringsmiljøutvalg (LMU)

Studentene velger en representant og en vararepresentant til LMU ved FHS. Normalt vil dette være de samme studentene som velges til AMU (se pkt 13.5.)

15.7 Kullbok

Det velges en ansvarlig kullbokrepresentant. I tillegg utpeker hver studentgruppe en representant som inngår i kullbokredaksjonen for å assistere med dokumentasjon, artikler, bilder etc. for å oppnå en best mulig kullbok. I tillegg velges det en kontakt for masterstudiet.

15.8 IT/Dataansvarlig

Det velges en IT/Dataansvarlig student for stabsstudiet. Studenten bør være IT kyndig og kunne være en støtte for studenter, eksterne og interne lærekrefter ifm gjennomføring av undervisning i plenum/storgrupper. Studenten skal videre følge opp IT/Datatekniske anlegget i Kirkesalen og melde feil og mangler til SO/Studieadm, samt vil være kontaktperson for Studieadministrasjonen.

Videre kan studenten tilrettelegge for kullet ifm samling/brenning av elektronisk dokumentasjon ila studieåret dersom kullet ønsker dette.

15.9 Sosiale arrangement

For ytterligere å fremme trivsel og skape et godt læringsmiljø, gis studentene bistand med praktisk tilrettelegging av og økonomisk støtte til forskjellige sosiale tiltak og arrangementer. Studentene velger hovedansvarlig/komité for julebord, grenvise aftener (representanter fra H-S-L studentene), avslutningsfest etc.

15.10 Idrett

Studentene velger en felles idrettsrepresentant for Stabsstudiet og Masterstudiet. Idrettsrepresentanten skal holde seg orientert om, og informere studentene om, hvilke militære idrettstilbud som er tilgjengelige for studentene ved Akershus festning og på Linderud. Idrettsrepresentanten skal være behjelpelig med å avvikle årlig fysisk test for de studentene som ønsker det.

15.11 Studieplangruppe (SPG)

Studentstyret vil være representert med tre representanter (ett styremedlem og to vararepresentanter) i SPG. Normalt vil SPG representantene fra henholdsvis stabs- og masterkullene også være evalueringsansvarlige i respektive kull.

15.12 Emneutvalg (EU)

Studentene vil være representert med én representant i hvert emneutvalg på både stabs- og masterstudiet. Fellesoperasjonsemnet kan velge 2 representanter eller dele opp perioden dersom dette er ønskelig. Emnerepresentantene støtter evalueringsansvarlige (SPG- representantene) i utarbeidelsen av en sluttevalueringsrapport for studieåret fra kullet.

Emnerepresentantene fra stabsstudiet velges normalt blant gruppeoberstene under emnene.

16 Direktiver for studentfunksjoner

16.1 Generelt

Studiehåndboken omfatter direktiver for:

- Vakthavende student (VHS)
- Gruppeoberst (GOB)
- Vertsstudent (VS)

16.2 Direktiv for vakthavende student

Studenter ved FHS vil etter tur bli beordret som vakthavende student (VHS). Beordring bekjentgjøres normalt på detaljprogram, og gjelder normalt for en uke. Ved reiser som innebærer overnatting utenfor Oslo, kan disse rutineene endres. Vakthavende student støtter seg på gruppeoberstene i primærgruppene, JOPG ledere eller andre ift distribusjon/innhenting av informasjon til studentene, herunder fravær, avmelding mm.

VHS er ansvarlig for:

- Klargjør UV- rom (spesielt Kirkesalen/Stadt), orden, lufting og AV-anlegg. Lære seg bruken av anlegget uken før en går på, slik at en slipper unødige overraskelser. Dette gjelder også bruken av bærbar mikrofon til foredragsholder (ekstra batteri tilgjengelig).
- Ta kontakt med emneansvarlig fredagen før eller evt. siste skoledag for å avklare spørsmål, foredrag eller andre momenter.
- Koordiner med vertsstudent (VS) mht. presentasjon av foredragsholder. Legg inn alle foredrag på fellesmappa dagen før det skal holdes, om det er mulig. Dermed er det mulig å forberede seg på en god måte. Det innebærer at VHS må ta kontakt med aktuelle personer og informer via e-post til kullet at foredraget er tilgjengelig. I tillegg kopierer opp foredrag (støtteark), slik at det er mulig å ta egne notater. Husk stifting og hulling.
- Avtal med foredragsholder om han/ hun ønsker varsling av 5 minutter og time slutt, eventuelt holder kontroll på dette selv.
- Sørg for at det er vann og glass til foredragsholdere. Vannmugge og glass fås i Kantinen.
- Når det er to minutter til undervisningsstart, ringes det to ganger med skipsklokken ute i gangen. Ett minutt igjen – en gang.
- Når Skolesjef/ flaggkommandører/generaler skal være tilstede eller holde foredrag ringes det i klokken i Kirkesalen med ett slag når de er på vei inn i salen. I tillegg kommanderes det: Reis opp!
- Møteledelse ved alle spørsmålsrunder og debatter.

Dersom ikke annet er avtalt direkte med foredragsholderen på forhånd, er det VHS som leder spørsmålsrunder og debatter (jf. TJ 13-1, kap. 8 Møter). De som ønsker å stille spørsmål eller komme med kommentarer, signaliserer dette til VHS ved å rekke en hånd i været. VHS holder rede på rekkefølgen, og gir ordet til studentene. Ønskes tilleggsspørsmål eller replikk, signaliseres dette til VHS ved å rekke opp to fingre. Studentene reiser seg og snakker høyt og tydelig, slik at alle i salen kan følge med på ordvekslingen. Dersom VHS finner det hensiktsmessig, er det mikrofoner tilgjengelig til spørsmålsstillere.

16.3 Direktiv for gruppeoberst

Studentene ved stabsstudiet vil normalt bli inndelt i primærgrupper. I primærgruppene skal studentene velge 1 representant som gruppeoberst for hvert emne under stabsstudiet.

Gruppeobersten er også emnerepresentant for gruppa og skal bidra/støtte emnerepresentanten med evalueringen av emnet.

Gruppeoberst er ansvarlig for:

- Påse at det blir holdt orden og ryddig på grupperom

- Være kontaktpunkt for emneansvarlig og kullsjef
- Støtte VHS ift distribusjon/innhenting av informasjon, herunder kontroll på og avmelding av gruppens personell
- Ansvarlig ift igangsetting av gruppearbeider, samt eventuell fordeling av arbeid og fremlegging/presentasjon med mer.
- Støtte emnerepresentanten ifm emnevalgsmøter, evaluering underveis og sluttevalueringen av emnet.

16.4 Direktiv for vertsstudent

For hver foredragsholder oppnevnes en vertsstudent (VS), som har ansvaret for at foredragsholdere skal finne seg til rette. Vertsstudenten skal følge foredragsholderen under oppholdet ved skolen, og skal hjelpe til med alle praktiske gjøremål.

Studenter ved FHS vil etter tur bli beordret som VS. Beordring bekjentgjøres normalt på ukeprogram.

Fagansvarlig har ansvaret for koordineringen av de faglige detaljene mellom skolen og foredragsholder. Det er således de praktiske forholdene rundt foredraget VS er ansvarlig for.

Forholdet til foredragsholdere

Kvaliteten på studiene ved FHS er helt avhengig av at skolen kan benytte gode foredragsholdere, og at disse finner seg til rette ved skolen. For å bidra til dette, er det fastsatt enkelte retningslinjer som skal følges når det gjelder forholdet til foredragsholder og opptreden under forelesningen.

Oppmøte for sjef FSTS

Militære foredragsholdere med brigader/flaggkommandørs grad eller høyere, samt sivile på tilsvarende nivå, skal normalt besøke Sjef FSTS før foredraget begynner. Dette avklares med emneansvarlig. Slikt oppmøte skal skje 20–30 minutter før starten av foredraget på Sjef FSTS' kontor. For de samme foredragsholdere skal det beordres "reis opp" ved slag i klokka ved inngangen, når de kommer inn i Kirkesalen.

"The Chatham House Rule"

FHS ønsker at foredragsholderne skal føle seg mest mulig fri til å uttrykke sine egne meninger fra skolens talerstol. For å kunne få til denne frie meningsutvekslingen, garanterer skolen at innholdet i foredrag og uttalelser under diskusjonene ikke blir referert eller omtalt utenfor skolen (den såkalte "The Chatham House Rule"). Likeledes garanterer skolen at ikke foredragsholderne blir navngitt eller på annen måte identifisert overfor andre foredragsholdere ved skolen. The Chatham House Rule" går som følgende:

When a meeting or part of thereof, is held under the Chatham House Rule, participants are free to use the information received, but neither the identity nor affiliation of the speaker(s), nor that of any other participant, may be revealed.

Dersom studentene ønsker å benytte opplysninger gitt under foredraget, skal dette avtales direkte med foredragsholder.

Ansvar

Vertsstudenten har ansvaret for at de ulike foredragsholderne ved FSTS finner seg til rette, og skal således støtte og hjelpe foredragsholderen. Dette innebærer å:

- holde kontakt med foredragsholderen før, under og etter gjennomføringen
- møte foredragsholderen ved ankomsten til FSTS
- introdusere og takke foredragsholderen
- formidle eventuelle foredragsnotater / bilder fra foredraget
- informere Vakhavende student om AV / tekniske behov
- skrive takkeskriv

Kontakt med foredragsholder

- VS skal, i god tid før foredraget skal avholdes, kontakte foredragsholder for å avklare oppmøtetid, møtested og ulike praktiske detaljer rundt foredraget.
- VS bør også tidlig skaffe seg foredragsholderens CV, slik at introduksjonen kan forberedes. Kurssekretær/fagansvarlig kan bistå med dette.
- VS bør i pauser kontakte foredragsholderen ift eventuelt behov for støtte/hjelp.
- Ved avsluttet foredrag følger VS normalt foredragsholderen ut av skolebygningen.

Introduksjon og avtakking

Da det enkelte ganger vil være naturlig at emneansvarlig/temaansvarlig introduserer foredragsholder, må avtale om introduksjon gjøres med VS i forkant. På bakgrunn av CV skal VS etter avtale, ved åpningen av foredraget, presentere foredragsholderen. Det bør være en kort introduksjon, hvor de 3–4 viktigste momentene fra vedkommendes CV nevnes. Ved introduksjonen bør VS også gi informasjon om gjennomføring av foredraget, spørsmålsrunde, sikkerhetsgradering mv. Dette må også i god tid avklares med ukehavende student, som leder spørsmålsrunder og diskusjoner. Avtakking skjer ved avslutning av foredraget eller spørsmålsrunden, og bør inneholde en kort poengtering av noen viktige forhold som er tatt opp under foredraget, samt en formell takk og eventuelt gave. Eventuell gave avklares med emneansvarlig og klareres av studieadministrasjonen ved SO i forkant.

Takkeskriv

Skolen takker også enkelte av sine foredragsholdere ved å sende takkeskriv til foredragsholderen, eventuelt til foredragsholderens avdeling, institusjon eller firma. Det påligger VS å skrive dette brevet, etter pålegg fra emneansvarlig. Brevet settes opp som et vanlig tjenesteskriv iht. Tff gruppe 210 og skal lagres i Doculive. Konseptet leveres elektronisk til fagansvarlig andre skoledag etter foredraget. Skolen forbeholder seg retten til å endre på innhold og oppsett før brevet sendes.

Utbetalingsgrunnlag for foredragsholdere

Det er vertsstudenten som sørger for at ”Retningslinjer for betaling av eksterne foredragsholdere og gjester som skal ha betaling ved FSTS” følges. Vertsstudenten skal koordinere dette med studieadministrasjonen ved studiesekretær eller innkjøper.

Nødvendige blanketter finnes på studentrommet. Noen har også reiseutgifter de ønsker dekket.

For dette benyttes standard reiseregning som fylles av vertsstudent eller eventuelt foredragsholderen selv. Reisebevis skal fylles ut etter direktiv fra emneansvarlig eller studieadministrasjonen og vedlegges reiseordren.

17 Administrative bestemmelser

17.1 Opptak til Stabs- og masterstudiet

Alle som søker om, og får studieplass pålegges å sette seg grundig inn i de årlige kunngjøringene. Kunngjøringene regulerer bla krav til kompetanse for å bli tatt opp som student, samt ulike forkurs som skal gjennomføres før studiestart.

17.2 Spørsmål om fritak fra enkeltemner

Lov om universiteter og høyskoler, § 3-4 og § 3-5, fastsetter regler for fritak av prøver i enkeltemner på bakgrunn av tidligere utdanning. Den enkelte høyskole avgjør søknader om slikt fritak. Disse reglene gjelder også for FHS. Emnene ved FHS er imidlertid under kontinuerlig oppdatering på bakgrunn av utviklingen i Forsvaret og de utfordringer Forsvaret står overfor nasjonalt og internasjonalt. Tidligere gjennomført utdanning vil derfor i utgangspunktet ikke kunne erstatte undervisningen som gis ved FHS. FHS praktiserer en restriktiv linje på dette punktet og vil kun i unntakstilfeller gi fritak for undervisning og prøver i enkeltemner. For ordinære Stabs- og masterstudenter med yrkestilsetting i Forsvaret gis det normalt ikke fritak.

17.3 Forhold under utdanningen

Fast stilling i Forsvaret

For utdanning under ett års varighet beholder studentene normalt sin faste stilling under studiets varighet. Befal som har konkurrert seg til utdanning av en varighet av 12 måneder eller mer, har ikke krav på å beholde sin faste stilling.

Utsettelse av fremmøte på studiet

Det utøves en svært restriktiv holdning med hensyn til å innvilge utsettelse av fremmøte på studiet. Personell som gis tilbud om studieplass, kan således ikke påregne å få utsatt fremmøte til senere i studieåret.

17.4 Bestemmelser om frabeordring

Sjef Forsvarets Stabsskole (FSTS) er tillagt myndighet iht Tff kl 4 å avgjøre saker om frabeordring av yrkesbefal på Stabs- og masterstudiet. Sjef Forsvarets høyskole er klageinstans. Sjef FSTS kan frabeordre yrkesbefal i følgende situasjoner:

- når minstekravet til skolemessige prestasjoner ikke tilfredstilles
- når studentensandel ikke lenger er tilfredsstillende
- når det foreligger konkrete uverdige forhold av alvorlig disiplinær karakter, herunder eksamensjuks, eller av sikkerhetsmessige årsaker
- når studenter som gjennomgående skal gå masterstudiet ikke har ett snitt på "C" eller bedre etter Stabsstudiet
- når minstekravet til helsetilstand over lengre tid ikke tilfredstilles

Studenter som frabeordres, mottar ikke vitnemål, men kan få utskrift fra eksamensprotokoll i de emnene som er avsluttet.

17.5 Infoskriv til studentene

Et eget skriv med administrative forhold og nærmere detaljer vedrørende fremmøte og oppstart av studiene fremsendes den enkelte student i god tid før studiestart. I tillegg legges normalt informasjon og oppstartsprogram ut på FHS' intra- og nettsider.

17.6 Lønn og tillegg

Militære studenter lønnes av FHS under studieperioden (med visse unntak). Offiserer er under studiene unntatt fra arbeidstidsbestemmelsene, jf. ATM kapittel II § 4 pkt. 4.1, samt ATM kapittel III § 21 pkt. 21.1.2.

Sivilie studenter lønnes av hjemmeavdeling. Utenlandske studenter lønnes av egen nasjon.

17.7 Reiser

Reise til og fra studiet

Reisebevis for reisen til studiestedet skal utstedes ved avdelingens hjemmeavdeling. Godtgjøring tilstås etter "Regulativ for reiser innenlands". Kostgodtgjøring og nattillegg beregnes etter faktisk medgått reisetid, begrenset oppad etter mønster av tabell for flyttegodtgjørelse (Kompensasjonsavtalen pkt 5.9.3) når egen bil benyttes, og gis ikke for tidligere ankomst enn dagen før studiestart. Reisen skal være kostbærende etter SPH 9.2. Billetter ved bruk av rutefly eller tog 1. kl. skal legges ved reiseregningen. Tur- og returreise belastes FHS/FSTS.

Reiser under studiet

Alle tjenestereiser under studiet dekkes av Forsvarets stabsskole. Det er utarbeidet egne retningslinjer for dekning av reiser i forbindelse med skriving av masteroppgaven.

For de som skal pendle

Blankett 0615B (beordrings- og kompensasjonstillegg) skal fylles ut og returneres i underskrevet stand (papir m/originalt underskrifter).

Søknadsblankett for pendlerreiser innenlands (papir m/originalt underskrifter)(vedlegg 2).

Skjema for pendleravtale med Norwegian fylles ut og returneres i underskrevet stand (papir m/originalt underskrifter)(vedlegg 3).

Pendlerreise for studenter med pendlerstatus

Studentene tilkommer stønads-/pendlerreiser under studiet i henhold til FR del II. Reisen legges normalt til helgene, og anvendelsen av disse reisene reguleres vanligvis av den enkelte student. Bruk av drosje eller egen bil dekkes ikke. Studentene skriver pendleravtale og bestiller selv sine stønads/pendlerreiser via internett.

17.8 Egenregistrering/FIF

FSTS forutsetter at tilbeordrede studenter har gjennomført nødvendige kurs i FIF/Egenregistrering, og benytter dette gjennom hele studietiden.

17.9 Administrative bestemmelser for emnestudenter og hospitanter under studiet

Emnestudenter og hospitanter ved enkeltemner søker iht. utlysning og blir lønnet fra egen avdeling. For deltakere på emnet "Fellesoperasjoner" må grenvise forkurs i henholdsvis hær, sjø eller luft være gjennomført før studiestart (ordinært i mai/juni hvert år).

17.10 Forlegning og godtgjørelser for studenter som innvilges pendlerstatus

FSTS disponerer hybler for sine studenter i hybelhus på Linderud, Utfartsveien 2, 0593 Oslo. Det er ikke tilgjengelig messe for studenter som disponerer hybel. Hybelhusene har tekjøkken der enklere måltider kan tilberedes. Frokost og lunsj kan kjøpes i kantinen på FHS. Merutgifter til kost dekkes for tiden med kr 150,- per dag.

Studenter som bor *utenfor* Oslo boområde tilkommer gratis hybel på Linderud. Kommuner som utgjør Oslo boområde er listet i FR del II pkt. 2.10.1. Merutgifter til kost dekkes for tiden med kr 150,- per dag også for denne kategori.

Studenter som bor *innenfor* Oslo boområde får dekket merutgifter til reisegodtgjørelse fra den faste bopel hvis det skiftes tjenestedistrikt ut i fra fast tjenestested. Med tjenestedistrikt menes 50 km regnet etter korteste veilengderadius fra fast tjenestested til FSTS. Tjenestegjørende ved Kolsås, Kjeller, Linderud eller Lutvann vil ikke skifte tjenestedistrikt i forhold til Akershus festning da disse ligger innenfor 50 km. Merutgifter til kost dekkes dersom reise og arbeidstid overstiger 12 t per dag.

Det kan også søkes om hybel på Linderud dersom det anses ønskelig ut fra studiesituasjonen. Det forutsettes da at den enkelte selv må betale kvarterleien. Gjelder de som ikke får/har innvilget pendlerstatus.

Særavtale om økonomiske vilkår ved endret tjenestested gjøres gjeldende for befal med følgende tilpasninger fra Statens personalhåndbok pkt. 9.7 § 3 og 4.

17.11 Uniform og utstyr

Offiserer medbringer følgende uniformer (sivilt personell tilsvarende):

Hæren:

- Daglig tjenesteantrekk, dvs kontorantrekk I.
- Tjenesteantrekk II
- Tjenesteantrekk II - sommer
- Feltantrekk 2, dvs M 98 (tilsv.)
- Feltjakke
- Mørk uniform.

Luftforsvaret:

- Daglig tjenesteantrekk, dvs kontorantrekk I
- Tjenesteantrekk II
- Feltantrekk 2, dvs M 98 (tilsv.)
- Feltjakke
- Messeantrekk

Sjøforsvaret

- Daglig tjenesteantrekk, dvs kontorantrekk I
- Tjenesteantrekk I
- Lett felt grønn, antrekk 1 (M 2000)
- Feltjakke
- Messeantrekk

I tiden 1. mai – 30. september benyttes vanligvis sommerantrekk (skjorte med kort arm). Våpen og øvrig stridsutrustning medbringes IKKE.

Pent sivilt antrekk (bukse/jakke eller tilsvarende) og utstyr for fysisk trening medbringes. Øvrigt sivilt antrekk medbringes etter den enkeltes ønske.

Navneskilt vil bli utlevert, og skal bæres på skjortens/jakkens høyre lommeklaff, alternativt på genserens høyre skjorteklaff.

17.12 Undervisningsmateriell

Studentene får utlevert aktuelle reglementer, litteratur, skrivemateriell og annet nødvendig kontormateriell. Forbruksmateriell kan hentes på skolens undervisningskontor i 1. etasje.

17.13 PC

Alle studenter får ved studiestart utlevert en bærbar PC med nettverkskort. Denne skal leveres tilbake etter endt utdanning. På skolen er PCen knyttet til et eget skolenett (LAN), hvor man har tilgang til fellesmapper der all nødvendig informasjon i forbindelse med studiet legges ut. For de som bor på Linderud har man også tilknytning til skolens fellesområde. Utlevert PC har installert en standardpakke med programvare, herunder Microsoft Office.

FSTS har en egen "IT-support" som har åpningstid hver dag mellom kl 1130 og 1400 (bygn 9).

17.14 Legetjeneste

Under oppholdet ved FHS nytter studentene Nasjonal militærmedisinsk poliklinikk (NMP), tlf. siv. 23 09 79 30 / mil. (0510) 7930. Sykefravær skal omgående meldes pr. telefon til kullsjef. Egenmelding/sykemelding leveres kullsjef umiddelbart etter sykefraværet, samt rapporteres i FIF.

17.15 "Normaldag"

Arbeidsuken følger normal arbeidstid i staten, dvs. 37,5 timers uke. Under øvelser og reiser økes denne tiden betydelig.

Vanlig arbeidsdag er normalt mellom 0830 og 1530. Forelesninger har 40 minutters varighet, etterfulgt av 10 minutters pause. I en viss utstrekning legges det opp til individuell studietid innenfor 0830 – 1530 for pensumlesing. Det gis også hele dager til individuell studietid. Mandager starter undervisningen normalt kl 1010, mens siste time fredag avsluttes kl 1350.

17.16 Reiser og øvelser

I løpet av høstsemesteret gjennomføres en studiereise av ca en ukes varighet. I perioden februar til midten av april gjennomføres en til to øvelser (CPX) av inntil to ukers varighet, samt en reise på én ukes varighet i Europa. I denne perioden må du være forberedt på lange arbeidsdager og totalt ca 3 ukers fravær fra Oslo.

17.17 Permisjon for studenter

Studentene har normalt tjenestefri i helgene. Studentene kan, når intet annet er bestemt, reise bort utenom skoletiden uten å søke skriftlig om permisjon. Henvendelser om fravær skjer til kullsjef. Søknad om permisjon utover én undervisningsøkt skal leveres skriftlig.

Studenter som er under kontrakt vedrørende internasjonale operasjoner, kan ikke påregne å bli avgitt i løpet av utdanningsperioden. Den enkelte som har slik kontrakt, skal informere den avdeling han/hun har kontrakt med.

17.18 Ferie for studenter

Studenter ved FHS med bibehold av lønn opptjener rett til ferie og feriepenger etter Ferieloven.

Stabsstudiet

Ferie for studenter tilbeordret Stabsstudiet forutsettes avvirket for ferieåret 2010. Studentene avviker ikke feriedager ilt studieperioden ved FHS. Eventuell overføring av ferie skal være avklart med hjemmeavdeling før oppmøte. Ferien i 2011 forutsettes primært avvirket med 4 uker i juli 2011, eller etter avtale med hjemmeavdeling.

Masterstudiet

Ferie for studenter tilbeordret Masterstudiet forutsettes avvirket for ferieåret 2010. Eventuell overføring av ferie skal avklares med FSTS. All ferie i 2011 vil bli avvirket i perioden 20. juni – 5. august. Ved avslutning/frabeordring fra studiet 31. juli 2012 skal normalt sommerferie avvikes før fremmøte ved ny avdeling 1. august, eller avvikes iht avtale med ny avdeling.

17.19 Årlig fysisk test i studieperioden

Alt befall er gjennom Tjenestereglement for Forsvaret kl. 4 pålagt å gjennomføre en årlig fysisk test. Resultatet skal registreres på den enkelte offisers rulledata (P3) og tjenesteuttalelse. Det forventes at studentene selv vedlikeholder sine fysiske ferdigheter, og fremstiller seg selv for godkjent fysisk test. Manglende resultat fra fysisk test vil få innvirkning på vurderingen av søknader på fremtidige tjenestestillinger.

17.20 Sikkerhet

Under studentperioden ved FHS er alt personell administrativt underlagt FHS. Det vil si at all sikkerhetsadministrasjon også påfaller FHS. Alle studenter skal inneha gyldig sikkerhetsklarering for hele skoleperioden. Avgivende avdeling skal kontrollere, og fremsende, personellsikkerhetsomslaget på forskriftsmessig måte til FHS ved sikkerhetsleder. Dersom klareringen vil gå ut i løpet av skoleperioden, skal hjemmeavdelingen i forkant ha foretatt en reklareringsprosess. Dette må gjøres i god tid før skolestart, helst 6 måneder før oppmøte. Det samme er gjeldende for norske studenter som skal gå på utenlandske skoler.

Alle studenter ved FHS skal som minimum være sikkerhetsklarert norsk HEMMELIG (H), samt NATO Secret (NS). Dette begrunnet med at studentene i perioden vil få tilgang til informasjon på disse nivåene.

I hovedsak vil all undervisning og utlevert materiale være ugradert. Dog vil det forekomme bruk av gradert materiale, spesielt i forbindelse med planlegging og gjennomføring av øvelser, samt studiebesøk ved avdelinger innenfor sperrede områder.

Ved høgskolen vil det tidvis være andre grupper og individer som oppholder seg i bygningene. Den enkelte oppfordres til å vise aktsomhet og ikke la verdisaker ligge ubevoktet.

Sikkerhetstruende hendelser rapporteres til SSO FSTS på linje (0510) 3193 / siv. tlf. 23 09 31 93, eller sikkerhetsleder FHS på linje (0510) 3908 / siv. tlf. 23 09 39 08.

17.21 ID-kort

Det vil bli utlevert adgangskort med elektronisk registrering for adgang til aktuelle bygninger. Dette skal bæres synlig. Slipp aldri uautorisert personell inn i Forsvarets bygningsmasse. ID på personell som følger etter deres innpassering skal kontrolleres av den enkelte. Dersom vedkommende ikke har gyldig ID, skal han/hun avvises.

17.22 Garderobe

FSTS disponerer dame- og herregarderober med dusj i bygning 13, vis á vis skolebygningen. Alle studenter får tilgang til skap i garderobeanlegget. Det anbefales at hver enkelt tar med seg egen hengelås til skapdørene.

17.23 Kantine

Studenter ved FSTS kan spise frokost og lunsj i FHS kantine i bygning 13, vis a vis skolebygningen (bygning 10).

17.24 Parkering

Parkeringsstillatelse innenfor Akershus festnings område vil normalt ikke bli gitt. Parkering på Linderud skal skje på anviste plasser, og kjøretøy skal ha parkeringsoblat. Kjøretøy som er feilparkert og/eller mangler parkeringsoblat, vil bli borttauert for eiers regning.

17.25 Fasiliteter

Av spesielle fasiliteter som kan benyttes av studenter ved FSTS kan det nevnes at det på Akershus festning er et godt utstyrt treningslokale (Fitness-senter) i bygning 50. Her finnes både styrketreningsrom, lokaler for spinning og boksing, samt dusj/toaletter. I samme bygning finnes det frisør (telefon 2309 8699). Ved å benytte utlevert ID-kort får du adgang til bygget. På Linderud er det også et mindre styrketreningsrom for FSTS studenter.

17.26 Post og telefon

Postadresse til FSTS er:

Grad/navn
Forsvarets stabsskole/Stabsstudiet (evt. Masterstudiet)
Oslo mil/Akershus
0015 Oslo

Meldinger til studentene formidles via telefonnummer: Siv. 23 09 33 32 / mil. (0510) 3332 (evt. vakta, siv. 23 09 37 06).

Faks sendes til faksnummer: Siv. 23 09 56 25 / mil. (0510) 5625 (studentrom).